

9

**Millî Mücadele
Döneminde
Konya**

**Konya
During
the National Struggle**

Cemal Güven

Millî Mücadele Döneminde Konya

*Cemal Güven**

Özet

Konya Bağdat Demiryolları'nın kavşak noktasında bir şehir olduğu için Millî Mücadele'de stratejik bir konuma sahipti. İşgal ve ayaklanmalara maruz kaldı. İtalyanlar yumuşak bir işgal siyaseti izledi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmadan önce Konya'dan çekildiler. Bölgede çıkan ayaklanmalar kısa sürede bastırıldı, asayiş ve otorite sağlandı. Bunların neticesinde Konya, cephe gerisinde bir şehir olarak Millî Mücadele döneminde çok önemli ve faal merkezlerden biri oldu. Millî teşkilatlarla, mitinglerle, Mustafa Kemal Paşa'nın ziyaret ve teftişleriyle, bayram ve zaferlerin coşkulu kutlama programlarıyla, millî orduya destek ve yardımlarıyla, gönüllü taburların kurulmasıyla, askerlik hizmetlerinin sorunsuz yürütülmesiyle Konya halkı ve resmî makamları, vatanın işgallerden kurtarılması, birliğin ve bütünlüğün sağlanmasında maddi ve manevi tüm imkanlarıyla seferber olarak büyük katkılar sağladı. Garp Cephesi Karargâhı 18 Kasım 1921'de Konya'nın ilçesi olan Akşehir'e taşındı. Büyük Taarruz'un hazırlıkları ve planlarının yapıldığı, kararının verildiği yer nihayetinde burası olmuştur. Bu araştırma Millî Mücadele'de Konya'nın yeri ve öneminin ortaya konulması ve daha iyi anlaşılması amacıyla veri toplama ve doküman incelemesi ile yapılmıştır. Basın, İtalyanların işgali, mitingler, ayaklanmalar, Konya İstiklâl Mahkemesi, Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'yı ziyaretleri, Sakarya Muharebesi öncesi ve sonrasında Konya, bayram ve zafer kutlamaları, İstiklâl Harbi'nde Konya şehitleri konuları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Konya, Millî Mücadele, İstiklâl Harbi, Miting, İtalyan işgali, Ayaklanma

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, cemalguven[at]gmail.com, ORCID: 0000-0001-5649-1273

Konya During the National Struggle

Abstract

Konya had a strategic position in the National Struggle as it was a city at the crossroads of the Baghdad Railroad. It was subjected to occupation and uprisings. The Italians pursued a soft occupation policy and withdrew from Konya before the opening of the Grand National Assembly of Türkiye. The uprisings in the region were suppressed in a short time, and public order and authority were restored. As a result, Konya, as a city behind the front lines, became one of the most important and active centers during the National Struggle. With national organizations, rallies, Mustafa Kemal Pasha's visits and inspections, enthusiastic celebration programs of festivals and victories, support and assistance to the national army, the establishment of volunteer battalions, and the smooth execution of military services, the people of Konya and the official authorities made great contributions to the liberation of the homeland from occupation and the unity and integrity of the country by mobilizing with all their material and moral means. The Headquarters of the Western Front was moved to Akşehir, a district of Konya, on November 18, 1921. This was the place where the preparations and plans of the Great Offensive were made and the decision was made. This research was conducted through data collection and document analysis in order to reveal and better understand the place and importance of Konya in the National Struggle. This research focuses on the press, Italian occupation, rallies, uprisings, Konya Independence Court, Mustafa Kemal Pasha's visits to Konya, Konya before and after the Battle of Sakarya, feast and victory celebrations, Konya martyrs in the War of Independence.

Keywords

Konya, National Struggle, War of Independence, Rally, Italian occupation, Uprising

1. Giriş

Millî Mücadele döneminde Misâk-ı Millî sınırları içinde 15 vilâyet, 19 müstakil liva (sancak), 34 mülhak liva, 302 kaza ve 679 nahiye bulunuyordu.¹ Konya bu 15 vilâyetten birisi olup, vilâyete bağlı Konya merkez sancağının yanı sıra Isparta (Hamid) ve Burdur sancakları bulunmaktaydı.² Konya Vilâyeti'nin merkezi olan Konya Sancağı'na bağlı kazalar Konya, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ilgın, Bozkır, Karaman, Ereğli, Ermenek, Sultaniye (Karapınar) ve Koçhisar idi. Bağlı nahiyeler ise Silile, Hatunsaray, Saidili (Kadınhanı) ve İnevi (Cihanbeyli) idi.³

1914 nüfus sayımına göre Konya Vilâyeti'nin merkez nüfusu 101 bin 880 Müslüman, 6 bin 542 Rum, 3 bin 235 Ermeni, 77 Rum-Katolik, 200 Protestan⁴ olmak üzere toplam 111 bin 934 idi. Millî Mücadele Dönemi'nde Konya'ya İzmir, Aydın, Adana, Tarsus, Mersin, Erzurum, Kars, Ardahan, Bitlis, Batum, Van, Rumeli, Trablusgarp ile Doğu Türkistan bölgesinden muhacirler geldi. 35 bini Şark vilâyetlerinden olmak üzere şehre toplam 50-55 bin kadar muhacir geldi. Şehrin nüfusu bu dönemde 125 bine kadar yükseldi.⁵

Bölgenin deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 1000 metre civarındadır. Konya'nın o yıllarda da bir tahıl ambarı⁶ olması sebebiyle gerek komşu vilâyetlerle gerekse merkez İstanbul ile sıkı ilişkisi vardı. O devrin şartlarına göre iyi bir ulaşım şebekesi mevcuttu. 1898 senesinde demiryolu ile batıya ve merkeze bağlanan Konya, 1906 senesinde Konya-Ereğli hattının yapılmasıyla Bağdat Demiryolları'na bağlanmış bulunuyordu. Bu durum Konya'nın Millî Mücadele yıllarındaki önemini daha da artırmıştır.⁷

II. Meşrutiyet döneminde, 1912 seçimlerinde Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Konya'dan seçilen mebuslar şunlardı: 1- Mehmet Emin Efendi. 2- Yalvaçlı Ömer Vehbi Efendi. 3- Sivaslı Ali Kemali Efendi. 4- Mehmet Rıza Efendi. 5- Şeyh-zâde Abidin Efendi. Sultan Vahdettin 21 Aralık 1918'de Mebusan Meclisi'ni feshetti. Konya'da Kasım 1919 başlarında yeniden seçimler yapıldı. Millî Mücadele'yi destekleyen şu adaylar Mebusan Meclisi'ne seçildi: 1- Hadimli Mehmet Vehbi (Çelik) Efendi. 2- Ömer Vehbi (Büyükyalvaç) Efendi. 3- Musa Kâzım (Onar) Efendi. 4- Halil Kâzım Hüsnü Bey. 5- Hacı Bekir (Hacı Kurra-zâde- Sümer) Efendi.⁸

¹ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2006, s. VII.

² Osman Akandere, *Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Konya*, Konya: Eğitim Yayınevi, 2016, s. 308.

³ Ahmet Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998, s. 7. Saideli, 1914 nüfus sayımında kaza olarak kayıtlara işlenmiştir. Bkz. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s. 218.

⁴ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, s. 218. 1927 nüfus sayımına göre Konya'nın merkez nüfusu toplam 101 bin 674 idi.

⁵ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 212, 263.

⁶ Büyük Taarruz öncesi iklim şartları çok iyi geçmiş ve Konya Vilâyeti'nde ziraî mahsulat önceki seneye nispetle çok daha bereketli olmuştur. Bkz. *Anadolu'da Yeni Gün*, 5 Temmuz 1338 (1922), nr. 534-911, s. 2.

⁷ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 7.

⁸ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 8, 89-91; Ahmet Atalay, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri (İlk Meclise Girenler)*, Konya: Damla Matbaası, 1997, C. I, s. 5-136.

Gelişen olaylardan sonra Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılmasına karar verildi. Osmanlı Mebusan Meclisi üyeleri de TBMM'ye doğrudan iltihak edebileceklerdi. Buna göre yukarıda adları verilen Konya mebuslarının hepsi TBMM'ye iltihak ettiler. Bunların dışında seçilerek katılan I. Dönem BMM Konya Mebusları şunlardı: 1- Abdülhalim Çelebi Efendi 2- Bekir Refik (Koraltan) Bey 3- Saatçi-zâde Mehmet Rifat Efendi 4- Hacı Arif Bey (Baysal) 5- Hulusi Bey (Göksu).⁹

Millî Mücadele döneminde Konya Valileri şunlardı:¹⁰ Cemal Bey: 1918-4 Mart 1919. Ferik Ali Rıza Paşa: 1919-1919. Defterdar Burhaneddin Bey (Vekil): 1919-1919. Cemal Bey (II. Valiliği): 14 Mayıs 1919- 25/26 Eylül 1919. Hadimli Mehmet Vehbi (Çelik) (Vekil): 26 Eylül 1919-28 Ekim 1919. Sait Paşa: 1 Ekim 1919- 1919. Suphi Bey: 28 Ekim 1919-9 Mayıs 1920. Fahrettin (Altay) Paşa (Vekil): 9 Mayıs 1920-10 Temmuz 1920. Haydar (Vaner) Bey (Van Mebusu): 10 Temmuz 1920-Ocak 1921. Galib (Pasiner) Paşa: 16 Ocak 1921- Şubat 1922. Mustafa Abdülhalik (Renda): 16 Nisan 1922-1922¹¹. Kâzım Müfit Bey: 1922-13 Mart 1925.

Konya Belediye Başkanları da şunlardı:¹² Mehmet Muhlis (Koner) 1917-1918 (1 yıl). Burhan-zâde Hakkı Efendi 1918-1919 (1 yıl). Gevrekli-zâde Hacı Vehbi Efendi 1919-1919 (1 yıldan az). Mehmet Muhlis (Koner) 1919-1923; 1923-1927 (iki dönem üst üste seçilmiştir).

Mütarekeden sonra 2. Ordu'ya bağlı 12. Kolordu ve Karargâhı Konya'ya, bu kolorduya bağlı 41. Tümen Karaman'a, 56. Tümen Akşehir'e ve 20. Kolordu karargâhı da Ereğli'ye yerleştirildi, akabinde Şubat-Mart 1919'da Ankara'ya nakledildi. 12. Kolordu'nun Konya'ya naklinden sonra, Konya Mevki Komutanlığı lağvedildi. 17 Aralık 1918'de bu görevi 12. Kolordu Komutanlığı üslendi. Askerî mühimmatların merkezdeki bazı cami ve medreselere yerleştirilmesi ve askerî birliklerin Meram'a yerleştirilmeye başlaması Aralık 1918-Mart 1919'da bazı şikayetleri de beraberinde getirmişti. Halk patlayıcı maddelerin şehir dışına çıkarılmasını; askerî birliklerin Meram sayfiyesine yerleştirilmemesini talep etti. Neticede askerî birlikler Sille'ye yerleştirildi.¹³

⁹ Atalay, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri (İlk Meclise Girenler)*, C. I, s. 137-272.

¹⁰ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s.49-50; Hanefi Aytekin, *İz Bırakan 100 Ünlü Konya Valisi*, Konya: Ülkü Basımevi, 1994, s. 96, 98-100; TİTE [Türk İnkılâp Tarihi] Arşivi, Sıra No:1206, Kutu No: 308, Belge No: 88, Adet:2, Tarih:26/09/1335(1919); Remzi Çavuş, *Galip Paşa (Pasiner)'nin Askerî ve Siyasî Hayatı (1868-1939)*, Doktora Tezi, Gaziosman Paşa Üniversitesi, 2015, s. 186.

¹¹ Mustafa Abdülhalik Bey Ağustos 1922'de Konya Valisi olarak görevine devam etmektedir. 12 Eylül 1922 tarihli haberde kendisinin İzmir'e gönderildiği ve Aydın'a vali olarak tayin edileceği, yerine Askere Alma Heyeti Reisi Rüştü Paşa'nın vekalet ettiği belirtilmektedir. Bkz. *Babalık*, 3 Ağustos 1338 (1922), nr. 909, s. 2; *Babalık*, 12 Eylül (1338) 1922, nr. 989, s. 2. Büyük Zafer'den sonra Konya'daki görevinden ayrılmıştır.

¹² Aytekin, *Tarihi Konya Rehberi 2003'ten Kuruluşuna Konya Belediye Başkanları*, s.171-177; Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 54.

¹³ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 56-59.

Mütarekeden önce Konya'da teşkilatlanan ilk fırka İttihat ve Terakki Fırkası'dır. İttihat ve Terakki Fırkası'nın 1907'de Sivaslı Ali Kemali Efendi tarafından Konya Şubesi açılmıştı. Ali Kemali Efendi de firkanın heyet-i merkeziye reisliğinde bulunmuştu. Mütarekeden sonra yerini başka fırkalara bıraktı. Fakat bu fırkaların çoğu düşman emellerine alet olmuştu.¹⁴

İttihat Terakki'nin en büyük muhalifi olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası mütarekeden sonra Konya'da önemli rol oynadı. Bunun sebebi firkanın kuruluşunda Konya Mebusu Zeynelâbidin Efendi'nin de yer almasıydı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın güçlü döneminde hiçbir varlık gösteremeyen bu fırka, mütarekeden sonra Ocak 1919'da yayımladığı bir beyanname ile yeniden faaliyete başladı. Şehir ve kasabalarda örgütlendi, Konya'da da teşkilat kurdu. Fırka Millî Mücadele'ye karşı olduğu için, düşmanla mücadeleyi yersiz ve gereksiz görenler ile azınlıklar partinin çatısı altında toplandı. İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile de iş birliği yaptı. Bu sebeple kısa zamanda Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ile karşı karşıya geldi. İki kuruluş birbirini memleketi işgal eden düşmandan daha tehlikeli görmeye başladılar. Muhtemelen Ocak 1919 sonunda Konya'da şubesi açıldı. İlk reisi Derviş Bekir-zâde Mehmet Efendi idi. 7 Şubat 1919'da yeni seçimlerle reis, belediye azasından Keresteci Hafız Mehmet Efendi oldu. Konya şubesi dışında sadece Sille ile Bozkır'da şube açılabilirdi.¹⁵

İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin Konya şubesinin kurulmasında Papaz Frew önemli rol aldı. 25 Haziran 1919'da Sulh ve Selâmet Fırkası'nın Konya şubesi açıldı. Bu firkanın Konya'da müspet hareket ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Vali Cemal Bey bu firkanın kurucuları için Müdafaa-i Milliye maksadı ile çete kurmaktan soruşturma açtırmıştı. Teâlî-i İslam Cemiyeti'nin en fazla teşkilatlandığı il Konya oldu. Ocak 1919 başında cemiyetin Konya'da şubesi açıldı ve ilk başkanlığını Ahmet Rüştü Bey yaptı. Cemiyet daha çok hoca ve medrese mensupları arasında taraftar buldu. Kuvâ-yı Milliye'ye karşı olmasına ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile iş birliği içinde olmasına rağmen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Konya'daki bazı faaliyetlerine de katıldı. Konya'da kurulan bir diğer cemiyet de Teâvün-i İslam Cemiyeti idi. Şubat 1920'de bu cemiyetin faaliyetlerinin önlenmesi için harekete geçildi.¹⁶

Vali Cemal Bey'in Konya'dan ayrılmak zorunda kalmasından sonra Eylül 1919 sonu itibarıyla Konya Kuvâ-yı Milliye'ye iltihak etti.¹⁷ Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 8 Ekim 1919 tarihinde kuruldu.¹⁸ İki ay sonra da Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Konya Şubesi açıldı.

¹⁴ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 59-60.

¹⁵ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 60-61.

¹⁶ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s.60-64.

¹⁷ TİTE Arşivi, Sıra No:1206, Kutu No: 308, Belge No: 88, Adet:2 , Tarih:26/09/1335(1919).

¹⁸ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s.65. Ahmet Atalay, Konya merkezden başka Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Konya'nın şu ilçelerinde de kurulduğunu belirtmektedir. Ereğli, Koçhisar, Sultaniye (Karapınar), Karaman, Ermenek, Bozkır, Seydişehir, Beyşehir, Ilgın ve Akşehir. İsimlendirme örneğin şöyleydi: "Ermenek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti". Bkz. Ahmet Atalay, "Konya ve İlçelerinde Müdafaa-i

Millî Mücadele'de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Edirne ve Trakya Yurdu, İzmir Yurdu, Konya Müslüman Gençler Derneği, Hitan Cemiyeti, Türk Cemiyet-i Hayriyesi/Türkleri Yükseltme Derneği adlı içtimai yardım müesseseleri kurulmuş ve büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Vatani bir görev olan askerlik hizmetlerinin sorunsuz işlemesinin yanı sıra gönüllü olarak "millet taburu", "gönüllü alaylar" teşkil edilerek cepheye gönderilmiştir. Konya halkı muhtaçlara ve orduya nakdi ve ayni yardımlarını fedakârca sürdürmüştür.¹⁹

Millî Mücadele'de Konya'nın yeri ve öneminin ortaya konulması ve daha iyi anlaşılması amacıyla veri toplama ve doküman incelemesi ile yapılan bu çalışmada Millî Mücadele'de Konya konusu, Konya Basını, İtalyanların Konya'yı İşgali, Konya Mitingleri, Konya Bölgesinde Ayaklanmalar, Konya İstiklâl Mahkemesi, Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'yı Ziyaretleri, Sakarya Muharebesi Öncesi ve Sonrasında Konya, Bayram ve Zafer Kutlamaları, İstiklâl Harbi'nde Konya Şehitleri başlıkları altında incelenmiştir. Araştırmanın temel kaynaklarını arşiv belgeleri, gazeteler, Türkiye Büyük Millet Zabıt Cerideleri ve hatıratlar oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra önemli telif ve tetkik eserlerden de faydalanılmıştır.

2. Konya Basını

Millî Mücadele Dönemi'nde Konya'da yayımlanan en önemli iki gazete *Babalık* ve *Öğüd* idi. Bunun dışında sürekli olmasa da bazı küçük gazeteler de vardı.

2.1. Babalık Gazetesi

Babalık gazetesi 23 Aralık 1910'da Konya'da yayımlanmaya başlamıştır. Önceleri haftada bir, daha sonra haftada iki defa çıkan gazete, farklı zamanlarda 2, 4 ve 6 sayfa olarak basılmıştır. 1917-1918 tarihleri arasında Konya Valisi Muammer Bey'in vasıtasıyla *Babalık* adını, *Türk Sözü* olarak değiştirmiştir. 76 sayı çıkan *Türk Sözü* haftada bir çıkmış 4 sayfa ve 3 sütun üzerine tertip edilmiştir.²⁰

Sahipliğini Yusuf Mazhar, idare müdürlüğünü Ahîbaba-zâde Yusuf Ziya,²¹ başyazarlığını ise Sâmi-zâde Süreyya (Süreyya Sâmi Berkem) yapmıştır. Gazetenin en verimli dönemi 1918-1930 yıllarıdır. 1921 yılından itibaren *Babalık* tamamen Millî Mücadeleyi desteklemiştir. Erzurum'da çıkan *Albayrak* gazetesinin, Erzurum'un işgale uğraması

Hukuk Cemiyetleri'nin Kuruluşları ve Karakteristik Özellikleri", *İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Konya Kitabı V, Özel Sayı (Aralık-2002), s.228-236.

¹⁹ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 65, 215-250.

²⁰ Bünyamin Ayhan, *Millî Mücadele'de Basın (Olağan Üstü Durumlarda Propaganda)*, Konya: Tablet Kitabevi, 2007, s. 282-283.

²¹ Hasan Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928*, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2000, C. 1, s. 166.

üzerine, Konya'ya gelen yazarları da *Babalık* gazetesinde görev almışlardır. 5 Nisan 1921 tarihinde günlük olarak çıkmaya başlamıştır. Başlıca yazarları şunlardır: Sâmî-zâde Süreyya, Ekrem Reşad, Yusuf Mazhar, Süleyman Necati ve Server İskit.²² Gazetenin günlük neşredilebilmesinde ve kuvvetli neşriyatında başyazarının gayret ve tecrübesinin önemi büyüktür.²³

Babalık gazetesinin yine *Babalık* ismiyle bir yaprak olarak haftalık mizah ilavesi yayımlanmıştır. Görülebilen nüshaları 4 Mart-2 Haziran 1922 tarihlerinde yayımlananlardır. Sahipliğini Yusuf Mazhar, idare müdürlüğünü Ahîbaba-zâde Yusuf Ziya, baş yazarı Kutbiddin Dede (Türkmanî)'dir.²⁴

Gazete Ankara Hükümeti tarafından kâğıt ve mürekkep yardımı almış her zaman destek görmüştür. Matbaasında Garp cephesinin propaganda bildirileri de basılarak cepheye gönderilmiştir. İstiklâl Harbi'nin tüm safahatı ile Konya'da Millî Mücadele faaliyetlerinin yanı sıra Türkiye'de ve dünyada yaşanan önemli gelişmelerle ilgili pek çok haber de gazetede yer almıştır. Muharebeler kazanıldıkça *Babalık*, sabah akşam ilâveler yayımlayarak gelişmeleri halka müjdelemiş, dağıtıcılar bu ilâveleri kapışıp Konya'nın dört bir yanında sokaklarda satmışlardır.²⁵

Babalık gazetesi, Millî Mücadele'nin en büyük destekçilerinden olmuştur. Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 7 Nisan 1922'de gazetede yayımlanan habere göre, *Babalık'a* çektiği telgrafta, "*Babalık'ı* Garp cephesinin vefakâr bir arkadaşı addediyoruz" diyerek taltif etmiştir.²⁶ *Babalık* gazetesinin, Ankara'da yayımlanan *Hâkimiyet-i Milliye* ve *Anadolu'da Yeni Gün* ve Kastamonu'da yayımlanan *Açıksöz* gazeteleri ile birlikte Anadolu'da Millî Mücadele'nin öne çıkan belli başlı dört gazetesinden biri olduğu söylenebilir.

Babalık gazetesi Yusuf Mazhar yönetiminde 1930 yılına kadar yayımlanmıştır. Onun ölümünden sonra eşi ve yeğeni Afif Evren idaresinde 20 yıl daha yayım hayatını sürdürmüştür.²⁷ *Konya* vilâyet gazetesinden sonra Konya'da en uzun ömürlü gazete *Babalık'tır*. 1952 yılında kapanmıştır.²⁸

2.2. Öğüd Gazetesi

Öğüd gazetesi Abdülgâni Ahmet (Doyran) tarafından 1 Eylül 1917'de haftalık olarak Afyon'da çıkarılmaya başlanmıştır. *Öğüd* 1918 yılından itibaren Anadolu basınında Millî Mücadele'yi başlatmış ve bunu sonuna kadar sürdürmüştür. Afyon'da haftalık olarak 96

²² Ayhan, *Millî Mücadele'de Basın (Olağan Üstü Durumlarda Propaganda)*, s. 283-284.

²³ Süreyya Sami Berkem, *Unutulmuş Günler*, Haz. İbrahim Hilmi Çığırcaçan, İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1960, s. 116-117.

²⁴ Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928*, C. 1, s. 166-167.

²⁵ Sevgi Bayat, *Millî Mücadele Döneminde Konya Halkının Durumu Babalık Gazetesi*, Ankara: Son Çağ Yayınları, 2015, s. 26-28; Ayhan, *Millî Mücadele'de Basın (Olağan Üstü Durumlarda Propaganda)*, s. 283, 286-287.

²⁶ Bayat, *Millî Mücadele Döneminde Konya Halkının Durumu Babalık Gazetesi*, s. 27

²⁷ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları, 1993, s. 361.

²⁸ Caner Arabacı, Bünyamin Ayhan, Adem Demirsoy, Hakan Aydın, *Konya Basın Tarihi*, Konya: Palet Yayınları, 2009, s. 117.

sayı yayımlanan *Öğüd*'ün matbaası daha sonra Konya'ya taşınmıştır. Cuma günleri hariç günlük olarak 2 sayfa ve her sayfası 5 sütun olarak çıkan gazete, 1 Temmuz 1919 tarihli 97. sayısından itibaren Konya'da yayımlanmaya devam etmiştir.²⁹ Burada ilkin Güney Cephesi Komutanı Refet Paşa tarafından desteklenmiştir. Gazetenin mürettepleri askere alınmış kişilerdi ve gazetede çalışmaları sürecinde aynı zamanda askerlik görevlerini de yapmış olmaktadır.³⁰

Gazete işgallere karşı verdiği mücadele ve özellikle İngilizlere karşı yürüttüğü yayım politikası dolayısıyla lisanını yumuşatması noktasında ihtarlar maruz kalmıştır. Bunlar dikkate alınmayınca, *Öğüd* gazetesi İngiliz Generali Milne'nin emri üzerine Konya'daki İtalyan Müfreze Komutanı tarafından 23 Ocak 1920 günü kapatılarak yayımına son verilmiştir. İtalyanlar, İngilizlerin ısrarı üzerine mecburen *Öğüd* gazetesini kapatmışlarsa da matbaasının bir gün önce tahliyesi için önceden haber vermişlerdir. Söylemezbaba Tekkesi'ne kaçırılan matbaada *Nasihahat*³¹ adıyla yirmi üç sayı yayımlanmıştır. Kapatılan *Öğüd* gazetesi için Konya halkı ve eşrafı, sorunun çözülmesi için mücadele vermişlerdir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Şubesi Reisi Sivaslı Ali Kemal Efendi öncülüğünde Konya'da gazetenin kapatılışını protesto eden bir miting tertip edilmiştir.³² Bundan sonuç alınmış, İtalyanlar 6 Şubat 1920'de nöbetçilerini çekmişler ve 9 Şubat'ta da *Öğüd* matbaasını tamamen boşaltmışlardır.³³

3 Ekim 1920'de Delibaş Mehmet İsyanı ile Konya işgal edilmiş, *Öğüd* gazetesi matbaası basılarak darmadağın edilmiş, idari heyet ile çalışanlarına zulmedilmiştir. İsyanın bastırılması üzerine 7 Ekim'de *Öğüd* gazetesi tekrar yayımlanmaya başlanmıştır.³⁴

Büyük Millet Meclisi'nin faaliyetleri, cephe haberleri, Konya'daki Millî Mücadele faaliyetleri tüm boyutlarıyla *Öğüd* gazetesinin sayfalarında yer almıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle *Öğüd* matbaası ve ekipmanları BMM hesabına satın alınarak 2 Temmuz 1921'den itibaren Ankara'ya taşınmıştır. *Öğüd* gazetesi Ankara'da 7 Temmuz'dan itibaren yayımlanmaya devam etmiştir. Gazetenin matbaası aynı zamanda meclisin matbaası olmuştur. *Resmî Gazete* ve *Hâkimiyet-i Milliye*'nin artan basımı için de bu matbaa kullanılmıştır. *Öğüd* gazetesinin son sayısı 9 Mayıs 1923 günü yayımlanmıştır.³⁵

²⁹ Mehmet Önder, "Millî Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi (1917-1923)", *X. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrıbasım*, Ankara: TTK Kurumu Basımevi, 1994, s. 2864-2865.

³⁰ Berkem, *Unutulmuş Günler*, s. 116.

³¹ 290. sayıdan itibaren *Nasihahat* adıyla çıkmıştır. Bkz. Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928*, C. 2, s. 666.

³² Önder, "Millî Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi (1917-1923)", s. 2866-2872.

³³ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 35.

³⁴ Önder, "Millî Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi (1917-1923)", s. 2874.

³⁵ Ayhan, *Millî Mücadele'de Basın (Olağan Üstü Durumlarda Propaganda)*, s. 279-280; Önder, "Millî Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi (1917-1923)", s. 2874-2876.

2.3. Telgraf Haberleri

Konya'da yayımlanan *Babalık* gazetesinin eki olarak *Telgraf Haberleri* ismiyle 16 Mart 1918'den itibaren, Yusuf Mazhar tarafından yayımlanmıştır. Telgrafla alınan haberler güncel olarak okuyucuya ulaştırılmıştır. 1919 yılında kapatılmıştır. Küçük boyda ve çoğu zaman tek sayfa olarak yayımlanmıştır.³⁶

2.4. İntibah Gazetesi

İntibah gazetesi Konya'da günlük ve 2 sayfa olarak Şubat 1919- Eylül 1920 tarihleri arası yayımlanmıştır. Sahibi Kutsi-zâde Ali, başyazarı Şeyh-zâde Ziya Efendi'dir.³⁷ *İntibah*, tam bir parti gazeteciliği yaparak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı desteklemiş, Millî Mücadele'yi İttihatçıların bir faaliyeti olarak görmesi sebebiyle onun karşısında yer almıştır.³⁸

2.5. İbret Gazetesi

İbret gazetesi 1919 yılı Mart ayında haftalık 2-4 sayfa olarak Konya'da yayımlanmaya başlamıştır. Sahibi ve mesul müdürü Hadimi-zâde Mehmed Emin'dir. (Bolay) *İbret* gazetesi Millî Mücadeleyi desteklemiştir. 1920 yılı Ekim ayı başlarında Delibaş Mehmet İsyânı'nda gazetenin matbaası tahrip edilmiştir. Bu olay üzerine gazetenin matbaası *Öğüd* gazetesine devredilmiştir.³⁹

2.6. Halk Gazetesi

Konya'da haftalık olarak basılan *Halk* gazetesi 12 Haziran 1922-3 Ağustos 1923 tarihleri arasında toplam 42 sayı olarak yayımlanmıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi Sâmi-zâde Süreyya (Berkem), mesul müdürü Müftüzâde Tevfik'dir.⁴⁰

3. İtalyanların Konya'yı İşgali

Müttefiklerin Yüksek Konseyi, 21 Mart 1919'da İtalyanların Konya'yı işgal etmelerini kabul etti.⁴¹ Bundan önce İtalyanlar 7 Ocak 1919'da Konya İstasyonu'nu küçük bir askerî birlikle işgal ederek burayı kontrol altına almışlardı.⁴² 24/25 Nisan 1919'da bir tabur askerle Konya'yı işgal ettiler.⁴³ İtalyan kuvvetleri 1300 kişi kadardı. İstasyonda çadır

³⁶ Mehmet Önder, "Cumhuriyet'ten Önce ve Cumhuriyet Döneminde Konya'da Basın", *Millî Mücadele'den Günümüze Konya (1915-1965)*, Haz. Komisyon, Konya: Konya İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1999, C. I, s. 23.

³⁷ Önder, "Cumhuriyet'ten Önce ve Cumhuriyet Döneminde Konya'da Basın", s. 24.

³⁸ Mustafa Arıkan, "*Hâdimizâde Mehmet Emin ve Gazetesi İbret -Millî Mücadele'ye Konya'dan Bir Destek-*", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu*, Uşak, 2-4 Ekim 2012, C. II, Ankara Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları 2014, s. 734.

³⁹ Önder, "Cumhuriyet'ten Önce ve Cumhuriyet Döneminde Konya'da Basın", s. 24; Arıkan, "*Hâdimizâde Mehmet Emin ve Gazetesi İbret -Millî Mücadele'ye Konya'dan Bir Destek-*", s. 736-741.

⁴⁰ Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928*, C. 1, s. 351.

⁴¹ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (30 Ekim 1918- 11 Ekim 1922)*, Ankara: TTK. Yay., 1989, C. I, s. 22. "İtalyan Senatosu'nda 10 Mart 1919'da konuşan Dışişleri eski bakanı Tittoni: 'Küçük Asya'da, Ermenistan'la Antalya arasındaki bölge, Aydın ili hariç bizim olacak. Bize Toros'un kayalarını ve Konya çölünü vermek istiyorlar; yegâne verimli bölge olan Mersin ve Adana ovasını vermek istemiyorlar... Kömür madenlerinin bulunduğu Ereğli'den hiç söz edilmiyor.'" Bkz. Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Ankara: TTK. Yay., 1987, C. II, s. 41.

⁴² Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 27.

⁴³ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, Ankara: TTK. Yay., 1993, C. I, s. 215.

kurarak bir ordugâh meydana getirdiler. Fırka karargâhlarını Konya merkezine yerleştirdiler. İtalyan askeri mümessili Titelli Yıldırım Orduları Müfettişi Cemal Paşa'yı ziyaret ederek, İtalyan taburunun Konya'da kalacağını bildirdikten sonra, Tabur Komutanı Miralay Desinpo için şehirde bir bina tedarik edilmesini istedi. İtalyan mümessili isteğini Konya Valisi Cemal Bey'e de iletmişti. Valinin emriyle Dârülmualim Mektebi (Bugünkü Konya Lisesi) boşaltılıp muhtemelen Mayıs ayının ortalarında teslim edildi. Okul ise Ebüzziya Tevfik Bey'in köşküne taşınmıştı.⁴⁴

Konya, Bağdat Demiryolları'nın üzerinde stratejik bakımdan çok önemli bir konumda yer alıyordu. Ayrıca, II. Ordu da Konya'ya nakledilmişti. İngilizler Mondros Mütarekesi'nin hemen akabinde Konya'ya kontrol subayları göndermişlerdi. 18 Ocak 1919'da Bağdat Demiryolu hattını Mütareke hükümlerine dayandıklarını söyleyerek kontrollerine aldılar. 23 Ocak 1919'da Konya Tren İstasyonu'nu da resmen işgal ettiler. İngilizler de İtalyanlar gibi birliklerini istasyona kurdukları çadırlara yerleştirmişlerdi. İngiliz kuvvetleri tren istasyonunun 600 metre kuzeyine yerleşmişlerdi. Konya İstasyonu'nu ve Konya'daki Türk askerî birliklerinin kontrol ve denetimini İngilizler, İtalyanlar ile birlikte yürüttüler. Nitekim İngilizler ve İtalyanlar 12. Kolordu için Adana'dan gönderilen birçok malzemelere birlikte el koymuşlardı. Bu malzemeler arasında ağır obüs toplarının kamaları ile Mercedes ve Presto marka otomobiller de bulunuyordu. Türk ordusunun zaman zaman yaptığı nakillere de büyük zorluklar çıkarıyorlardı.⁴⁵

İngilizler 14 Mayıs 1919'da Akşehir İstasyonu'nu İtalyanlara devrederek çekildiler. İtalyanlar burayı Afyonkarahisar'dan sevk ettikleri üç subay ve 50 er ile işgal ettiler.⁴⁶ İngilizler, 17 Mayıs 1919'da Konya İstasyonu'ndan da askerî birliklerini çektiler. Dolayısıyla istasyondaki doğrudan denetim sadece İtalyanlara bırakılmış oluyordu. Zaten İtalyanların da Konya'yı işgali sürmekteydi. Ancak İngilizler Bağdat Demiryolları hattını kullandıkları için Konya'da yüzbaşı rütbesinde bir kontrol subayı, bir istasyon komutanı, 4 er, 4 Ermeni tercümandan oluşan bir askeri temsilcilik bulundurmışlardı. İngiliz Kontrol Zabıtlığı, bir süre Tramvay caddesinde Araboğlu Makası'ndaki Arab Yusufoğlu Yorgaki Efendi'nin evi idi.⁴⁷

12 Temmuz 1919'da İstanbul Hükümeti, Konya ve çevresinde İtalyan kuvvetlerine karşı mesele çıkarılmaması kararını almıştı. Karara göre, Konya ili ve çevresinde İtalyan varlığı İslam halka bir saldırı biçimine dönüşmediği ve kesinlik kazanmadığı temin edildiğinden, bu meselelerin çözümü kuvvet yoluyla değil, Barış Konferansı'nı hükümet lehine çevirecek siyasî teşebbüslerle mümkün olacaktı.⁴⁸

⁴⁴ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Gnkur. Basımevi, 39 (Mart-1962), Vesika No: 925, 926; Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 27-29.

⁴⁵ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 29-30.

⁴⁶ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 39 (Mart-1962), Vesika No: 930.

⁴⁷ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 30-31.

⁴⁸ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, C. I, s. 378.

İtalyanlar, İngilizlerin ve Fransızların aksine azınlıklar karşısında Türk ve Müslüman halka daha tarafsız davrandılar. Antalya-Burdur ve Antalya-Konya arasındaki yolların tamiri için köylüleri para ile çalıştırdılar. Köylüler bundan çok memnundular. İtalyanlar Türk askerlerinin çok ağına giden tek yönlü selâmlamayı uygulamamışlardır. Konya’da Türk subaylarına selâm veriyorlardı. Böylece Türk askerleri ile olabilecek sürtüşmeyi de önlemiş oldular.⁴⁹

İtalyanlar Konya’dan askerî birliklerini 11-14 Mart 1920 tarihlerinde üç günde çekmişlerdir. 14 Mart itibariyle işgal tamamen sona ermiştir. 14 Mart 1920 tarihinde *Öğüd* gazetesi Konya halkına “İtalyanlar Konya’dan Çekiliyor” müjdesini vermiştir. Gazetede yazıda İngiliz, Yunan ve Fransızlar için de aynı temennide bulunulmuştur: “İtalyanlar düşman şeklinde Konya’ya geldiler fakat, katiyen düşmanlık yapmadılar. İyi hatıralar bıraktılar.”⁵⁰ İstanbul’un İtilaf devletlerince 16 Mart 1920’de resmen işgalinden iki gün önce İtalyan askerî birliklerinin Konya’dan çekilmesi tamamlanmıştır.

İtalyanlar Konya İstasyonu’na asker göndermelerinden itibaren (7 Ocak 1919) bir yıl iki ay bir hafta, Konya’yı işgal etmeleri tarihi (24/25 Nisan 1919) itibariyle ise 14 Mart 1920’ye kadar 10.5 ayı geçkin süre işgal süreci yaşanmıştır. İngilizler ise Konya İstasyonu’nu 23 Ocak-17 Mayıs 1919 tarihleri arası 4 aya yakın bir süre işgal etmişlerdi. İtalyan ve İngilizlerin Konya bölgesindeki tüm askerî faaliyetlerinin Konya’daki askerî birliklerimizce yakından takip edildiği ve her bilginin ve hareketlerinin rapor edildiği askerî yazışmalardan anlaşılmaktadır.

4. Konya Mitingleri

Sivaslı Ali Kemali Efendi başta olmak üzere Konya’nın ileri gelen vatanseverleri, İtilaf devletlerinin işgal ve mezalimlerine karşı tertip ettikleri mitinglerle Konya halkını uyarmışlardır. Böylelikle halkın millî hislerinin uyanık ve canlı kalmasını sağladılar. Vali Cemal Bey’in Konya’dan kaçışı Millî Mücadele lehinde teşkilatlanmayı hızlandırdı. 15 Mayıs 1919-22 Mart 1920’de Konya’da sekiz miting yapıldı.⁵¹ Bu mitinglerle halk bilinçlendi ve mücadele azmi arttı.

4.1. İzmir’in İşgalini Protesto Mitingleri (15 ve 21 Mayıs 1919)

15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali ve yaptıkları mezalim Türk Milleti’nin millî duygularını tahrik etmiştir. Buna karşı tepkiler, bütün ülkede olduğu gibi Konya ve ilçelerinde de çok şiddetli olmuştur.

15 Mayıs 1919 sabahı Redd-i İlhak Heyeti tarafından ülkenin her tarafına gönderilen telgraflarla ilk tepki gösterildi. Bu telgrafta şöyle deniliyordu: “İşgal başladı, İzmir ve mülhakatı ayakta ve heyecandadır. İzmir, son ve tarihî gününü yaşıyor. Son ümidimiz

⁴⁹ Avanas, *Millî Mücadele’de Konya*, s. 31-32.

⁵⁰ Avanas, *Millî Mücadele’de Konya*, s. 36.

⁵¹ Geniş bilgi için bkz. Cemal Güven, “Millî Mücadele Döneminde Konya Mitingleri”, *İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Konya Kitabı V, Özel Sayı (Aralık-2002), s. 251-269.

milletimizin göstereceği mukavemete bağlıdır. Mitingler yaparak, telgraflarla, her yere başvurunuz. Vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız. Vakar ve sükûnetinizi muhafaza ederek, kimsenin incinmemesine dikkat ve itina edilmelidir.”⁵²

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılarca işgal edilmesi haberi Konya'ya ulaşır ulaşmaz, Konya'nın vatansever aydınları harekete geçti ve aynı gün Yunan işgalini protesto eden heyecanlı bir miting yapıldı. Bu mitingi tertip edenler güçlerini Yıldırım Kıtaatı Müfettişi ve İkinci Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa'dan ve Kolordu Komutanı Mehmet Selahattin Bey'den alıyorlardı.⁵³

Konya'daki İtalyan Komutanı, İzmir'in işgali üzerine Konya halkından gelebilecek tepkiyi önlemek için mitingin yapıldığı gün, gerekirse zecrî tedbirler alacağını, Mersinli Cemal Paşa'ya bildirmişti.⁵⁴

İzmir'in işgal edildiği gün, Konya'nın ilçelerinden olan Karaman, Ilgın ve Akşehir'den hükümete, padişaha ve İtilaf devletleri temsilciliklerine hitaben İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğini ve kesin şekilde kan ve can pahasına karşı konulacağını beyan eden protesto telgrafları gönderildi.⁵⁵

Bütün bu gelişmeler üzerine Konya'daki İtalyan ve İngiliz Temsilcileri, 16 Mayıs 1919 Cuma günü, Vali Cemal Bey'in yanına giderek, İzmir'in işgali dolayısıyla Türk halkının galeyan halinde olduğunu, bu sebeple de Hristiyan ahalinin korunması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini tehditkâr bir lisanla ifade ettiler.⁵⁶

21 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalini protesto eden ikinci bir miting daha yapıldı.⁵⁷ Konya Belediye Reisi (Burhan-zâde) Hakkı (Efendi) ile beraberinde eşraftan altı kişinin de imzalarını taşıyan 21 Mayıs 1919 tarihli miting kararları İstanbul'daki İtilaf devletleri yüksek komiserliklerine, tüm ilgili makamlara ve gazetelere gönderildi. Yüksek komiserlerden İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılmasına yardımcı olmaları ve hükümetleri kanalıyla bu rica ve protestoları Paris Sulh Konferansı'na ulaştırmaları istendi.⁵⁸

⁵² Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi-Batı Cephesi*, Ankara: Genel Kurmay Basım Evi, 1994, C. II, Kısım 1, s. 48-49.

15 Mayıs 1919 sabahı, “...Redd-i İlhak Komisyonu Reisi imzasıyla Umum Belediye Riyâsetlerine keşide edilen bir tamimde bu husus zikredilerek İzmir'in son dakikalarını yaşamakta olduğu ve ahalinin son dakikaya kadar müdafaa maksadiyle bir Millî Ordu teşkil ettiği, diğer vilâyet, liva ve kazaların kendilerine müzaheret etmesi talep olunmuştur...” Bkz. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 36 (Haziran-1961), Vesika No: 880.

⁵³ Kâmil Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975, s. 270; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele (Mutlakiyete Dönüş 1918-1919)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, C. I, s. 306. Bu mitingin nerede ve nasıl yapıldığı hakkında bir bilgiye ulaşamadık.

⁵⁴ Dursun Gök, “Mersinli Cemal Paşa”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII/34 (Mart-1996), s. 129.

⁵⁵ *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 16 Ocak 1920, nr. 211, s. 1. *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 1969-1970 yıllarında gazeteci Ömer Sami Coşar tarafından İstiklâl Harbi'ni belgelemek üzere hazırlanan, *Yeni İstanbul* gazetesinin ansiklopedik bir ekidir.

⁵⁶ *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 18 Mayıs 1919, nr. 4, s.3.

⁵⁷ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, C. I, s. 263. Bu mitingin nerede ve nasıl yapıldığı hakkında bir bilgiye ulaşamadık.

⁵⁸ *İkdam*, 23 Mayıs 1335 (1919), nr. 8005, s. 2. “Konya'da Miting Mukarreratı” başlığıyla yayımlanan protesto beyannamesinin iki ayrı yerinin 5-6'şar satırı sansürden dolayı yayımlanamamıştır.

4.2. İşgali ve Konya Valisini Protesto Mitingi (12 Eylül 1919)

Konya Valisi Cemal Bey, İstanbul Hükümeti'nin emrinde olup Millî Mücadele hareketine karşı bir kişiydi. "Konya'yı her bakımdan nüfuz ve tahakkümü altına almış olan Vali Cemal Bey; Kuvâ-yı Milliye ruhunu öldürmek, vatanseverleri ezmek ve Konya'yı millî ülküye menfi bir merkez haline sokmak için elinden gelebilen her şeyi yapıyordu."⁵⁹

İtalyanların Konya'ya gelmesi ile azınlıklar, özellikle de Ermeniler şımarmışlardı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın sürgün ettiği bir kısım Ermeniler, Mondros Mütarekesi'ni müteakip tekrar eski yerlerine dönmüşlerdi. Giderken yalvara yakara sattıkları mallarını şimdi halktan zorla geri istiyorlardı. Bu durumun çözümü için Vali Cemal Bey başkanlığında "İade-i Emval Komisyonu" kurulmuştu. Bu komisyonda iki Hıristiyan, bir Müslüman aza olarak görev yapıyordu. Ermenilerin şikayetleri İade-i Emval Komisyonu'nca tetkike lüzum görülmeden aynen kabul ediliyordu Müslüman aza Derviş Bekiroğlu Mehmet, kararlara ne kadar itiraz etse de çoğunluk Hristiyanlarda olduğu için hiçbir şey yapılamıyordu. Vali Cemal Bey'in bütün bu olanlara, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na yaranmak için seyirci kalması ve Konyalıların, Konya'da iyi bir vali olsa İtalyanların şehri terk edeceklerini düşünmeleri, Vali Cemal Bey'e nefretin iyice artmasına sebep oluyordu.⁶⁰

Vali Cemal Bey'in Konya'daki Millî Mücadele lehine olan çalışmalara karşı baskılarının artması üzerine Sivaslı Ali Kemal Efendi, Müftü Ömer Vehbi Efendi ile Gilisralı Hacı Tahir Efendi harekete geçtiler. Konya halkını Vali Cemal Bey ve işgal kuvvetlerine karşı koymaya davet ettiler. Toplantıya katılan vatanseverlerin önderliğinde 12 Eylül 1919'da Hükümet Meydanı'nda protesto mitingi yapıldı.⁶¹ Bu tarih itibarıyla Konya'da İtalyan işgali vardı. İngilizler ise istasyondaki askerî birliklerini 17 Mayıs 1919'da çekmişlerdi, ancak Konya'da bir İngiliz Kontrol Zabıtlığı bulunmaktaydı. Mehmet Önder konuyla ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: "İtilaf devletlerinin emperyalist siyaseti, memleketteki ekalliyetin laubali hareketleri üzerine, yine muazzam bir miting yapılmış, başta Müderris Sivaslı Ali Kemal Efendi ve Gilisralı Hacı Tahir Efendi olduğu halde halk, işgal kuvvetlerini protesto etmişti..."⁶²

Vali Cemal Bey'in Konya'dan uzaklaştırılması için, Sivas'ta bulunan Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın Refet Bey'i Konya bölgesini idareye tayin ettiği ve Konya'ya doğru hareket ettiğine dair haberin duyulması üzerine, Konya'nın vatansever halkı canlandı, vatanseverliğinin ve kahramanlığının gereğini yaparak Vali Cemal Bey'i Konya'yı terk etmeye mecbur bıraktı. Vali Cemal Bey Konya'dan gizlice kaçmak için

⁵⁹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara: TTK Yayınları, 1998, C.I, s.316.

⁶⁰ Mehmet Önder, *Millî Mücadele'de Konya 1 Delibaş Hadisesi*, Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1953, s. 53-56.

3. Kolordu Komutanı Selahaddin Bey, Fuat Paşa'ya gönderdiği yazısında Konya'nın İstanbul ile irtibatının mutlaka kesilmesi gerektiği ve Konya Valisi'nin hain olduğunu bildiriyordu. Bkz. TİTE Arşivi, Sıra No:1031, Kutu No:303, Belge No:76, Adet:2, Tarih:17/09/1335(1919).

⁶¹ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 38. Avanas, bu mitingi Konya'daki ilk miting olarak yazar. Daha önce belirtildiği üzere Konya'daki ilk miting 15 Mayıs 1919'da yapılmıştır.

⁶² Önder, *Millî Mücadele'de Konya 1 Delibaş Hadisesi*, s. 56.

İtalyanlara başvurarak ve İtalyanların yardımı ile 25/26 Eylül 1919 sabahına doğru, İstanbul'a harekete hazır bir trenin un vagonuna arkadaşları ile binerek İstanbul'a kaçtı.⁶³

Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa bu neticeyi şu beyanname ile bildirmişti:

"Sivas, 26 Eylül 1919

Beyanname

Ferit Paşa Kabinesi'nin pak ve nezih Anadolu'da yegâne mülevves nokta-i istinadı olan Konya Valisi Cemal Bey'in Konya'da vatan ve milletimiz aleyhinde ağyara istinaden irtikâp eylemiş olduğu ihanetkârane harekâtı cidden erbab-ı hamiyeti ve bilhassa Konya ahali-i muhteremesini pek ziyade dilhûn eylemekte idi. Bu defa mumaileyh Cemal Bey'in harekâtındaki habaset orada bulunan ecnebilerin dahi nazar-ı nefretini mucip olduğundan kendisi milletle karşı karşıya bırakılmıştır. Cemal Bey son bir hareket-i mezbuhane olmak ve binnetice kendisini terk eden ecnebleri müdahaleye mecbur kılabilmek hayal-i bîsudiyle hapishanede bulunan bilcümle kanlı katil mevkufini çıkarıp teslim ve kendisine vasita-i cinayet kılmak istemiştir. Artık bu kadar zelilâne ve denaetkârane harekete müteşebbis olan bir şahsın Konya vilâyet-i şahanesini daha fazla lekelemesine tahammül caiz olamayacağını takdir eden halk mukteza-yı hamiyet ve celâdetini göstermeğe tevessülde tereddüt etmemiştir. Bunun farkına varan Cemal Bey bugün hempalariyle İstanbul'a firar etmiştir. Mumaileyhin İstanbul'a vusulünden evvel derdesti memuldur. Ferit Paşa ve Dahiliye Nazır Adil Bey'in en zî-nüfuz zannettikleri alet-i mefsedetlerinin akıbetini millet-i necibemizin enzar-ı dikkatine ve Ferit Paşa Kabinesi'nin de nazar-ı ibretine vaz ederiz.

Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal"⁶⁴

Vali Cemal Bey'in İstanbul'a kaçışı Konya'da duyulunca hemen 26 Eylül 1919 sabahı, Müftü Yalvaçlı Ömer Efendi'nin başkanlığında, ulema, eşraf, tüccar esnafı ve 12. Kolordu Komutan Vekili Şükrü Bey'in katıldığı bir toplantı yapıldı. Müftü Efendi'nin teklifiyle, Vali Vekilliğine ittifakla Hadimli Mehmet Vehbi Efendi seçildi.⁶⁵ Böylece Konya Kuvâ-yı Milliye'ye iltihak etmiş oldu.⁶⁶

⁶³ *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 27 Eylül 1919, nr.119, s. 1; Kemal Atatürk, *Nutuk*, İstanbul: MEB Yay., 1969, C. III, Vesika 107, s. 1019-1020. Mustafa Kemal Paşa, M. M. Kansu'ya şunları söylemiştir: "Refet'in Konya'ya gönderildiğini haber alınca ilk önce halkın mukavemet edeceğini tahmin ederek ümide düşmüş. Fakat, haber yayılıp da halkın hissiyatının aleyhte tecelli ve âdeta tezahürat halini iktisap ettiğini görünce hapishaneyi boşaltmış ve mahkûmları silahlandırmış. Bu hareketinin Konya'nın vatansever ve muhterem ahali üzerinde büsbütün aksi tesir hasıl ettiğini ve halkın ayaklandığını görünce de ansızın Konya'yı terk ederek İstanbul'a kaçmış." Bkz. Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. I, s. 318.

⁶⁴ Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. III, Vesika 107. s. 1019-1020.

⁶⁵ *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 27 Eylül 1919, nr.119, s.1. Konya Valisi Cemal Bey ihanetkârane hareketlerinden dolayı firar etti, yerine halkın oybirliği ile Vehbi Efendi Vali Vekili olarak seçildi. Heyet-i Temsiliye Üyesi Refet (Bele) Bey Konya'ya giderek durumu tetkik etti. Burada halkın Damat Ferid Kabinesine karşı olduklarını -halkın onun görevi bırakmasını beklediklerini- gördü. İngiliz ve Fransız temsilcileri millî harekete tarafsız kalacaklarını kendisine teyit etmişlerdi. Bkz. TİTE Arşivi, Sıra No:738, Kutu No: 18, Belge No:85, Adet: 1, Tarih: 28/09/1335(1919).

⁶⁶ Süvari Üsteğmen Nazım Bey tarafından 20. Kolordu Komutanlığı Vekâleti'ne gönderilen yazıda Müderris Mehmed Vehbi Efendi'nin Konya Valiliğine tayin olduğu, Konya'nın Kuvâ-yı Milliye'ye iltihak ettiği

Vehbi Hoca Vali Vekili seçildikten sonra Alaaddin Tepesi'nde bir miting yapılmıştır. Hatipler yaptıkları heyecanlı konuşmalarında, bu toplantının manasını, maruz kalınan korkunç akıbeti, İstanbul Hükümeti diye bir şey kalmadığını, milletin kendi mukadderatını bizzat tayin edeceğini, halifeyi esaretten kurtarmanın bütün Müslümanlara farz olduğunu ifade eden, zamanın atmosferine uygun ve hisleri coşturan sözler söylemişlerdi. Özellikle Vehbi Hoca'nın sözleri çok alkışlanmıştı. Heyecanlı hatiplerden birisi de Avukat Refik (Koralan) Bey'di.⁶⁷

4.3. Kadınlar Mitingi

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Sivas'ta Vali Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanım'ın başkanlığında 9 Aralık 1919'da kurulmuştu.⁶⁸ Cemiyetin Konya Şubesi 24 Aralık 1919'da Darülmuallimat'ta (Kız Öğretmen Okulu) yapılan toplantıda kuruldu. Başkanlığına Postnişin Abdülhalim Çelebi Efendi'nin eşi Kevser Hanım seçildi.⁶⁹

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Konya Şubesi Merkez Heyeti'nin 4 Ocak 1920 tarihindeki toplantısında, Şerafeddin Camii'nde Mevlit okutulması kararlaştırıldı. Davetnameler matbuat ile ilân edildi.⁷⁰

Cemiyetin Konya Şubesi, 8 Ocak 1920 Perşembe günü öğle namazından sonra Şerafeddin Camii'nde, İzmir şehitleri için mevlit okuttu. Beş binden fazla Konyalı hanım⁷¹ Şerafeddin Camii'nde toplanarak mevlidi dinlediler ve akabinde Avrupa'nın Türkiye hakkında hazırladığı duyulan projeleri şiddetle protesto ederek, müstakil ve hür bir Türkiye istediler. Bu toplantıya Abdülhalim Çelebi Efendi'nin eşi Kevser Hanım başkanlık etmişti.⁷²

bildiriliyordu. Bkz. TİTE Arşivi, Sıra No:1206, Kutu No: 308, Belge No: 88, Adet:2, Tarih:26/09/1335 (1919). "Eskişehir'in millî kuvvetler tarafından kazanıldığı şayiası telgrafla Konya'ya bildirilmişti. Gerek bu telgraf ve gerekse millî bir kumandanın (Refet Bele'nin) o tarafa gelmekte olduğu haberi üzerine Konyalılar nümâyişe başlamışlardı. Son dakikaya kadar metanetini muhafaza edebilmiş olan Vali Cemal Bey hamiyetli ve vatanperver Konya halkının bu feveranı karşısında birdenbire korkarak İtalyanlara sığınmıştı. Onlar da kendisini İstanbul'a kaçırmışlardı... Hamiyetli Konyalılar Hadimli Hoca Vehbi Efendiyi vali vekâletine getirmişlerdi. Bu suretle Konya 26 Eylül'de kendisini kongreye bağlamıştı." Bkz. Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Temel Yay., 2000, s. 254.

⁶⁷ Damar Arıkoğlu, *Hâtıralarım*, İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası, 1961, s. 94.

⁶⁸ Bekir Sıtkı Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1986, s. 2-3.

⁶⁹ Atalay, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri (İlk Meclise Girenler)*, C. I, s. 168; Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 68.

⁷⁰ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 68.

⁷¹ 1920 yılında Konya merkezde ortalama 50 bin kadın olduğu söylenebilir. Çocuk, yaşlı ve hastalar çıkarıldığında Konyalı hanımların çoğunun katıldığı anlaşılmaktadır.

⁷² *İfham*, 14 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 165, s. 4; *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 16 Ocak 1920, nr. 211, s. 1; Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998, s. 129. Avanas ve ondan alıntı yapan yazarlar Konya'daki bu mitingin Millî Mücadele döneminde yapılan ilk kadın mitingi olduğunu yazarlarsa da bu doğru değildir. Bkz. Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 39. Millî Mücadele döneminde ilk kadın mitingi 10 Aralık 1919 tarihinde Kastamonu'da yapılmıştır. Bkz. Mustafa Eski, "İlk Kadın Mitingi", *Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu* 10-11 Aralık 1994, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1996, s. 33-46.

İfham gazetesinin, *Öğüd* gazetesinden naklettiği haberde Şerafeddin Camii'ndeki mevlit ve akabindeki toplantı hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Buna göre; Konya hanımları 8 Ocak 1920 Perşembe günü erkenden her taraftan Şerafeddin Camii'ne gelmeye başladılar ve bir müddet sonra cami hınca hınç doldu. Alaturka saat sekizde,⁷³ sancak ve şallarla müzeyyen kürsüde Mevlâna Dergâhı imamı tarafından Mevlid-i Nebevî okunmağa başladı. Hanımlar hüzünlü olarak mevlidi dinlediler.⁷⁴

Sessizlik ve hareketsizlikten cami bomboş gibiydi. Darümuallimat hanımlarıyla birkaç küçük rüştiye talebesi salavat ve selam okurken, AKMVC Konya Şubesi azaları⁷⁵ ve Darümuallimat hanımları ellerinde etrafa güzel koku saçan tütsülüklerle iştirak ettiler.⁷⁶ Bir müddet sonra Mevlit sona ererken hanımlar, ay yıldızlı, üzerleri "İzmir Şehitleri İçin Fatiha" yazılı renkli külahlar içinde şekerler dağıttılar. Mevlit sona erdikten sonra, Türk ve Müslüman ana ve hemşireleri ellerini açtılar Türk ve İslam'ın selameti için yalvardılar, gözyaşları dökerek şehitleri andılar ve ruhlarına Fatihalar ithaf ettiler.⁷⁷

Bu sırada Darümuallimat Müdiresi⁷⁸ ruhlarına Fatihalar ithaf ettikleri şehitler vesilesiyle cemaate hitaben yaptığı konuşmasında; Mondros Mütarekesi'nin imzasından beri Türklerin ve İslamların çektiklerinden, bilhassa haksız yere işgal edilen yerlerden, İzmir ve Adana'da yapılan ve alenen devam eden mezâlimden bahsederek, artık bu hallere daha fazla tahammül edebilmek imkânı kalmadığını söylemiş ve düşman mezâliminden kaçarak kurtulabilen zavallı kişilerin acıklı hallerini anlatmıştır. Bu acıklı hakikatlere tahammül edemeyen hanımlar hep birden yardım etmek, iane toplamak istemişlerse de AKMVC Konya Şubesi azaları tarafından, bu işin başka bir güne ertelenmesi uygun görülmüştür.⁷⁹

Hanımlar bu faciaların protesto edilmesini ve her millet gibi bir an evvel istiklâl ve hürriyete kavuşabilmemizi temin edecek âdil bir sulh için medenî devletlere müracaat edilmesini istediler. Aşağıda verilen protesto beyannamesini ittifakla kabul ederek, İstanbul'daki İtilaf Devletleri Mümessilleri vasıtasıyla Paris Sulh Konferansı'na

⁷³ Alaturka / Ezânî Saat: Güneşin batış vakti saat 12'dir. Şu andaki saat dilimine göre Konya'da 8 Ocak tarihinde 13.03'te öğle namazı, 17.54'te akşam namazı vaktidir. Buna göre alaturka saat 8, akşam namazından ortalama 4 saat öncedir. O halde program bugünkü saate göre yaklaşık olarak 14.00'te başlamıştır.

⁷⁴ *İfham*, 14 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 165, s. 4.

⁷⁵ *İfham* gazetesi "dernek azaları" diye yazmıştır.

⁷⁶ *İfham*, 14 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 165, s. 4.

⁷⁷ *İfham*, 14 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 165, s. 4.

⁷⁸ 1919-1920 yılında Darümuallimat Müdiresi Makbule Hanım'dır. 1920'de Konya Mebusu seçilen Refik (Koraltan) Bey ile aynı yıl evlenip, meslekten ayrılmıştır. Bkz. Selçuk Es, "Makbule Hanım" maddesi, *Büyük Konya Ansiklopedisi*.

⁷⁹ *İfham*, 14 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 165, s. 4. *Yeni Gün* gazetesi toplantıyla ilgili haberi şöyle veriyordu: "Konya Kadınları: Birkaç gün evvel Konya'daki nisvân-ı İslam Şerafeddin cami-i şerifinde toplanarak İzmir muhacirleri namına hazirundan iane toplamışlardır. Bu münasebetle menkıbe-i velâdet Cenâb-ı risalet-penahî kıraat edilerek mesubatı ervâh-ı şühedâya ithaf edilmiştir. İçtimai müteakip beyne'l-nisvân intihap edilen bir heyet Konya'daki İtilaf devletleri mümessillerini ziyaretle İzmir hakkında şifahî mutalebatta bulunmuşlardır. -Kâşif-" Bkz. *Yeni Gün*, 17 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 307, s. 3. Camide iane toplanmadığı *İfham* gazetesinde vurgulanırken, burada verilen haberde iane toplandığı yazılmaktadır.

gönderilmek üzere Konya'daki İtilaf devletleri mümessillerine verilmesini kararlaştırdılar. Bu protesto beyannamesini Avrupa devletleri mümessilleri ve sair icap eden yerlere göndermek için beş kişilik bir heyet seçildi. Sonra Mecidiye-zâde merhum Tahir Paşa'nın⁸⁰ kızı Havva Hanım Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Konya Şubesi'nin kurulmasındaki maksadı izah etmiş ve davetlerine icabet edenlere cemiyet namına teşekkür ettikten sonra cemaat camiden çıkarak Hükümet Meydanı ve Saray Caddesi'ni takip ederek Kapu Camii önünde dağılmıştır.⁸¹

Matbu bir surette hazırlanan protesto beyannamesi seçilmiş heyet tarafından imza edilerek İkinci Başkan Şerife Emin, Aza Zehra Aliye ve Katibe (sekreter) Havva Hanımlar vasıtasıyla İtilaf devletlerinin Konya'da bulunan komutanlıklarına verildi. "İngiliz Kumandanı, tabiatları veçhile biraz soğuk karşılamış ise de",⁸² Amerikalı Koşman Cuma günü esasen İstanbul'a gideceğinden hükümetine bu protestonameyi bizzat göndereceğini iltifatla beyan etmiş, İtalyan komutanı hanımlar heyetini hürmet ve nezaketle karşılayarak bu hususta alacakları cevabı da bildireceklerini vaat etmiştir. Fransız komutanı dairesinde olmadığından kendisine Cuma günü verilmiş ve bilhassa Fransız komutanı da Amerikalı Koşman ve İtalyan komutanı gibi fevkalâde hürmet ve iltifat etmiş, hatta resmî surette kabul ederek hakkımızı tasdik ettikleri ve alacakları cevabı da tebliğ edeceğini söylemiştir. Ayrıca Konya Valiliği'ne ve Kolordu Komutanlıklarına birer sureti gönderilen bu protesto beyannamesi, İstanbul'daki yerli ve yabancı matbuatla vilâyet gazetelerine de posta ile gönderilmiştir.⁸³

O dönemde Konya'da 12. Kolordu Komutanı olan Fahrettin Altay Paşa hatıratında şunları kaydetmektedir: "Bu sıralarda Meclisi Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasına karar verilmiş, millî heyecan oldukça artmıştı. Konya'nın aydın kadınları da Şerafeddin Camii'nde toplanarak şehitlerin ruhuna mevlit okutup, memleketin kurtarılması için İtilaf hükümetlerine hitaben hazırlamış oldukları bir beyannameyi yayınladılar. Konya'nın eski muteber ailelerinden Tahir Paşa'nın kızı Şerife, Kara Hafız Mustafa Efendi'nin eşi Aliye, Binbaşı Rüştü Beyin eşi Zehra hanımlardan mürekkep bir heyet de Kolordu Dairesi'ne gelerek beyannamenin bir suretini verdiler. O zamanlar kadınlarımız kapalı, siyasi ve idari işlere karışmaz olduklarından bu hal ilerisi için ümit verici bir yenilikti."⁸⁴

Şerafeddin Camii'ndeki toplantıda hazırlanan ve Fahrettin (Altay) Paşa'ya da bir nüshası verilen beyanname şöyledir:

⁸⁰ Mecidiyezâde Tahir Paşa (1265/1848-18.07.1310/7.02.1893): Konya eşrafındandır, pek çok devlet görevlerinde bulunmuştur. İlk eşinden Şerife, ikincisinden de Elmas, Naciye, Kadriye, Emine, Havva ve Cevdet adlarında altı çocuğu olmuştur. Bkz. Ali Işık, "Tahir Paşa-Mecidiyezade", *Konya Ansiklopedisi*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları,.

⁸¹ *İfham*, 14 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 165, s. 4.

⁸² Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 68-69.

⁸³ *İfham*, 14 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr.165, s. 4; Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 68-69.

⁸⁴ Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, İstanbul: İnsel Yayınları, 1970, s. 212.

“Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Konya Merkezi

On İkinci Kolordu Komutanlığı'na

Bugün Şerafeddin Camii'nde toplanan beş bini aşkın Konya hanımlarının hazırladıkları beyannamenin aracılığınızla barış konferansına gönderilmesini talep ederiz.

Mondros Mütarekesi'nin imzasından bugüne kadar işgal altına alınan vatan parçalarında ve bilhassa Adana ve İzmir'de milletimizin maruz kaldığı tecavüz ve facialardan üzülmek ve oralarda şehit olan kahramanlarımızın ruhlarına Fatihalar gönderirken tekrar gözyaşları dökerek, bu iki sevgili ilimizde Türk ve Müslümanların uğradıkları sefalet ve vahşetlere medeni Avrupa'nın daha fazla sessiz kalmamasını ve asırlardan beri hür ve bağımsız yaşamış bir millet olarak Avrupa'nın adaletinden aşağıda belirtilen hususları talep ederiz.

Birçok küçük milletlere eskiden beri olan hakları verilirken altı buçuk asırdan fazladır hür ve bağımsız yaşamış büyük bir milletin izzet-i nefsinin, haysiyetini rencide edecek herhangi bir karardan sakınılmasını rica ile aramızdaki gayrimüslimlerin hukukunu kendi hukukumuz kadar muhterem ve muteber kabul ettiğimizden azınlıkların hukuku bahanesiyle millî hâkimiyet ve haysiyetimizi ihlâl edecek hükümleri kabul etmeyeceğimizi ve Türk ve Müslümanla iskân edilen Dünya Harbi'nden evvelki sınırlar dâhilinde, hilâfet ve payitaht merkezi İstanbul olmak üzere bağımsız ve hür bir Türkiye'nin bekasını ve Wilson prensiplerinin aynen uygulanmasını sağlamayan herhangi bir barışın milletimize kabul ettirilmesi imkânı olmadığının bilinmesi esasen dünyanın hürriyet ve selameti için uğraşanların mazlum ve asil bir milleti korumak ve kollamak suretiyle hak ve adaletin galip gelmesine vasıta olacaklarından emin olmak isteğimizi arz eyeriz. 8 Ocak 1920.”⁸⁵

Beyannamenin sonunda beş bin hanım namına Heyet-i Müntehibe başkanı Çelebi Efendi Haremi Kevser ve ikinci başkan Tahir Paşa Kerîmesi Şerife [Emin] ile diğer cemiyet üyesi 17 hanımın imzaları bulunmaktadır.

Beyanname incelendiğinde Konyalı hanımların Millî Mücadele'nin yanında yer aldıkları, Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarının içeriğine vakıf ve tatbiki için hizmet ettikleri anlaşılmaktadır.

4.4. Lloyd George'u ve İtilaf Devletlerini Protesto Mitingi (11 Ocak 1920)

İngiliz Başbakanı Lloyd George İstanbul ve Boğazların yönetiminin uluslararası bir hale getirilerek, İstanbul'un yalnız hilafet merkezi olmasına dair, Paris Sulh Konferansı'na bir teklifte bulunacağı gazete haberlerinde yer aldı. Bu durum Türk istiklâlinin imhası demektir. Buna ilk protesto telgraflarından birisi Konya'dan, Sivaslı Ali Kemali ve

⁸⁵ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, 48 (Haziran-1964), Vesika: 1115. Beyanname başlığındaki komutanlık makamı ibaresi ve imzalar hariç metin kısmı *İfham* gazetesinde de yayımlanmıştır. Bkz. *İfham*, 14 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr.165, s. 4.

arkadaşları tarafından çekildi ve bu durumu protesto eden büyük bir miting yapılması kararlaştırıldı.⁸⁶ 11 Ocak 1920 Pazar günü bütün dükkanlar kapatılarak, Alaaddin Tepesi'nde 15 binden fazla halkın toplandığı büyük bir miting yapıldı.⁸⁷

Miting Heyeti Reisi Ali Kemali Efendi idi. Mebus Hadimli Mehmet Vehbi, Mebus Müderris Yalvaçlı Ömer Vehbi, Müftü Ali Rıza, Müderris Gilisralı Hacı Tahir, Saatçi Rifat, Tahir Paşazâde Cevdet, Refik (Koraltan), Mümtaz Bahri (Koru), Mustafa Şevki (Ergun), Mehmet Muhlis (Koner), Gevrâki-zâde Hacı Vehbi Efendiler de mitingi tertipleyenler arasındaydı. Mitingde Ali Kemali Efendi ve Hadimli Mehmet Vehbi Efendi heyecanlı birer konuşma yaptılar.⁸⁸

Bu mitingde, adil bir sulh imzalanması ve işgal kuvvetlerinin memleketimizi tahliyesi istenilerek⁸⁹ başkentin İstanbul'dan Anadolu'ya atılmasına dair Lloyd George'un kararı protesto edildi. Mitingde kararlaştırılarak İtilaf devletleri yüksek komiserlerine yollanan telgrafta, "İstanbul'un şeklinin hiçbir şekilde değiştirilmesinin kabul edilemeyeceği ve böyle bir teşebbüsten doğacak her türlü tepki ve sorumluluğun da Türklere ait olmayacağı" bildirildi.⁹⁰ Miting Heyeti Reisi Sivaslı Ali Kemali Efendi ile Konya mebuslarından Mehmet Vehbi, Ömer Vehbi, Eczacı Hüsamettin, eski mebuslardan Ali Haydar, ulemadan Hacı Tahir, Hacı Numan ve daha birçok zevat protesto telgrafını imzaladılar.

Mitingin ertesi günü, Osmanlı Mebusan Meclisi'ne yeni seçilen Hoca Ömer Vehbi Efendi ve mitingde konuşma yapan Hoca Mehmet Vehbi Efendi İstanbul'a hareket ettiler.⁹¹

4.5. Öğüd Gazetesinin Kapatılmasını Protesto Mitingleri (23 ve 28 Ocak 1920)

Konya'da neşredilen *Öğüd* gazetesi Kuvâ-yı Milliye taraftarı yayınlar yapmaktaydı. İşgal kuvvetleri ve İstanbul Hükümeti aleyhine yazılarıyla halkı Millî Mücadele'ye davet ediyordu.⁹² Bu durum İngilizlerin dikkatini çekti ve İşgal Orduları Başkomutanı İngiliz Generali Milne, Konya'daki İtalyan işgal kuvvetleri komutanından gazetenin kapatılmasını istedi. İtalyanlar, İngiliz emperyalizminin Anadolu'da yayılmasından hoşlanmadıkları için başlangıçta bu isteği yerine getirmediler. Daha sonra bu husustaki baskılar arttı ve General Milne *Öğüd* gazetesinin kapatılması için İtalyan komutanına

⁸⁶ Mehmet Önder, *Bilgin Sivaslı Ali Kemali (Hayatı- Şahsiyeti- Eserleri)*, Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1954, s. 50-51. Önder, miting tarihini bu eserinde 15 Ocak 1919 olarak vermiştir, 1920 yerine baskı hatasıyla 1919 yazıldığı anlaşılmaktadır.

⁸⁷ *İrâde-i Milliye*, 19 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 21, s. 4.

⁸⁸ Önder, *Bilgin Sivaslı Ali Kemali (Hayatı- Şahsiyeti- Eserleri)*, s. 51-53.

⁸⁹ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s. 212; Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, s. 283.

⁹⁰ *İstiklâl Harbi Gazetesi*, 26 Ocak 1920, nr. 219, s. 1. Gazetede mitingde 20 bin kişinin katıldığı belirtilmektedir.

⁹¹ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s. 212; Atalay, *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri (İlk Meclise Girenler)*, C. I, s. 19.

⁹² Önder, *Bilgin Sivaslı Ali Kemali (Hayatı- Şahsiyeti- Eserleri)*, s. 53-54.

kesin ultiatom verdi. Çaresiz kalan İtalyan komutanı baskından bir gece önce gazetenin sahibi Abdülğani Efendi'ye gazetenin ertesi gün kapatılacağı haberini verdirdi. Bunun üzerine matbaada çalışanlar makineleri "Söylemez Baba Tekkesi'ne" kaçırdılar.⁹³

İstanbul'daki İşgal Kuvvetleri Başkomutanlığı'nın emri ile İtalyanlar 23 Ocak 1920 günü *Öğüd* gazetesini kapattılar. İtalyanların *Öğüd* matbaasını işgal etmeleri ve kapısına nöbetçi dikmeleri Konya halkının millî his ve heyecanını artırdı. 23 Ocak 1920 günü hükümet binasının önünde toplanan Konyalılar, bu durumu protesto eden büyük bir miting yaptılar. Mitingde İtalyanların bu girişimi şiddetli bir şekilde protesto edildi.⁹⁴ Konya'dan İtilaf devletleri komutanlarına çekilen telgrafta, *Öğüd* gazetesinin yayımına izin verilmesi için kırk sekiz saat süre tanındı, aksi halde olaylardan sorumluluk kabul edilmeyeceği bildirildi.⁹⁵

Bu mitinge öncülük eden Sivaslı Ali Kemali Efendi, Hükümet Meydanı'nda etrafi mitralyözlü İtalyan askerleri ile çevrili muazzam kalabalığın ortasından cesaretle şöyle haykırıyordu: "Ey ahali, ey Konyalılar. Gazete demek bir milletin dili demektir. General Milne dilimizi kesti (Kahrolsun sesleri). Ne idüğü belirsiz birkaç Frenk dilimize kilit vurdu. Millî davalarımızı müdafaa etmek, dinimizi, imanımızı, Türklüğümüzü muhafaza etmek bizim, sizlerin, hepimizin vazifesidir. Bizi susturamazlar. 'Dönersek kahpeyiz, millet yolunda bir azimetten' (Alkış sesleri) Bu millet ölmedi, ölmeyecektir... Bugün *Öğüd*'ü kapamışlarsa, yarın bir başka *Öğüd* çıkacak, bizi hak ve hakikat yolunda, asla ve asla susturamayacaklardır..."⁹⁶

Gerçekten de Ali Kemali Efendi'nin dediği gibi *Öğüd* gazetesi susturulamamıştır. Fahrettin (Altay) Paşa anılarında şu bilgileri vermektedir: "Ertesi günde gazete satıcıları: — Öğüt...! Bugünkü Öğüt...! diye gazeteyi satmaya başladılar... Belediye ve Ticaret Odası azaları gazeteci ve öğretmenlerden on kadar zat yanıma gelerek, gazetenin kapatılmasını millete bir hakaret telakki ettiklerini ve protestoda bulduklarını bildirdiler."⁹⁷

Mehmet Önder, *Öğüd* gazetesi yazarı Kandemir'den naklen şu bilgileri vermektedir: "Konya'da kıyametler kopmuştu. Halk, asil bir heyecanla ayaklanmış, mitingler yapmış, İtalyan kumandanlığının önüne birikerek: — *Öğüd* matbaası tahliye edilmedikçe dağılmayız, diye ateşler yakarak sabahlara kadar oradan ayrılmamıştı. Matbaaya İtalyan askeri yerleşmiş, fakat *Öğüd* yine muntazam çıkmıştı..."⁹⁸

⁹³ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, s. 283.

⁹⁴ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s.42. Önder, miting tarihini 23 Ocak 1919 olarak verir, 1920 yerine baskı hatasıyla 1919 yazıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Önder, *Bilgin Sivaslı Ali Kemali (Hayatı- Şahsiyeti- Eserleri)*, s. 54. Önder başka bir çalışmasında ise bu mitingin 28 Ocak 1920'de yapıldığını yazmaktadır. Bkz. Önder, "Millî Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi (1917-1923)", s. 2869.

⁹⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (23 Temmuz 1919-22 Nisan 1920)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, C. II, s. 324-325. 24 Ocak 1920 tarihli "*Öğüd* gazetesinin matbaasının İtalyanlar tarafından işgali üzerine her taraftan protesto edilerek 48 saat içinde geri çekilmelerinin istenildiğini bildiren yazı." Bkz. TİTE Arşivi, Sıra No: 748, Kutu No: 28, Belge No: 60, Adet: 1, Tarih:24/01/1336 (1920).

⁹⁶ Önder, *Bilgin Sivaslı Ali Kemali (Hayatı- Şahsiyeti- Eserleri)*, s.54-55.

⁹⁷ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s.215-216.

⁹⁸ Önder, *Millî Mücadele'de Konya 1 Delibaş Hadisesi*, s.53.

28 Ocak 1920'de *Öğüd* gazetesinin kapatılmasını protesto eden bir miting daha yapıldı. Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Kemal Efendi, bu durumu Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya bildiren aynı günkü telgrafında, *Öğüd* matbaasının İtalyanlar tarafından işgali üzerine Hükümet Meydanı'nda büyük çoğunluğun katılımıyla bir miting yapıldığını, İstanbul'daki İtilaf devletleri siyasi temsilciliklerine telgraf ile protesto çekildiğini bildirdi.⁹⁹

Aynı gece cevabi telgrafta Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, gazetenin neşri için daha fazla bir tedbir almaya şimdilik lüzum olmadığı, ikinci defa neşrinin men olunmasını protesto ile iktifa edilmesi ve diğer bir gazete imtiyazı alarak onu neşretmenin uygun olacağı, İstanbul nezdinde şikâyetlere devam edilmesi talimatını vermiştir. Konya Valisi Suphi Bey'e 30 Ocak 1920 tarihli telgrafında da Mustafa Kemal Paşa, *Öğüd* matbaasının işgali ve gazetenin tatili meselesinde kuvvet kullanımından kaçınılmasını, miting ve protesto gibi medeni tedbirlerle iktifa edilmesini ve bununla birlikte diğer bir gazete imtiyazı alınarak halkın irşadına devam edilmesi hususu Konya MHC Heyet-i Merkeziyesi'ne yazılmış olduğundan şimdilik başka bir harekete lüzum olmadığını bildirmişti.¹⁰⁰

Konyalıların miting ve protestoları başarıya ulaştı. İtalyanlar 6 Şubat 1920'de nöbetçilerini çektiler ve 9 Şubat'ta da *Öğüd* matbaasını tamamen boşalttılar.¹⁰¹ Mustafa Kemal, 10 Şubat 1920 tarihli genelge ile, İngiliz generali Milne'in emri ile İtalyanlar tarafından işgal edilen *Öğüd* gazetesi matbaasından işgalin kaldırılmasına muvaffakiyet hasıl olduğunu, *Öğüd* gazetesi hükümetçe tatil edildiğinden mezkûr matbaada *Nasihahat* adıyla bir gazetenin neşrine başlandığını duyurmuştur.¹⁰²

4.6. İngilizlerin İstanbul'u İşgalini Protesto Mitingi (22 Mart 1920)

İngilizler tarafından 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali ve Meclis-i Mebusan'ın dağıtılarak yakalanabilen mebusların Malta Adası'na sürülmesi haberi, bütün Anadolu'da millî galeyanın son haddini bulmasına sebep olmuştu. Bu münasebetle yer yer mitingler yapılarak bu emsali görülmemiş tecavüzün protesto edilmesine başlanmıştı. Nitekim Konya'da da bu durumu protesto etmek için 22 Mart 1920 Pazartesi günü Alaaddin Tepesi'nde büyük bir miting yapılması kararlaştırıldı.¹⁰³ *Öğüd* gazetesi,

⁹⁹ Komisyon, *Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge)1919-1923*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, C.I, Belge No: 14, s.135.

¹⁰⁰ Komisyon, *Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge)1919-1923*, C. I, Belge No: 15 ve 16, s. 137, 139.

¹⁰¹ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 35.

¹⁰² Komisyon, *Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, C. I, s. 141; Belge No: 17; 12.2.1920 tarihli genelge Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığına da yazılmıştır. Bkz. TİTE Arşivi, Sıra No: 928, Kutu No: 19, Belge No: 15, Adet: 1, Tarih: 12/02/1336 (1920).

¹⁰³ Refik Koraltan, *Bir Politikacının Anıları Her Şey Vatan İçin*, Haz. Coşkun Ertepinar, Ankara: Hacettepe-Taş Yayınları, 1999, s. 124-125; Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 42.

İngilizlerin bu girişimlerini şu şekilde değerlendirmişti: “İyi bilinmeli ve layıkıyla takdir edilmelidir ki bu hareketler yalnız Türklere değil aynı zamanda yüz milyon Müslüman tebaası ve menafii bunlara merbut olan azim bir Hind kitlesini i'zâb ediyor.”¹⁰⁴

Öğüd gazetesinde 21 ve 22 Mart tarihlerinde yayımlanan bir beyanname ile İslam Hilâfeti ve Osmanlı Saltanatına vurulan bu darbeyi hazmedecek tek bir Osmanlı ve İslam Milleti tasavvur edilemeyeceği ilan edildi. Konya halkı, İngilizlerin İstanbul'u işgalini ve Osmanlı Mebusan Meclisi'ni basarak bir kısım mebusları Malta Adası'na sürmelerini protesto etmek için 22 Mart 1920 Pazartesi günü Alaaddin Tepesi'nde yapılacak olan mitinge davet edildi.¹⁰⁵ Miting Tertip Heyeti'nin yayımladığı diğer bir beyanname ile miting günü toplanma merkezleri ve uyulacak program bildirildi.¹⁰⁶

Miting 22 Mart 1920 Pazartesi günü öğle namazından sonra alaturka saat sekizde başladı. Hava soğuk, karlı ve yağmurlu olduğu halde bütün Konya halkı, çarşı, pazar ve bütün resmî daireler de kapatılarak kadın, erkek, çoluk çocuk, vaktinden evvel miting yeri olan Alaaddin Tepesi'ne akın etmişti.¹⁰⁷ Havanın şiddetinden dolayı halkı daha fazla bekletmemek için biraz acele edilerek hitabet kürsüsüne çıkan ulemadan Ali Kemali Efendi, hal ve ahvale uygun bir lisanla uzun ve faydalı bir nutuk söyledi. Tam o sırada yeni gelen müjdeli haberleri de ileterek, toplanışın sebebini anlattı. Son söz olarak da “İçimizde ekalliyette bulunan Hıristiyan vatandaşlarımızı şimdiye kadar din ve milletimiz iktizası olarak incitmediğimiz gibi bundan sonra bilhassa böyle bir zamanda Türk'e mahsus bir seciyeden her türlü haklarına hürmet etmek lazımdır ve edilecektir.” diyerek kürsüden indi.¹⁰⁸

Bundan sonra kürsüye Avukat Refik (Koraltan) Bey çıktı.¹⁰⁹ Konuşma için hazırlıklı olmayan ve ne söyleyeceğini o an henüz tasarlamayan Refik Bey'in kürsüye geldiği zaman halkın şiddetli bir alkış tufanı ile karşılanması onda hem cesaret verici hem de heyecan verici bir psikoloji oluşturdu. Bir an durakladı ve birden Tefvik Fikret'in şu şiirini okumağa başladı:

“Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa
Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır.
Göz yumma güneşten ne kadar nuru kararsa
Sönmez ebedi her gecenin gündüzü vardır...”¹¹⁰

¹⁰⁴ *Öğüd*, 18 Mart 1336 (1920), nr. 307, s. 1.

¹⁰⁵ *Öğüd*, 21 Mart 1336 (1920), nr. 309, s. 1; *Öğüd*, 22 Mart 1336 (1920), nr.310, s. 1.

¹⁰⁶ *Öğüd*, 22 Mart 1336 (1920), nr. 310, s. 1.

¹⁰⁷ *Öğüd*, 23 Mart 1336 (1920), nr. 310, s. 1. 22 ve 23 Mart 1336 (1920) tarihli *Öğüd* gazeteleri 310 sayı numarasıyla çıkmıştır.

¹⁰⁸ *Öğüd*, 23 Mart 1336 (1920), nr. 310, s. 1.

¹⁰⁹ *Öğüd*, 23 Mart 1336 (1920), nr. 310, s. 1; Refik Koraltan, *Bir Politikacının Anıları Her Şey Vatan İçin*, s. 125. Bu eserde ilk konuşmayı ve duayı yapanın Vehbi Hoca olduğu ve hasta olduğu için hemen yerini Refik Bey'e bıraktığı anlatılmaktadır.

¹¹⁰ Refik Koraltan, *Bir Politikacının Anıları Her Şey Vatan İçin*, s. 125-126.

Refik Bey, her kelimesini coşkun bir heyecan havası içinde bu şiiri okudu ve nutkunda şöyle haykırdı: “Tarih boyunca bu gibi felâketleri, kasırgaları bağrında boğan Türk Milleti, zulüm ve şenaat işleye işleye yurdumuzu işgale devam eden alçak düşmanı harim-i ismetinde, sinesinde kahredecek ve bu şanlı bayrak asla yere düşmeyecek...”¹¹¹ Halk, yağmura, soğuğa, hatta arada lapa lapa savrulan kara yağmen, hıçkırıklarını tutamıyor, şiddetli ve sürekli alkışlarla adeta kabına sığamıyordu. Havanın soğuk olması ve yağmurun iyice artması üzerine Refik Bey nutkunu kısa kesti. Kürsüye tekrar Ali Kemali Efendi çıktı. Mitingde hazır bulunanların “elleri semaya, kolları Rabbülâlemîne doğru olduğu” halde bir dua okudu ve sükûnet ve intizamla mitinge son verildi.¹¹² Beklenen netice elde edilmişti. Miting yerinden sanki zorla ayrılan binlerce kişi düşmana karşı sökülmez hıncını, millî dâvaya karşı ateşli inancını yüreğinde beraber götürüyordu.¹¹³

Miting heyeti tarafından hazırlanan Miting Reisi ve Belediye Reisi Vehbi, ulemeden Ali Kemali Efendi'nin ve diğer eşrafın da imzalarının bulunduğu, İstanbul'un işgalini protesto etmek için Konya namına hazırlanan protesto beyannamesi, İtilaf devletlerine, Amerika Birleşik Devletleri, Şili, Arjantin, Meksika, Çin, İsveç, Norveç, Felemenk, İsviçre Baş Vekilleri ile Millet Meclisi Başkanlıklarına ve İran, Afganistan, Azerbaycan hükümetlerine telgraf ve posta ile gönderildi. Ayrıca bu protesto bildirisinin birer suretleri de Konya Valiliğine, 12. Kolordu Komutanlığına ve bütün vilâyetlerle kolordu komutanlıklarına gönderildi.¹¹⁴

5. Konya Bölgesinde Ayaklanmalar

5.1. Konya'da Genel Durum

Konya'da Kuvâ-yı Milliye aleyhtarı Vali Cemal Bey'in varlığı (25/26 Eylül 1919'a kadar), halkın üzerinde nüfuzu olan Zeynelâbidin Efendi'nin Kuvâ-yı Milliye'ye cephe alması, Millî Mücadele aleyhine kandırılmaya müsait insanların olması önemli bir problemdi.

Konya bölgesinde meydana gelen ayaklanmaların sebeplerini anlamak için şehrin o zamanki yapısını bilmek gerekir. Fahrettin (Altay) Paşa hatıratında, şehirde elliden ziyade medrese ve birçok cami bulunduğunu, bunlarda müderrisler ile yardımcıları hocalar ve çoğu köylü olmak üzere öğrenciler bulunduğunu ifade eder. Konya halkını mütareke senesinde memur ve askerlerin dışında şu dört kısma ayırır:¹¹⁵

Hacı Ağa ve Efendiler: Çoğunun birer dükkânı vardı, küçük ticaret işleri yaparlar, köylünün kredi ihtiyaçlarını karşılardı. Etraf köyler bunlara taksim edilmiş gibiydi. Halk bunlara tabi olurdu. Mahalle imamları, medrese hocaları bunların samimi arkadaşlarıydı.

¹¹¹ Refik Koraltan, *Bir Politikacının Anıları Her Şey Vatan İçin*, s. 126.

¹¹² *Öğüd*, 23 Mart 1336 (1920), nr. 310, s. 1.

¹¹³ Refik Koraltan, *Bir Politikacının Anıları Her Şey Vatan İçin*, s. 126.

¹¹⁴ *Öğüd*, 23 Mart 1336 (1920), nr. 310, s. 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Nisan 1336 (1920), nr. 21, s. 2.

¹¹⁵ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s. 219-221.

Belediyede ve Vilâyet Dairesinde Memurluk Edenler: Bunların bir kısmı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı desteklemekteydiler. Zeynelâbidin Hoca'ya itimatları büyüktü. Halkın çoğu bunların ağzına bakardı.

Mevleviler: Mevcutları azdı. Tekkelerinde ibadetleri ve dışarıda şahsi işleriyle meşgul olurlardı. Halk üzerinde nüfuzları yoktu. Dinde müsamahakâr olmaları, sema ayini yapmaları ve buna mahsus çalgıları, mutaassıp hacı ve hocalar tarafından hoş görülmezdi. Ancak halkın Mevlana'ya hürmeti büyüktü.

Münevver Gençler: Yüksek tahsil görmüş, Batı medeniyetini anlamış bu güzide kesim halkın saygısına mazhardı. Fakat hacı efendilerin nüfuzları daha üstündü. Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu münevverlerden teşekkül etmekteydi. İstanbul Hükümeti'nin yaptığı menfi propagandaları önlemek için çalışırlarsa da millî harekete şüpheyile bakan hacı ve hocalar bu propagandalara kapılmakta, dolayısıyla halk ve köylüler de daha çok bunlara inanmaktaydı.

Fahrettin Altay hatıratında, bu şartlar altında görev yaptığı Konya'da Müdafaa-i Hukukçuların kendisinden bunlara karşı ordunun yardımını ve şiddetle davranılmasında yardımcı olmasını talep ettiklerini ancak onlara ordunun etki yapmasının kendi düşüncesine uygun olmadığını, ikna yolu ve dürüst hareketlerle kazanılmalarının mümkün olduğunu söylediğini yazmaktadır. Ordunun siyasete karıştırılmamasına dikkat ettiğini ayrıca açıklamaktadır.¹¹⁶

Sivas Kongresi ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasından sonra, Bozkır'da ortaya çıkan ilk isyan öncesi *Alemdar* gazetesinde "Konyalıların Protestosu" başlıklı bir yazı yayımlanmıştı. Metnin içeriği, bazı insanların büyük bir kin ve nefret duygusuyla nasıl hareket ettiklerini, hangi sebeplerle millî hareketin karşısında yer aldıklarını ve bu durumun vahametini ve gereken önlemler alınmazsa nasıl sonuçlara yol açabileceğini anlamak bakımından önemlidir. 18 Eylül 1919 tarihinde "Konya Eşraf ve Muteberanından" elli üç zatın imzasıyla *Alemdar* gazetesine gönderilen telgraf şöyleydi: "Anadolu Müdafaa-i Milliye Cemiyeti namı altında pâyimal ettikleri hukuk-ı milliyeden hicap etmeden memlekette daha akıtılacak mazlum kanı, çalınacak yetim malı kalmıştır zannıyla ve efendilerini tekrar re'sikâra getirmek kastıyla icra-yı mefsedete yeniden kıyam eden... bendelerinin memleketi son bir izmihlale sevk edecek olan hareket-i hıyânetkârânelerine de Konya ahalişi iştirak etmemiştir ve etmeyecektir. Bu vatanla alakası olmayan vatanperverlerin şu harekât-ı yağmayanelerine şiddetle muhalefet ve mücahedatta bulunmakta berdevam olduğunu beyan eyler. Ve istinat ettikleri en büyük kuvvet telgrafhanelerden millet namına hitap ve tehdit olan bu düşünceler sizlere efrad-ı millettten hiçbir ferdin iştirak etmediği meydanda olduğundan şu evbaşane hareketin imhası neye mütevakkıf ise derhal tedabir-i lazime ve... ittihaz

¹¹⁶ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s. 221.

buyurulmasını dört gözle bekliyoruz.”¹¹⁷ Bu telgrafi gönderenler emellerine ulaşamadılar. Ancak bu ruhta olanlar bölgede ortaya çıkacak isyanların asiler grubunu oluşturdular.

Vali Cemal Bey Konya’yı terk etmek zorunda kaldıktan sonra Konya Kuvâ-yı Milliye’ye iltihak etmişti. Konya’da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Miralay Refet (Bele) Bey başkanlığında 8 Ekim 1919 tarihinde kuruldu. Ancak ilk zamanlar işler tam toparlanamadı.¹¹⁸ Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, 15 Ocak 1920 tarihli şifre telgraf ile 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey’den Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkezi’nce Teşkilat-ı Milliyeye memur Binbaşı Hüsnü ve Abdi beylerin vazife ve salahiyetlerini suistimal etmekte oldukları ihbarının yapıldığını, işin doğrusunun tahkik edilmesini istemişti. Bunun üzerine bir tahkik heyeti kurularak çalışma başlatılmış ve tahkik raporu gönderilmişti. Buna göre, bu iki zatın umumi surette bir suistimal yaptıklarının görülmediği, ancak beklenen şekilde iş yapılmadığının görüldüğü, bunun sebebinin de çalışabilecek şahısların yokluğundan ileri geldiğinin anlaşıldığı arz edilmişti.¹¹⁹

Konya Barosu İkinci Reisi Refik (Koralan) ve dört arkadaşı Kolordu Komutanı Fahrettin Altay’a 1 Şubat 1920 tarihinde bir ihbar mektubu gönderdiler. Kuvâ-yı Milliye’nin Konya’daki temsilcilerinin üzerlerindeki mukaddes vazifeyi başarabilecek siyasi ve idari kabiliyetten yoksun oldukları için Konya muhitinin atıl bir vaziyete düşürüldüğünü iddia ettiler. Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarından olan bütün Müslümanların Kuvâ-yı Milliye’nin (Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin) tabii üyesi olması hasebiyle bu meşru hakka dayanarak bazı meseleler hakkında malumat vermeyi bir vatan meselesi olarak saydıklarını, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti’nin görev ve sorumluluğunu yerine getiremediğini ve bunu yapabilecek vasıftan yoksun insanların bulunduğunu; kendilerine Kuvâ-yı Milliye Komutanı süsü vererek vatanın korunması için toplanan paraları, halkın gözleri önünde sefiş şeylerde israf ettiklerini, bunun halk nazarında nasıl bir telakkiye yol açtığını ve muvaffakiyet için ne gibi engeller meydana çıkardığını anlatmaya lüzum görmediklerini, bunların düzeltilmesi hususunu kendisinin vatanseverliğine bıraktıklarını ifade ettiler.¹²⁰

¹¹⁷ *Alemdar*, 19 Eylül 1919, nr. 1578-278, s. 1. Bozkır’da ikinci isyan evresinde, bastırma harekâtı devam ederken, 28 Ekim 1919’da 27 köyün eşrafından Konya’daki İngiliz Yüksek Komiserinin aldığı mektup şöyleydi: “Millî kuvvetler adı altında bir grup, Müslüman ve Hristiyanları öldürmektedir. Hayvanlarımızı elimizden alıyorlar, telgraf hatlarımızı kesip bizim sizlere haber vermemizi önüyorlar. Bizim hükümetimiz zayıf olduğu için milliyetçileri ezemez. Milliyetçileri ezme için İngiliz Hükümeti’nin bize yardım elini uzatması için yalvarırız (...)”. Şu köylerin eşrafı tarafından imzalanmıştır: Soğucak, Kovanlı[k], Hacı Yunuslar, Dumnu, Karabayır, Huluslar, Seyit, Citret, Bekle, Sat, Yalnızca, Kiraz, Elma ağaç, Beybahin, Fakirtepe, Ekitse [Eğiste], Sarıca, Sarıstat, Akçapınar, Ahırlı, Günce, Gün, Ali Çerçi [Aliçerçi], Fatma, Sorkom[Sorkun], Mervesti.[Mervest] Bkz. Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul: Çağdaş Yay., 1982, s. 206-207. Köy isimlerine bakılırsa isyanın sirayet ettiği bölgeye tekabül etmektedir.

¹¹⁸ Avanas, *Millî Mücadele’de Konya*, s. 65.

¹¹⁹ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s. 223-226.

¹²⁰ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s. 223-226.

Bu mektup üzerine Fahrettin Altay Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin vilâyet teşekküllerinin devamlı olarak teftiş ve kontrol altında bulundurulmasını ve Konya teşkilatının yeniden oluşturulmasını Ankara'ya yazmış ve neticede Konya'da MHC Merkez Heyeti yeniden düzenlenmiştir. Merkez Heyeti üyeleri şunlardı: Saatçi Rıfat, Belediye Reisi Vehbi, Faik Kafalı-zâde, Ahmet, Çaylak Hüseyin, Hoca Lokman, Ahıba-bazâde Yusuf, Sivaslı Ali Kemal, Meytap-zâde Rıfat, Tahir Paşa-zâde, Cevdet, İntibah Mektebi Müdürü Mümtaz, Bahri, Hacı Mindi-zâde Süleyman, Binbaşı Hüsnü.¹²¹ Fahrettin Altay, reisin kim olduğuna dair bir bilgi vermem.ektedir. Ali Kemali Efendi'nin reis olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim daha sonra 24 Nisan 1920 tarihinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Heyet-i Merkeziyesi ilk kongresini yaptı ve Ali Kemali Efendi Başkanlığa yeniden seçildi.¹²²

Fahrettin Altay'ın hatıratında kaydettiği bir başka hadise şöyleydi: Kendisiyle görüşme yapmak isteyenlerin davetini kabul etti. Mart 1920'de bir akşam birisinin evinde misafir oldu. Kendisi ile birlikte on on beş hacı efendi de bulunmaktaydı. Kendisine siz tarafsız ve dürüst bir komutansınız, fikirlerinizden faydalanmak ve aydınlanmak isteriz, diyerek şunları söylediler: Hangi kuvvetle dünyanın galip devletlerine karşı koyuyoruz? Bu yüzden Yunanlılar ilerliyorlar, belki bir gün Konya'ya da gelecekler. İstanbul Hükümeti'ne zorluk çıkarmak doğru mudur? Onlar az zararla durumumuzu kurtarmayacaklar mıdır? Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti iç siyasi işlerde doğru gitmiyor, milleti ikiye bölüyor, iftiralarla muhalif bildiklerini tutuklatıyorlar. Halk bezgindir. Fahrettin Bey (Altay) onları dinledikten sonra böyle düşünmelerinin yanlış olmayabileceğini ancak kurtuluşun başka yolu olmadığını, elbirliği ile Mustafa Kemal Paşa'ya destek olunmasının, etrafında toplanılmasının lazım geldiğini, böylelikle büyük bir kuvvet olunacağını, padişahın da bu kuvvete dayanarak vatani selamete ulaştırmaya çalıştığını, kendisinin de bu yolda olduğunu, orduyu siyasete karıştırmayacağını belirtti. Onlardan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne girmelerini istedi ve bunun faydalı olacağını söyledi. Bunun üzerine, Mustafa Kemal Paşa'dan teminat verebilir misiniz, diye sorduklarında, böyle bir yetkisi olmadığını ancak Ankara'dan bir Temsil Heyeti temsilcisinin Konya'ya gönderilmesini talep edeceğini ve onunla görüşmelerini temin edeceğini beyan etti. Gecenin sonunda Fahrettin Bey'i hürmetle uğurladılar.¹²³ Kolordu komutanının halkı kazanmak için mücadele verdiği, ılımlı hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bütün bu hadiseler Millî Mücadele'nin başlarında Konya'da çözülmesi gereken problemlerin neler olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

5.2. Bozkır Kazasında I. Ayaklanma (27 Eylül-4 Ekim 1919)

Konya'nın, Kuvâ-yı Milliye'ye iltihakından sonra ilk tepki Bozkır kazasında ortaya çıktı. Ayaklanma Vali Cemal Bey'in şehri terke mecbur oluşundan bir gün sonra 27 Eylül 1919 tarihinde başladı ve 4 Ekim 1919 tarihine kadar sekiz gün devam etti. Ayaklanmanın en büyük müsebbipleri Vali Cemal Bey ile Ayan Meclisi üyesi ve Nakşibendi tarikatı

¹²¹ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s. 226-227.

¹²² Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 69.

¹²³ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s. 227-228.

seyhlerinden olan Zeynelâbidin Efendi idi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Tealî-i İslam Cemiyeti'nin mensupları isyanda önemli rol oynadılar. Bunların başında Zeynelâbidin Efendi'nin kardeşi Şeyh Ziya ve kazadaki akrabaları gelmekteydi.

Bozkır'da eski İttihat ve Terakki Fırkası mensupları Kuvâ-yı Milliye Teşkilatı'nı kurmuşlar ve halkı kazanmaya başlamışlardı. Bu çalışmalardan rahatsız olan aleyhtarların halkı iğfali üzerine bunlara kanan silahlı ve silahsız bine yakın köylü; Kürtoğlu Musa, Bademlili Hacı Halil ve Güzel Çavuş'un elebaşılığında toplanarak Bozkır'a girdiler. Böylece ayaklanma başlamış oldu. Jandarmaların silahlarını aldılar, bazı subayları esir ettiler. Askerlik Şubesi'nin silah deposunu basarak cephane ve silahları yağmaladılar. Bazı vatanperver kişileri öldürdüler ve yaraladılar. Baruthaneyi ateşe verdiler, birçok evi yağmaladılar. Asiler 28 Eylül'de asayişin sağlanması için Beyşehir'den gelen Süvari Alayı'na silahla karşı koydular, çarpışmalar gün boyu sürdü, geri çekilme emri alan askerî birlikten bazılarını esir ettiler.¹²⁴

Bu arada Albay Refet Bey idaresinde millî kuvvetler 29 Eylül'de Konya'ya girdi. Bozkır'a halkı aydınlatmak için bir "Heyet-i Nâsiha" gönderildi. Bu heyetin ikna faaliyetleri sonunda ayaklanma hiç beklenmedik bir şekilde sona erdi. Nasihat Heyeti'nin asilerle yaptığı anlaşmaya göre, asiler esir aldıkları subayları serbest bırakacaklar ve silahlarını teslim edeceklerdi. Buna karşılık Bozkır'a millî kuvvetler gönderilmeyecekti.¹²⁵ Çevreden toplanan köylüler 4 Ekim'de sükunetle evlerine dağıldılar. İsyan hemen sona ermiş ise de geride bıraktığı kötü tesirler büyük olmuştu. Asilerin ve bunları kışkırtanların ümitleri artmıştı.¹²⁶

5.3. Bozkır Kazasında II. Ayaklanma (20 Ekim- 4 Kasım 1919)

Bozkır'da ilk isyanın sona ermesinden kısa bir süre sonra asiler yeniden harekete geçtiler. Zeynelâbidin Efendi ile gizli ilişki ve haberleşme halinde bulunan Hisarlık ve Hoca köylerinden toplanan 70 kadar silahlı ve 200 kadar silahsız asilerden meydana gelen bir grup 20 Ekim'de Bozkır'a ikinci kez girdiler. Böylece Bozkır'daki ikinci ayaklanma başlamış oldu. Cahil, mutaassıp ve kandırılmış olan asiler Millî Mücadele'yi gereksiz ve zayıf, aynı zamanda padişaha karşı bir hareket olarak görüyorlardı.¹²⁷

Asiler kendilerine destek bulmak için Hadim, Alibeyhöyüğü, Akviran ve Karaman'da faaliyette bulunmaya başladılar. Bunlara karşı Afyonkarahisar'da bulunan Yarbey Arif Bey'in Karakeçili Müfrezesi Seydişehir'e gönderildi. Ayrıca bazı kuvvetler Konya'nın güney hududunu korumak için Çumra ile Karaviran arasında toplandı. Bu hazırlıklardan endişelenen asiler, 23 Ekim 1919 tarihinde silahlı ve silahsız gruplar halinde, elebaşları Kürtoğlu Mustafa, Hoca Abdullah, Hoca Sabit, Hoca Abdulkhakim ile Hükümet'e gelerek

¹²⁴ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 101; Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1974, s. 52-55.

¹²⁵ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 101-102.

¹²⁶ Kenan Esengin, *Millî Mücadele'de Ayaklanmalar*, İstanbul: Kamer Yayınları, 1998, s. 67.

¹²⁷ Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 55-56; Esengin, *Millî Mücadele'de Ayaklanmalar*, s. 69-70.

Bozkır'daki isyanın tenkili için Çumra'ya gönderilen bütün kuvvetlerin çekilmesini istediler. Ayrıca vilâyete de telgraf çekerek isteklerini bildirdiler. Taleplerinin kabul edilmemesi üzerine "Padişahın emri, gidip bunları vurmaktır." diye bağırma başlatarak telgraf hatlarını kestiler. Aynı gün 3 bin kişilik bir asi grubu Bozkır'ın Akkise köyünü işgal ederek halkı zorla kendilerine kattılar. Buradan Seydişehir ile Akviran'a taarruz planı hazırladılar. Akviran civarında toplanan bu asi grubuna Konya'dan Nasihat Heyeti gönderildi fakat asiler hareketlerinde direndiler. 24 Ekim 1919 günü Akkise civarında Arif Bey Müfrezesi ile yaptıkları çarpışmada ağır kayıplar vererek dağıldılar. Ormanlık alana çekilen asiler 26 Ekim'de yine bozguna uğradılar. Asilerin eline düşen üç er ağır işkenceye uğramış, asiler 30 kadar ölü ve bir o kadar da yaralı vermişlerdi.¹²⁸

Alibeyhöyüğü'nde Delibaş Mehmet de etrafına asileri toplamış, 29 Ekim'de buraya millî kuvvetler girince kaçmıştı. Nasihat Heyeti'nin de bölgede irşat faaliyetleri olmaktadır. Ahırlı, Alibeyhöyüğü, Apa, Dinek, Akviran, Hatunsaray, Avdan ve Kızılkuyu isyancıların faaliyet alanlarını oluşturdu. Apa'da çatışmalar oldu. Asilerle son çatışmalar Dinek ormanlık bölgesinde 1 Kasım 1919'da oldu. Ertesi gün de ayaklanma merkezleri olan Hisarlık ve Hocaköy asilerden kurtarıldı. Bütün bölge asilerden temizlendi. Bu çatışmalardan sonra millî kuvvetler Bozkır'a hiç çatışma olmadan girdi.¹²⁹ Halkın çoğunluğu bu durumdan büyük sevinç duydu.¹³⁰ Böylece bölgedeki ikinci isyan bastırılmıştı.

5.4. Konya'da İlk Ayaklanma Girişimi (6 Mayıs 1920)

Sait Molla, Papaz Frew ve Zeynelâbidin Efendi'nin bölge üzerindeki tahrikleri devam etmekteydi. Bunlar Bozkır ve Konya'ya birtakım fesatçılar, ajanlar göndermeye devam ettiler.¹³¹

Zeynelâbidin Efendi'yi destekleyen ve onun emirleriyle hareket eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Konya şubesinin ileri gelenleri mahallelerde geceleyin yaptıkları toplantılarda valiliği basarak idareye el koymayı planlıyorlardı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Merkez Heyeti üyeleri bu durumu öğrenmiş ve 12. Kolordu Komutanı Miralay Fahrettin (Altay) Bey ile Vali Suphi Bey'i bilgilendirmişlerdi. Vali bunların eskiden beri devam eden halk arasındaki fırka ihtilafları olduğunu, bir hadisenin çıkacağını sanmadığını söyleyerek ihbara pek ehemmiyet vermemişti.

5 Mayıs 1920'de Konya'nın Tahtadelen mahallesinde gizli bir toplantı yapılacağı, ertesi sabah da Dinek ile Bozkır ve Çumra köylerinden gelecek silahlı atlılarca Konya'nın basılacağı ihbarı kesin delillerle öğrenildi. Valilik ve Kolordu harekete geçerek gizli toplantı basıldı. Konya'nın ileri gelenlerinden yirmiye yakın kişi tutuklandı. 6 Mayıs

¹²⁸ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 102-103; Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 56.

¹²⁹ Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 56-60.

¹³⁰ Esengin, *Millî Mücadele'de Ayaklanmalar*, s. 72.

¹³¹ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 104; 1 Aralık 1919'da Harbiye Nezareti'nce 12. Kolordu Komutanlığı'na gönderilen yazıda Papaz Frew'in Konya'ya casusluk amacıyla geldiği ve hareketlerinin takibe alınması istenmişti. Bkz. Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 106.

sabahı da köylerden gelen yüze yakın silahlı asi, Konya'da Aslanlı Kışla yakınlarında kolordu ve emniyet kuvvetlerince dağıtıldı. Böylece büyük bir tehlike atlatılmış oldu. İlk Konya Hadisesi olarak adlandırılan bu olaydan sonra Ankara Hükümeti'nce Konya Valisi Suphi ve Emniyet Müdürü Fehmi Beylerin görevlerine son verildi. Miralay Fahreddin (Altay) Vali Vekilliğine, Komiser Necip Emniyet Müdürlüğü'ne atandı.¹³²

5.5. Konya'da Delibaş Mehmet Ayaklanması (2 Ekim-22 Kasım 1920)

Delibaş Mehmet¹³³ çoğunluğu asker kaçaklarından oluşan 500 kadar silahlı asker firarisini kendi köyü olan Çumra'nın Alibeyhöyüğü'nde toplamıştı. "Padişahım çok yaşa" nidalarıyla buradan hareket ederek 2 Ekim 1920 akşamı Çumra'yı bastılar. İdareyi ele geçirdiler ve kasabanın Konya ile bağlantısını kestiler. Ayaklanma kısa sürede Koçhisar, Karapınar, Karaman, Ilgın, Akşehir, Beyşehir, Akseki, Manavgat ve Alanya'ya kadar yayıldı.¹³⁴

Gece Çumra'dan hareket eden asiler 3 Ekim sabahı Konya'yı işgal ettiler. Delibaş'ın Konya'ya girişini o sabah Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü memuru Kasım Bey Mustafa Kemal Paşa'ya direkt olarak kendi inisiyatifi ile acele olarak şöyle bildirmişti: "Konya Vilâyeti asiler tarafından işgal olunmaktadır. Şimdi şehir içine girdiler. Vali bey bir telgraf gönderemiyor, aman kuvvet gönderiniz..."¹³⁵ Millî Mücadele'nin her aşamasında, her yerde PTT mensupları, millî hareketin en sadık ve fedakâr insanları olmuşlardır.

Delibaş ilk icraat olarak Konya'ya gelen Çayırbağı suyunun vali tarafından zehirlendiğini tellallarla ilan etti. Konyalıları kuyu suyu içmeye mecbur etti. Sokaklarda birbirini hiç tutmayan şöyle haberler bağırtılıyordu: "Halifenin müttefiki olan İngilizler Pınarbaşı'na doğru geliyorlar, korkmayın, beraber olup Kuvâ-yı Milliye'yi haklayacağız." "Yunan geliyor Yunan, eli silah tutan Müslümanlar! Hepiniz Horozlu hanında toplanın

¹³² Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1989, s. 4-5; Ayrıca bkz. Önder, *Millî Mücadele'de Konya 1 Delibaş Hadisesi*, s. 86-88. Bu hadise Nutuk'ta şöyle anlatılmaktadır: "Bir fesat hareketi de Konya'da oldu. 5 Mayıs 1920 tarihinde, Konya'da bir fesat cemiyeti keşif olundu. Bu cemiyete mensup olanların ileri gelenleri tevkife başlandı. Bir gün sonra, tevkif edilmekte bulunan bu ileri gelenler, halkı da ifsat ederek Konya içinde müsellâh bir içtima teşebbüs ettiler. Bir kısım ahali de müsellâhan hariçten gelerek hep beraber isyan ettiler. Konya'da bulunan kumandan, malik olduğu kuvvetlerle cesurane hareket ederek usâtı dağıtmaya ve önyak olanları tevkif ve takibe muvaffak oldu." Bkz. Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. II, s. 450.

¹³³ Delibaş Mehmet, Çumra'nın Alibeyhöyüğü köyünden köklü bir ailedendi. İsyân ettiği dönemde nüfuzlu ve kudretli bir kişiydi. Dedesi Mehmet Ağa Osmanlı ordusundaki Delibaş teşkilatında alaydan yetişme mülazım idi. Bu sebeple ailesine Delibaş veya Mülazımlar deniliyordu. Bu aileye mensup birçok hamiyetli kimseler mevcuttur. Bkz. Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 104; Esengin, *Millî Mücadele'de Ayaklanmalar*, s. 191.

¹³⁴ Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. II, s. 493; Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 187-188.

¹³⁵ Esengin, *Millî Mücadele'de Ayaklanmalar*, s. 201. Millî Mücadele'de ismi öne çıkan kişilerden birisi Ahmet Hamdi Martonaltı ya da bilinen adıyla telgraf memuru Manastırlı Hamdi Bey'dir. 16 Mart 1920 günü İstanbul'un İngiliz birlikleri tarafından işgal edildiği haberini ve bütün gelişmeleri sabah 10.00'dan itibaren Mustafa Kemal Paşa'ya iletmiştir. Bu hizmetinin ne kadar değerli ve takdire şayan olduğu *Nutuk*'ta anlatılmaktadır. Bkz. Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. I, s. 411-413. Hamdi Bey 9 Aralık 1945'te Konya'da vefat etmiştir. Kabri Konya Musalla Mezarlığı'ndadır.

memleketimizi kurtaralım.” “Jandarma kumandanı Binbaşı Halil Bey vuruldu. Kendisi sünnetsizmiş, gâvurmuş, hükümet meydanında teşhir ediliyor, herkes gidip görsün.”¹³⁶ Bu gibi yalan haberler asilere yeni bir kuvvet eklemedi.

Asiler ilk önce cezaevini bastılar, tutukluları serbest bıraktılar. Konya Jandarma Tabur Komutanı ile bir subayı şehit ettiler. Hat komiseri Abidin Bey başından yaralandı. (Şehit olmuştur.) Konyalı olmayanlara daha düşmanca davrandılar, birçok subayın evlerine saldırdılar.

Delibaş Mehmet Konya'yı işgal eder etmez, vali,¹³⁷ jandarma komutanı, polis müdürü ve diğer bazı memuriyetlere atamalar yaptı. Aynı gün istasyon yakınındaki jandarma okuluna saldırdılarsa da ele geçiremediler. Okul Müdürü Mehmet Tenzil Bey ertesi gün anlaşarak teslim olmak zorunda kaldı. 4 Ekim'de Mevki Komutanlığı binasını işgal ettiler. Çatışmada birkaç er şehit oldu. Aynı gün savunma için çekilen Vali Haydar Bey'in bulunduğu Alaaddin Tepesi'ne saldırdılar. Buradaki Depo Taburuna mensup Konyalı ve Karamanlı erler hiç ateş etmeden kaçtılar. 30 kadar Boşnak ve Arnavut er mevzilerini savundular. Güçlerinin az oluşu ve susuzluk sebebiyle vali ve mevki komutanı asilerin liderleriyle anlaşma yapmak zorunda kalarak teslim oldular. 5 Ekim 1920'de Delibaş Mehmet, Konya Valisi Haydar Bey'in arabasına kendi adamlarından iki kişiyi de bindirerek tenkil kuvvetleri karargâhına gönderdi. Burada bir anlaşmaya varılamadı. Haydar Bey¹³⁸ ve Mevki Komutanı, Derviş Bey Müfrezesi'nin yanında kaldılar. Kurulun asilere mensup diğer üyeleri anlaşma yapılamadığı için geri döndüler.¹³⁹

Ayaklanmayı bastırmak için millî kuvvetler Konya'nın kuzeybatısında toplanmaktaydı. 6 Ekim sabahı asiler Horozluhan'da bulunan Binbaşı Derviş Müfrezesi'ne saldırdılar. Albay Refet (Bele) komutasında Ankara'dan gelen bir süvari alayının da yetişmesiyle Meydan

¹³⁶ M. Şevki Yazman, *Anadolu'nun İşgali*, İstanbul: Kamer Yayınları, 1999, s.89.

¹³⁷ Mustafa Remzi Konya Valisi olarak atanmıştı. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, 25.8.1337 (1921), İçtima: 66, Celse: 1, s. 77. Vali olarak tayin edilen Mustafa Remzi ve arkadaşları, 26 Ağustos 1921'de idam edilmişlerdir. “Konya İstiklâl Mahkemesi” başlığı altında konunun detayı verilmiştir.

¹³⁸ Vali Haydar Bey'in Konya'daki görevinin sona ereceği haberleri üzerine bunun önlenmesi için harekete geçilmişti. Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi, isyan hadisesi dolayısıyla vilâyetin durumunun daha da önem kazandığından bahisle, Konya Valisi Haydar Bey'in vaziyet düzelinceye kadar Konya'da bırakılmasının memleketin selameti için zaruri olduğunu telgrafla BMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmişler ve talepleri uygun görülmüştü. Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti azaları Cevdet, Süleyman, İsmail, Yusuf Ziya, Heyet-i Merkeziye azası Rifat imzasıyla 21 Ekim 1920'de Konya'dan BMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgraf şöyleydi: “Vaka-i müessif e dolayısıyla ahval-i vilâyet bir kat daha kesb-i ehemmiyet etmiştir. Vali Haydar Bey mebusluğu tercih ile vilâyetten çekileceklerini istihbar ettik. Müşarünileyh ahval-i mahalliyeye kesb-i vukuf etmiş vakanın zuhuruyla mürettip müşevvik ve failleri hakkında malumat-ı tamme hasıl eylemiş olduğundan hiç olmazsa hal-i tabii avdet edinceye kadar müşarünileyhin vekâlet suretiyle olsun burada bırakılması selamet-i memleket ve icraat-ı hükümet nokta-i nazarından pek zaruri olduğu nazar-ı dikkate arz ile istirhamat-ı acizanemin is'afına inayet-i sâmilere rica ve makine başında emr-i devletlerine intizar eyleriz efendim.” Bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01010516, Belge No: 1-3, Fihrist No:10-7. BMM Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından Konya'da ulemadan Kilisralı Hacı Tahir Efendi ve arkadaşlarına Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'ne hitaben gönderilen 23 Ekim 1920 tarihli cevabî telgrafta, Vali Haydar Beyefendi'nin yapmakta olduğu görevini eksiksiz ifasına kadar devam etmesinin temin edildiği bildiriyordu. Bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01010516, Belge No: 1-3, Fihrist No:10.

¹³⁹ Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 190-192.

İstasyonu ile Konya arasında birkaç çarpışmadan sonra aynı gün Konya'ya girildi. Asiler dağınık olarak Konya'nın doğusuna çekildiler.¹⁴⁰ Konya sokakları tenhaydı ve her tarafa beyaz bayraklar asılmıştı.¹⁴¹ Hadise *Nutuk*'ta şöyle geçmektedir: "Aynı günlerde Beyşehir ve Akşehir kazalarında da, berâ-yı vazife dolaşan askerî heyetlerimiz oralardaki usât tarafından ifa-yı vazifeden men olundu. İlgin kazasının Çekil [Çiğil] karyesi civarında toplanan üç yüz kadar usât da, nasihat için giden heyete ateş etti. Konya cenubunda Karaman kazasında da, asiler tecemmua başladı. Sultaniye [Karapınar], asiler eline düştü. Efendiler, bu isyan hareketlerine karşı, Afyonkarahisar'dan ve Kütahya'dan sevk edilen Derviş Bey (Kolordu Komutanı Derviş Paşa) kumandasındaki kuvvetler Konya'nın şimalinde, Meydan İstasyonu civarında usâtla temas etti. Ankara'dan da bir süvari alayı ve bir dağ topu ile o zaman Dahiliye Vekili bulunan Refet Bey kumandasında sevk olunan kuvvet, Meydan İstasyonu'ndan ilerleyen Derviş Bey kuvvetiyle birleşti. Adana cephesinden de bir kuvvet Karaman'a tevcih olundu. Konya üzerine hareket eden kuvvetler, usât ile birkaç müsademedi sonra 6 Teşrinievvel [Ekim] 1920'de Konya'yı usâttan kurtardı."¹⁴²

6 Ekim itibariyle Ilgın, Beyşehir, Karaman, Karapınar, Koçhisar ayaklanma bölgeleriydi. Asiler Karaman'ın batısında, Pınarbaşı köyü ile Bozkır Kazası'nın Armasun (Elmasun) mevkiinde ve demiryolu güzergâhında Arıkören'de ve Çumra'da toplanmışlardı. Kuvvetleri 500'ü aşkın olup giderek artmaktaydı. 7 Ekim'de bütün Konya İli ve Isparta Sancağı'nın Konya'ya civar yerleri (Bu bölge Konya Vilâyet sınırlarındadır) ayaklanma halindeydi. Konya merkezin kurtarılmasından sonra takip ve ayaklanmayı bastırma harekâtı Albay Refet komutasında 500 mevcutlu bir süvari kuvvetiyle, bir dağ topu, iki hafif makineli tüfekten ibaret kuvvet, 12. Kolordu'nun ve Garp cephesine bağlı Ertuğrul Grubu'nun gönderdiği kuvvetler Binbaşı Derviş Müfrezesi ile birleşerek oldukça kuvvetli bir güç meydana gelmişti. Afyonkarahisar'dan Ilgın'a kadar olan demiryolu bölgesinin temizlenmesi Demirci Mehmet Efe'ye bırakıldı. Konya'nın güney bölgesinin asilerden temizlenme işini Albay Refet kendi üzerine aldı.¹⁴³

Albay Refet Bey bir kısım kuvvetlerini Konya'da bırakarak 8 Ekim'de süvari birlikleri ile Çumra yönünde hareket etti. Aynı gün, Karkın-Çumra-Alibeyhöyüğü hattını tuttu. Asiler Bozkır istikametinde kaçtılar. İlerleyen günlerde Albay Refet kuvvetleri Dinek-Elmasun hattını tuttu. Boyalı-Sarıoğlan bölgesinde asilerle kanlı bir çarpışma yapıldı. Albay Refet kuvvetleri bu hattı da ele geçirdiler. Asiler kayıplar vererek Aladağ-Bozkır istikametinde kaçtılar. 16 Ekim'de Albay Refet kuvvetleri Bozkır'a girdi. Bozkır harekâtına katılan millî kuvvetlerin kaybı 22 şehit, 11 yaralı, 10 kayıptı. Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Bey, Askerlik Şubesi Başkanı ve Jandarma Komutanı şehit edilmişlerdi. Cesetleri Bozkır bahçelerinde bulundu.

¹⁴⁰ Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 192.

¹⁴¹ Yazman, *Anadolu'nun İsgali*, s. 98.

¹⁴² Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. II, s. 494.

¹⁴³ Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 192-193.

Albay Refet 18 Ekim 1920'de Binbaşı Derviş komutasındaki 700 kişilik bir müfrezeyi Bozkır'da bırakarak kendisi Seydişehir'i asilerden kurtardı. Burada yakalanabilen 20 kadar asinin hepsi idam edildi. Albay Refet kuvvetleriyle 19 Ekim'de Beyşehir'i asilerden kurtardı. 30 asi idam edildi. 22 Ekim'de Ilgın Çiğil üzerine hareket etti. Osman Bey müfrezesi ile Çiğil'de birleşti. 23 Ekim'de Çiğil'deki ayaklanma tamamen bastırıldı. Asiler büyük kayıplar verdi, elebaşların evleri yakıldı.¹⁴⁴

25 Ekim 1920 tarihli *Öğüd* gazetesinde yayımlanan mülakatta Refet Bey, isyanın sebebinin İngiliz entrikaları ile ahmaklık olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁵ Albay Refet Bey süvari kuvvetleriyle ayaklanma bölgesinde asilere karşı en etkin mücadeleyi vererek isyanın bastırılmasında büyük başarı göstermiştir.

Konya isyancılarını kovalayan Demirci Mehmet Efe kuvvetleri, Dinar, Isparta, Şarkikaraağaç, Beyşehir, Akşehir çizgisinde asileri ve zararlı unsurları etkisiz hale getirerek 4 Kasım'da Antalya'ya geldi. Mehmet Efe, 22 Kasım'da Isparta'ya döndü. Böylelikle bölge asilerden tamamen temizlenmiş ve harekât sona ermişti. 2 Ekim'de başlayan Delibaş Mehmet Ayaklanması kesin olarak bastırılmıştı. Demirci Efe, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta, isyanın İstanbul'un teşvik ve tertibiyle çıkmış olduğunu belirtmişti.¹⁴⁶ Çok büyük alanda etkili olan ve bir buçuk ay süren ayaklanma pek çok kardeş kanının dökülmesine sebep olmuş, 250 kadar asi idam edilmişti.¹⁴⁷

Konya bölgesindeki isyanın bastırılması döneminde elebaşı Delibaş Mehmet yakalanamamıştı. Ayaklanmanın başlamasından bir seneye yakın zaman sonra 27/28 Ağustos 1921'de Delibaş Mehmet bir adamı tarafından affa mazhar olmak ümidiyle öldürülmüştür.¹⁴⁸ *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde şu haber yayımlamıştı:

“Delibaş'ın Akıbeti

Arkadaşlarından Biri Bozkır'da Başını Keserek Konya Hükümetine Teslim Etmiştir.

Delibaş'ın rüfekasından Murad, Bozkır havalisinde bulunduğu sırada Konya Hadisesi'nin en mühim asilerinden Delibaş'yı öldürmüş ve kanaat-bahş olmak üzere kellesini keserek Konya'ya alıp getirmiş, kendisi de arz-ı dehalet etmiş olduğu Konya Vilâyeti'nden Dâhiliye Vekâleti'ne bildirilmiştir.”¹⁴⁹

¹⁴⁴ Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 192-195.

¹⁴⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, Ankara: TTK. Yay, 1995, C. III, s. 259.

¹⁴⁶ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, C. III, s. 271, 292.

¹⁴⁷ Komisyon, *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 200; Esengin, *Millî Mücadele'de Ayaklanmalar*, s. 216.

¹⁴⁸ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, Ankara: TTK. Yay, 1996, C. IV, s. 12. (Bu eserde, Delibaş Mehmet'in Karaman'da öldürüldüğü belirtilmektedir).

¹⁴⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1337 (1921), nr. 279, s.2.

5.6. Delibaş Mehmet İsyânında Şehitler: Ziyaret Mekânları

2 Ekim 1920 tarihinde, asiler tarafından demiryolu geçidinde Hava Üsteğmen İbrahim Ethem ve Başçavuş Abdullah şehit edilmişlerdir. Bunların anısına 1925 yılında Konya 5. Kolordu Komutanlığı'nca bir şehîdlik yaptırılmıştır. "Alavardı Şehitliği", dikdörtgen planlı büyük bir bahçe içerisinde kare bir alanda yer alan iki mezar ve ortasında bulunan bir anıttan ibarettir. "Şehit Hava Üsteğmen İbrahim Ethem"ın mezarı şehitliğin güney batı köşesinde, "Şehit Hava Başçavuş Abdullah"ın mezarı kuzey batısındadır. Anıtın kitabesi, gövdesi üzerindeki doğu cephesinde Osmanlı Türkçesiyle, altındaki saç levha üzerinde ise Latin harfleriyle verilmiştir. Anıtın kitabesinde Osmanlı Türkçesi ile şunlar yazılıdır: "2 Teşrinievvel sene 336 Vaka-i İrticaiyyesinde Usât Tarafından Tüfenk Dipçığıyle Darp ve Şehit Edilen Tayyareci Mülâzım-ı Evvel İbrahim Edhem Efendi ve Abdullah Çavuş Burada Medfundur. İnşaatı 5 Kânun 1341."

Asiler 3 Ekim'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti [İkinci] Reisi 67 yaşındaki Hukuk Müderrisi Ali Kemali Efendi'nin evini basıp kendisini yaka paça alıp Kayıklı Kahve civarında Abdürrahim Hanı'na hapsetmişlerdi. Suçu faal bir Kuvâ-yı Milliyeci olmasıydı. Aynı gün Piri Mehmet Paşa Camii'ne nakledildi. Hoca, o geceyi mihrabın önünde ibadetle geçirdi. 4 Ekim 1920 sabahı diğer mahkûmlarla birlikte Aslanlı Kışla'ya doğru götürüldü. Giderken "Sen nutuk verisin ha, sen millicilere yardım edersin ha!" diye iteklenerek devamlı surette darp edildi. Kötü muameleye dayanamayarak yolda vefat etti. Son nefesinden önce "Ben sizi affettim. Çünkü ne yaptığınızı bilmeyecek kadar cahilsiniz. Allah da sizi affetsin. Herhangi birinizden davacı değilim." diyerek şehit düştü. O gün Selimiye Camii'nde cenaze namazı kılınarak Üçler Kabristanı'nda defnedildi.¹⁵⁰ Kabri, Üçler'in Mevlâna Dergâhı karşısındaki kapısının hemen girişinde, bekçi kulübesinin yanındadır. Kabri çok göz önünde olduğu ve önemli bir şahsiyet olduğu için kabri ziyaret mekânlarından. Ancak bugün kabrinin ve kabir taşı kitabelerinin yenilenmesi, daha güzel bir şekilde yapılması ihtiyacı bulunmaktadır.

Kabir taşında Osmanlı Türkçesi ile şunlar yazılıdır:

"Zâir!

Bu mezarda, cehlin tasallutu ve taassubun kini meknuz isyanda darben şehit edilen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Heyet-i Merkeziyesi Reisi ulemadan Sivaslı Ali Kemali Efendi Hazretleri medfundur. Düşmanlarını affeden bu ruhun aff-ı İlâhiyeye mazhariyeti için dua et. Yevm-i isneyn 4 Teşrinievvel 1336"

Kabir taşında yeni harfli olarak şunlar yazılıdır:

"Ey Ziyaretçi Bu Mezarda Bilgisizliğin Esiri Olanların İsyânında Vurularak Şehit Edilen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Merkez Heyeti Reisi İlim Adamı Sivaslı Ali Kemali Efendi Yatmaktadır. Düşmanlarını Affeden Bu Ruhun İlâhi Affa Kavuşması İçin Dua Et. 4 Ekim 1920"

¹⁵⁰ Önder, *Millî Mücadele'de Konya 1 Delibaş Hadisesi*, s.154-157.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal'in Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderdiği, Müdafaa-i Hukuk Heyetlerinin rüesâ-yı memurîn-i mülkiyenin emri ve kontrolü altına alındığı hakkındaki yazıdan şu bilgiler öğrenilmektedir: TBMM Reisinin 12 Haziran 1920 tarihli telgrafi mucibince Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi Riyâseti vilâyet uhdesine alınmıştı.¹⁵¹ "Ekser mahallerdeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri emirleri altında bulunan kuvâ-yı müsellehayı suiistimal ve memurin-i mülkiye ve inzibatîyenin nüfuzunu kesr eyleyerek vilâyâta vahdet-i idareyi ihlal edecek harekâta başladıklarından buna mani olacak surette Heyet-i Vekilece 28 Temmuz 1920 tarihli kararnemeye nazaran Müdafaa-i Hukuk Heyetleri rüesâ-yı memurîn-i mülkiyenin emri ve sıkı kontrolü" altındaydı. 30 Aralık 1920 tarihi itibariyle de aynı durum devam etmekteydi.¹⁵²

Heyet-i Merkeziye riyâsetinin vilâyet uhdesinde olduğu, Reis-i Sâni Ali Kemal Efendi'nin de vaka-i zaileden şehîden vefat ettiği Konya Valisi ve Heyet-i Merkeziye Reisi Galib (Paşa) tarafından BMM Riyâsetine gönderilen 24 Nisan 1921 tarihli yazıda arz ediliyordu.¹⁵³ Buradan anlaşıldığına göre Ali Kemal Bey Konya Delibaş Mehmet İsyânı'nda 4 Ekim 1920'de şehit edildiğinde Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziye İkinci Reisidir. Daha önce bahsedildiği üzere Ali Kemali Efendi Mart-Nisan 1920'den itibaren Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Heyet-i Merkeziyesi Reisi idi.¹⁵⁴ Daha sonra riyasetin değiştiği anlaşılmaktadır. Nitekim 8 Temmuz 1920 tarihli bir belgede Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin reisinin Yusuf Bey olduğu görülmektedir.¹⁵⁵ Yukarıda verilen yazışmalardan anlaşıldığına göre 12 Haziran 1920 TBMM Riyâseti'nce gönderilen yazı ve 28 Temmuz 1920 tarihli kararnâmeden itibaren riyaset valilik uhdesindeydi. Muhtemelen bu düzenlemeden sonra -Konya'da uygulamanın Temmuz sonundan itibaren olduğu anlaşılıyor- Ali Kemali Efendi İkinci Reis olarak göreve devam etmiştir. Ancak hemen her kaynakta, hatta kabir taşında bile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi olarak yazmaktadır. Muhtemelen bütün işleri reis gibi yürüttüğü için bu şekilde kayıtlara geçmiştir. Ancak doğrusu Ali Kemali Efendi şehit edildiği zaman Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İkinci Reisi idi.

¹⁵¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01000207, Belge No:1-3, Fihrist No: 1-2; Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01000266, Belge No: 1-6, Fihrist No: 60-6.

¹⁵² Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01000207, Belge No: 1-3, Fihrist No: 1, 1-2. Daha sonra da bu uygulamanın devam ettiği anlaşılmaktadır. İlki 28 Mart 1921'de, sonra tekrar 26 Nisan 1921'de Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi reis ve azalarını bildiren liste TBMM'ye gönderilmişti. Buna göre: Heyet-i Merkeziye Reisi Konya Valisi Galib Paşa (Ferik), Azalar: Müderrisînden Kilisralı-zâde Hacı Tahir Efendi, Mektupçu Kazım Bey Efendi, Moytab-zâde Rifat Efendi, Tüccardan Ahi Baba-zâde Yusuf Efendi, Tüccardan Hacı Mendi-zâde Süleyman, Jandarma Alay Kumandanlığından Mütেকaid Kaimmakam İsmail Bey, Dava Vekili Mustafa Şevki Bey, Tahir Paşa-zâde Cevdet Bey, Mecidiyye-zâde Afif Bey, Ereğli eşrafından Fuad Bey. Bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01000266, Belge No: 1-6, Fihrist No: 60-1, 60-2, 60-3.

¹⁵³ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01000266, Belge No: 1-6, Fihrist No: 60-1.

¹⁵⁴ Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 27 Mart 1920'de henüz bir binası yoktu. Konya Müdafaa-i Hukuk Heyeti'nin münasip bir bina buluncaya kadar karargâhta toplanmalarına (Fahrettin) Paşa müsaade etmişti. Yakın zamanda bir bina tedarik edilecekti. Bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01014900, Belge No:153, Fihrist No: 1-207.

¹⁵⁵ Bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01000364, Belge No: 4, Fihrist No: 45-3.

5.7. Konya’da Divan-ı Harb-i Örfî Mahkemelerinin Kurulması

Refet (Bele) Bey isyanı bastırmak için Konya’ya gelir gelmez şehir ve çevresinde “örfi idare” (sıkıyönetim) ilan etti. Ayrıca Askerî Rüştîye Mektebi Müdürü Binbaşı Tenzil Bey Başkanlığı’nda “Divan-ı Harb-i Örfî” mahkemesi kurdu. Mahkemenin azalıklarına da 4 kişi tayin edildi. 7 Ekim 1920 tarihinde “Konya Halkına Beyanname” başlığıyla ilk sıkıyönetim bildirisi yayımlandı. Kolordu Komutanı Refet imzasını taşıyan bu beyanname, iki gün içerisinde her nevi silahın derhal polis karakollarına teslimi, teslim etmeyenlerin idam edileceği, hanelerinin yakılacağı, yıkılacağı, en ağır şekilde cezalandırılacakları, isyan sırasında gasp edilen her nevi eşyanın polis müdüriyetine teslimi, asiler tarafından serbest bırakılan mahkumların da bir hafta içerisinde teslim olması emrediliyordu.¹⁵⁶

Konya Sıkıyönetim Komutanlığı 13 Ekim 1920 tarihinde “Konya Kazası Dahilindeki Umum Kura Ahalisine Beyanname” başlığı ile ikinci bir beyanname daha yayımladı. Kılıç, kama ve ateşli silahların dört gün içinde köy camiinde toplanması, köy ihtiyar heyeti marifetiyle hükümete teslimi, teslim etmeyen ahalinin bütün mallarının müsadere edileceği, kendisinin idam edileceği ve köyün yakılacağı bildiriliyordu. Bütün bu emirlere genel olarak uyulduğu anlaşılmaktadır. Birçok firari de teslim olmaya başlamıştır. Divan-ı Harp 27 Ekim 1920’de yayımladığı beyanname ile son defa olarak 24 saat içerisinde silahların teslimini istemiştir.¹⁵⁷

Divan-ı Harb’in isyandan dolayı verdiği idam kararlarının infazı ile ilgili haberler *Öğüd* gazetesinde yayımlanmıştır. Aşağıda verilen tarihler gazetede yayım tarihleridir. 7 Ekim 1920’de yayımlanan ilk habere göre Şeyh-zâde Rıfat Efendi ile azınlıklardan Dr. Markaryan Efendi idam edildiler. Ekim-Kasım 1920 tarihlerinde yayımlanan haberlere göre idam sayıları şöyleydi: 7 Ekim 2 kişi, 9 Ekim 8 kişi (ikisi azınlık mensubu), 12 Ekim 1 kişi, 14 Ekim 3 kişi, 18 Ekim 2 kişi, 20 Ekim 8 kişi (biri azınlık mensubu), 24 Ekim 3 kişi (biri azınlık mensubu, isyanda yağma, öldürme, zabıt evlerini soyma, ailelerine tecavüzdən), 25 Ekim 3 kişi (aynı suçtan); 2 kişi (silah teslim etmeyen); 2 kişi (isyanda önemli rol oynayanlardan), 28 Ekim 3 kişi (biri azınlık mensubu, zabıt ve memur evlerini yağmalama, tecavüz), 4 Kasım 2 kişi (isyana katılanlardan).¹⁵⁸

¹⁵⁶ Avanas, *Millî Mücadele’de Konya*, s. 163-164. Halkın elindeki silahların orduya zor kullanmadan hediye edilmesi, teslimi için önceki aylarda da çaba harcandığı görülmektedir. Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal, ahalinin elinde bulunan silahların müdafaa-i vatan için elzem olduğundan bu silahların orduya hediye edilmesi konusunda gereken çabanın gösterilmesi ve olabildiğince çok silah tedarik edilerek bu silahların orduya teslim edilmesi hususunda Rüesâ-yı Memurîn-i Mülkiye, Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziye ve Heyet-i İdarelerine emir göndermiştir. Bu emre karşılık Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Yusuf Bey, BMM Riyâseti’ne gönderdiği 8 Temmuz 1920 tarihli cevabî yazıda şunları ifade etmiştir: İcap eden zevat toplanarak Konya Livası’na bağlı mahalle, köy ve nahiyelere Konya’nın ulema, eşraf ve ileri gelenlerinden oluşan heyetler seçilerek gönderilmiş ve teşkilata (Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine) bir canlılık verilmiştir. Netice de arz edilecektir. Bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01000364, Belge No: 4, Fihrist No: 45-3.

¹⁵⁷ Avanas, *Millî Mücadele’de Konya*, s. 164-165, 168.

¹⁵⁸ Avanas, *Millî Mücadele’de Konya*, s. 166-168.

TBMM Konya Mebusu Kâzım Hüsnü Bey ile Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi Efendi, Konya asilerce ele geçirildiği zaman Delibaş Mehmet Ayaklanması'nda rolleri olduğu gerekçesiyle Divan-ı Harb Mahkemesi'nce tutuklandılar. 14-19 Ekim tarihlerinde savunmaları alındı. Divan-ı Harp 20 Ekim 1920'de ittifakla verdiği kararla, Konya Mebusu Kâzım Hüsnü'nün Erzurum'a sürgün edilmesine ve servetinin dörtte birinin Zayiat Komisyonu'na, diğer dörtte birinin Teçhizat-ı Askeriyeye ve yarısının da kendisine terkedilmesine; Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi'nin Erzurum'a sürgün edilmesine hükmetti.¹⁵⁹

23 Ekim 1920'de TBMM'nin gizli oturumunda, Konya bölgesinde yaşanan isyan ve asilerin yaptığı zulümler konuşuldu. İsyan sebebiyle Divan-ı Harp tarafından Hıyanet-i Harbiye Kanunu'na göre tutuklanan, kefaletle serbest bırakılarak Erzurum'a sürgün ile cezalandırılan Konya mebuslarından Kâzım Hüsnü Bey ve Abdülhalim Çelebi'nin durumu tartışıldı.¹⁶⁰ Haklarındaki 20 Ekim tarihli cezanın hemen infaz edilmediği, durumlarının TBMM'de görüşülmesi için Ankara'ya çağrıldıkları anlaşılmaktadır.

Abdülhalim ve Kâzım Hüsnü Efendiler hakkındaki tahkik evrakı, incelenmesi için 28 Kasım 1920'de Adliye ve Kanun-ı Esasi Encümenlerine havale edildi. 5 Aralık'ta her iki encümen müştereken toplanarak, evrakı mütalaa ve tetkik edip kararlarını beyan ederek TBMM'ye sundular. 6 Aralık 1920 tarihli oturumda bu karar okundu. Mebuslar söz alarak görüşlerini dile getirdiler.¹⁶¹

Abdülhalim ve Kâzım Hüsnü Efendilerin Konya Divan-ı Harbi'nde yapılan sorgulamalarını içeren belgelerin (tahkik evrakları) hepsi mecliste okundu. Böylelikle mebuslar suçlama ve savunma içeriklerini tam anlamıyla anlamış oldular. Malatya Mebusu Fevzi Efendi oturduğu yerden "Dehşetli bir karar, adaletin yürümediği bir yerde yazılmış bir karar" diyerek hayretini dile getirdi. Her iki mebus da 6 Aralık tarihli oturumda bizzat konuşarak isyandaki hadiseleri, kendilerine yapılan haksız muameleyi değerlendirdiler, yaptıkları hizmetlerden bahsettiler.¹⁶²

Neticede yapılan görüşmeler ve tahkik evraklarının bütünüün okunması ve bizzat mahkum edilen mebusların da konuşmaları neticesinde, ortak encümenin verdiği karar mecliste yapılan oylamada ekseriyetle ve alkışlarla kabul edilmiştir. Buna göre: Çelebi Abdülhalim ve Kâzım Hüsnü Beyler BMM azasından olduklarından usulen haklarında meclisçe ittihat kararı bulunmaksızın Konya Divan-ı Harbi'nce muhakeme edilerek idareten mahkumiyetlerine karar verilmesi açık bir şekilde Kanun-ı Esasi hükümlerine, taammüm-i meşrutiyetimize ve hukuk-ı esasiye kanunlarına mugayir ve bu sebeple vaki hüküm keenlemeyekün (yok hükmünde) görülmüş ve tahkik evrakları içeriğine nazaran adı geçenlerin ittihatını gerektirir hiçbir ihbarat ve esbab-ı sübutiyye görülmemiş olduğundan haklarında tayin-i muameleye mahal olmadığına karar verilmiştir.¹⁶³

¹⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 6.12.1336 (1920), İ:109, C:2, s. 241-245.

¹⁶⁰ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 23.10.1336 (1920), İ:88, C:2, s.198-209.

¹⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 6.12.1336 (1920), İ:109, C:2, s.239-240.

¹⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, 6.12.1336 (1920), İ:109, C:2, s.241-250.

¹⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, 6.12.1336 (1920), İ:109, C:2, s.251.

Böylece her iki mebus hakkındaki vaki hükmün yok hükmünde olduğuna, mahkumiyetlerini gerektirir bir halin de olmadığına, mecliste yapılan görüşmeler neticesinde karar verilmiştir. Mecliste meselenin bütün detaylarıyla ele alınarak verilen bu karar, iki mebusun da haklarında bir şüphe, töhmet ve suizan kalmaması açısından çok önemlidir.

Konya Divan-ı Harp Mahkemesi isyana katılan ve suçları sabit görülenlerden bazılarına “Şark cephesine sevk” cezasını verirken bazılarını “müebbet kürek” cezasını vererek çeşitli vilâyetlere gönderilmelerine karar vermişti. Bazılarını da değişik vilâyetlerde kalmak suretiyle “kürek cezasına” çarptırdı. 27 Ekim 1920-14 Kasım 1920 tarihleri arası *Öğüd* gazetesinde yayımlanan haberlerde Şark cephesine gönderilen 152 kişinin ismi bulunmaktadır. Aynı tarih aralığında ağır cezalarla sürgüne gönderilenler ile ilgili verilen haberlere göre 22 kişi Van’a sürgün ve 10 yıl kürek cezası; 17 kişi 30 yıl kürek cezası ile Erzurum ve Bitlis’e sürgüne mahkûm edilmiştir.¹⁶⁴

5.8. Tedkik ve Telefât Zayiat Komisyonu

Refet Bey Konya’ya gelince hemen Tedkik ve Telefât Zayiat Komisyonu kurulmuştu. Komisyon başkanlığına Erzurum Mebusu Salih Efendi getirildi. Sıkıyönetim ilan edildiği gün komisyon halka bir beyanname yayımladı. Her kimin malı zayi olmuş ise, kimler tarafından hakaret görmüş ise komisyona bildirilmesi isteniyordu.

Komisyon ilk tahkikatında 87 hanenin ve 432 kişinin soyulduğunu tespit etti. Çalınan eşyaların büyük kısmı Rum ve Ermenilerin evlerinde bulundu. İki şahit ile malların kendilerine ait olduğunu ispatlayanlara malları geri veriliyordu. Genç kız çeyizleri, peşkir, gömlek, fanila, çarşaf gasp edilen mallar arasında yer alıyordu. Komisyon evleri yağmalanan mağdur memurlara da para ve mal yardımında bulundu.¹⁶⁵

6. Konya İstiklâl Mahkemesi

Millî Mücadele Döneminde TBMM işgallere karşı savaşılabilmek için düzenli ordu kurmak, isyanları önlemek, asayiş ve otoriteyi sağlamak, özellikle asker kaçakları meselelerini halletmek zorundaydı. Bunların üstesinden gelebilmek için 29 Nisan 1920’de “Hıyânet-i Vataniye Kanunu”, 11 Eylül 1920’de “Firariler Hakkında Kanun” kabul edilmiştir.¹⁶⁶ Bu kanunların sonucu olarak da olağanüstü yetkilere sahip ve meclis adına yargılama yetkisi olan İstiklâl Mahkemeleri kurulmuştur. 1920-1923 yıllarında toplam 14 İstiklâl Mahkemesi görev yapmıştır.

İstiklâl Mahkemeleri’nin kuruluş sebebini anlamak için Mondros Mütarekesi’nden sonraki dönemde Anadolu’nun genel durumunu, Millî Mücadele’nin başlamasını ve karşılaşılan güçlükleri bilmek gerekir.

¹⁶⁴ Avanas, *Millî Mücadele’de Konya*, s. 169-177.

¹⁶⁵ Avanas, *Millî Mücadele’de Konya*, s. 190-192.

¹⁶⁶ Cemal Güven, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları İçin Seçilmiş Tam Metin Anayasalar, Kanunlar ve TBMM Kararları (1876-2016)*, Konya: Eğitim Yayınevi, 2016, s. 59,63.

Silahaltına çağrılanların bir kısmı, 11 Nisan 1920 tarihli Kuvâ-yı Milliye'yi ve lider kadrosunu gayrimeşru ve hain ilan eden İstanbul Fetvası ile padişahın askerliği kaldırdığını bildiren ve BMM'yi gayrimeşru ilân eden fermanın etkisi altında kalarak, ya askere gelmiyor veya şubelerden ve kıtalardan firar ediyordu. Kaçarken kendisine verilmiş olan silah ve cephaneyi de götürüyordu. Bunlar isyanların da insan unsurunu oluşturuyorlardı. Bundan dolayı düşmanla savaşacak ordu kurulamıyordu.¹⁶⁷ Bu durumu Konya Mebusu Vehbi Bey mecliste şöyle dile getirmişti: "Ordudaki firarı; arkadaşlarımızın hepsi biliyor. Konya'dan iki yüz kişi bindiriyorlar Karahisar'a ancak otuz kişi muvasalat ediyor. Üç yüz kişilik bir asker kafilesi üç gün sonra yüz elli kişiye iniyor. Eğer bu işe bir ay zarfında çare bulunmayacak olursa çok fena bir netice husulü memuldür..."¹⁶⁸ Burada da görüldüğü gibi en önemli meselelerden biri asker kaçakları meselesiydi.

TBMM kendi otoritesine karşı yapılan isyanları bastırmak için silahlı güçleri kullanıyordu. Suçluların cezalandırılması için de yargı organı devredeydi ancak eski hukuk usulleri yetersiz kaldı. Fransız İhtilâlî'nin ihtilâl mahkemeleri örnek alınıp, olağanüstü dönemin gereği olan İstiklâl Mahkemeleri kuruldu.¹⁶⁹ Olağanüstü yetkilerle donatılmış olan, önceleri üç sonraları dört üye ve bir savcıdan kurulan İstiklâl Mahkemeleri'nin kararları kati idi. Kararlara itiraz edilemiyordu. Mahkemeler meclise bağlıydı. Yargı yetkisini meclis adına kullanıyorlardı. Üyeleri de milletvekiliydi.¹⁷⁰

Konya İstiklâl Mahkemesi Delibaş Mehmet İsyani'nin soruşturmasını yürütmek, isyanın çıkış sebeplerini ortaya çıkarmak ve bu bölgede meclis otoritesini sağlamak amacıyla kuruldu. Konya İstiklâl Mahkemesi'nin reisi Bursa Mebusu Osman Nuri Bey, azaları ise Kengiri (Çankırı) Mebusu Tefik Efendi ile Isparta Mebusu Hacı Tahir Efendi idi. Mahkemenin görev bölgesi Konya'nın yanı sıra Karahisar-ı sahip (Afyonkarahisar) ve Aksaray idi. 8 Kasım 1920 tarihinde göreve başlayarak¹⁷¹ 17 Şubat 1921'e kadar faaliyetlerini yürüttü.

Ayaklanmaya katılanların çoğunluğunu asker kaçakları meydana getiriyordu. Halkın bozguncular tarafından kolayca ayaklandırılabilmesi şu üç sebebe dayanıyordu: "1-Namağlup İngilizlere karşı savaşın delilik olduğu ve padişahın İngilizlerle sulh yaptığı, 2-Kuvâ-yı Milliye'nin halifeye karşı savaştığı ve ona iştirak edenlerin canı olacağı, 3-Askerliğin terhis edildiği ve vergi toplanması uygun olmadığından Kuvâ-yı Milliye'ye karşı kıyamın caiz olduğu." Mahkeme tarafından isyana katılanlar suçlarına göre üçe

¹⁶⁷ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 1994, C. I, s. 242, 369-370.

¹⁶⁸ TBMM Gizli Celse Zabıtları, 5.7.1336 (1920), İ: 28, C: 2, s. 87.

¹⁶⁹ Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1975, C. I, s. 13.

¹⁷⁰ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yay., 1992, s. 69.

¹⁷¹ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. I, s. 73, 81, 117.

ayrıldı: “1- Zorla ayaklanmaya katılanlarla, 2- Cahil, kandırılmış ve fikir yönünden etkisi olmayanların yumuşak; 3- Kişisel ve mali yönden halka etki eden ve bu yolla ayaklanmaya katılanların şiddetli” cezalandırılmaları uygun görüldü.¹⁷²

Konya’da isyan akabinde onu aşkın Harp Divanı hızlı çalışmasına rağmen merkezde 800 ve civarında 1.500’den çok tutuklu bulunuyordu. Hapishaneler tamamen dolmuştu. Yüzlerce insan “isyana katılmıştır” diye bir iki satırlık bir yazıyla tutuklanmıştı. Konya İstiklâl Mahkemesi’nin göreve başlamasına kadar geçen süre içinde çeşitli yerlerde çeşitli kuruluşlarca, suçla bağdaşmayan çok sert cezalar verilmişti. Halk bu cezalarda adalete hiç uyulmadığı kanaati taşıyordu. Ayaklanmaya katılan 2 binden çok suçlunun 700’den çoğuna idam ve geri kalanlara müebbet hapis, kürek, kalabent, nefy ve teb’id cezaları verilmişti. Kuvâ-yı Tedibiye’ce de birçok yerlerde evler yıkılmış, bir kısım halk delilsiz olarak tutuklanmış ve cezalandırılmıştı.¹⁷³

Mahkeme Konya’ya varışının ertesi günü yayımladığı bir beyannameyle Divan-ı Harplerin çalışmalarına son verip, ellerinde bulunan davaları devraldı. Daha sonra İstiklâl Mahkemelerinin amacını belirten ve asker kaçaklarına af tanıyan beyannamesini yayımladı. Tebellüğ listeleri gelmeye başladı. Hakkında delil olmayanların yargılanması ertelendi. Delil olanların davalarına bakılmaya başlandı. Mahkeme şiddetli davranışı uygun görmeyip, yumuşak ve anlayışlı bir uygulamada bulundu. Ayaklanmaya katıldıkları sabit olmayan ve diğer suçlarla ilişkisi bulunmayanların serbest bırakılmasına, şüpheli görülenlerin ise tutuklanmasına karar verildi. Diğer davalarda da aynı anlayış hakimdi.¹⁷⁴

Konya İstiklâl Mahkemesi çoğunluğu ayaklanmayla ilgili suçlardan 805 kişiyi cezalandırdı. 59 ayrı suç türü cezalandırılmıştı. Öne çıkanlar şöyledir: Firar: 241, İsyan: 157, Şekavet: 94, Vatana ihanet: 46, Casusluk: 24, Hırsızlık: 23, Irza tecavüz: 22. Mahkeme 1 Ekim 1920’den 18 Şubat 1921’e kadar şu uygulamalarda bulundu: Mahkemeye gelen maznun miktarı: 3 bin 600, Adem-i mesuliyet ve beraat: 575, İdam: 2, Gıyaben idam: 1, Kalebent ve kürek: 105, Muhtelif cezalarla mahkûmiyet: 2 bin 917.¹⁷⁵

17 Şubat 1921 tarihinde 97 numaralı TBMM Kararı ile Ankara İstiklâl Mahkemesi hariç İstiklâl Mahkemelerinin faaliyetleri durduruldu. Böylelikle Konya İstiklâl Mahkemesi’nin de görevi sona eriyordu.¹⁷⁶ Mahkemelerde mevcut evrakın ait oldukları Nizami Mahkeme’ye ve Divân-ı Harplere devrine karar verildi.¹⁷⁷

¹⁷² Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. I, s. 118-119.

¹⁷³ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. I, s. 119. Konya İstiklâl Mahkemesi Reisi Osman Nuri Bey (Bursa Mebusu) TBMM’de 19 Mart 1921 tarihli oturumda Konya İstiklâl Mahkemesi’nin icraatı ve bölgedeki isyanların sebepleri ve gelişimi hakkında genişçe bilgi vermiştir. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, 19.3.1337 (1921), İ: 9, C: 2, s. 159-161.

¹⁷⁴ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. I, s. 119-120.

¹⁷⁵ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. I, s. 120-122.

¹⁷⁶ Güven, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları İçin Seçilmiş Tam Metin Anayasalar, Kanunlar ve TBMM Kararları (1876-2016)*, s. 82.

¹⁷⁷ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. 1, s. 162.

İstiklâl Mahkemelerinin meclis kararıyla kaldırılışından bir süre sonra ordunun 10-24 Temmuz 1921'de Kütahya ve Eskişehir bozgunlarına uğraması ve Sakarya'nın doğusuna çekilmesi esnasında firar ve kaçakçılık olaylarının da artmasıyla büyük bir panik yaşanmaya başlandı. Türk ordusu geri çekildiğinde 39 bin 122 silahsız, 687 silahlı asker kaçağı vardı.¹⁷⁸ Ayrıca soygun, ayaklanma ve benzeri olaylarda görülen artış da özellikle cepheye yakın bölgelerde, her geçen gün daha da vahim sonuçlar doğuruyordu. Bütün bu durumlar İstiklâl Mahkemelerinin yeniden kurulmasını zaruri hale getirdi.

Bütün bu gelişmeler üzerine milletvekillerinde şu kanaatler güçlenmişti: 1- Harp durumu son derece tehlikeli bir hale gelmiştir. 2- Düşman taarruzunu durdurabilmek için memleketin bütün kaynaklarını harekete getirmek şarttır. 3- Düşmanın yeni taarruzunu karşılayabilecek tedbirlerin alınmasına ve kaynakların harekete getirilmesine normal hükümet teşkilatının gücü yetmeyecektir. Bunun için BMM'nin mutlak otoritesinin ve yetkilerinin harp alanına giren bölgelerde işlemesi gereklidir.¹⁷⁹

Fevzi Paşa, meclise 23 Temmuz 1921 tarihinde bir teklif vererek, İstiklâl Mahkemelerinin kurulmasını istedi. Meclis Kastamonu, Konya ve Samsun'da üç İstiklâl Mahkemesi kurulmasına karar verdi. 30 Temmuz 1921'de üyelerin seçimleri tamamlandı. 8 Eylül 1921'de Başkomutan emriyle Yozgat İstiklâl Mahkemesi kuruldu.¹⁸⁰ Bu evrede toplam 5 İstiklâl Mahkemesi görev yapmıştır.

İstiklâl Mahkemesi'nin Konya'ya gelmesinden önce bölgede firar olayları, güvensizlik, yolsuzluk, soygun, saldırı ve diğer suçlar etkili derecede çoğalmıştı. Asker kaçaklarının verilen süre içinde teslim oldukları takdirde affedileceklerini bildirir beyanname yayımlanmasına rağmen, 14 Mart 1922'de *Babalık* gazetesi ve görevliler aracılığıyla yeni bir beyanname daha yayımlanıp, ikinci bir af tanındı. Firar durumunda olanlara teslim olma fırsatı verildi. Teslim olmayanların süreyi geçirdikleri takdirde şiddetle cezalandırılacakları, ayrıca firar olaylarının ve yolsuzluğu görülen sivil ve askeri görevlilerin de aynı şekilde tutuklanacakları bildirildi. Mahkeme ordunun asker ihtiyacının karşılanabilmesi için sivil ve askerî makamlarla ilişki kurdu. Asker kaçaklarına ve onlara yardım edenlere göz yumulmuyor, en ufak şüphede yetkili kimselerin bile hakkında soruşturma açılıyordu. Mahkeme görev bölgesinde asker kaçağı davalarını hızla sonuçlandırıyor. Bu sayede cepheye kısa zamanda çok asker gönderebiliyordu. Şubeler yakaladıkları asker kaçaklarını ve durumlarını bildiriyorlardı. Mahkeme genel olarak, firarı alışkanlık haline getirenlerin tutuklanmasını, yola gelebileceklerin firar sayılarına göre (bir veya iki kez firar edenler için af, üç veya dört kez firar edenler için elliser değnek ceza verilip birliklerine gönderilmelerini bildiriyordu. Bu sayede 16-27 Temmuz 1922 tarihleri arasında 3 binden fazla asker birliklerine gönderildi. Mahkemenin esas davalarını asker kaçakları ve onlarla ilgili suçlar oluşuyordu. Dolaşmalarının esas amacı da buydu.¹⁸¹

¹⁷⁸ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. 1, s. 142.

¹⁷⁹ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul: Kastaş A.Ş. Yay., 1987, C. II, s. 650.

¹⁸⁰ Ergun Aybars, "İstiklâl Mahkemeleri", *Milliyet*, 01.11.1996, s. 26; Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. 1, s. 147.

¹⁸¹ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C.1, s.159-160.

Konya İstiklâl Mahkemesi reisi Karesi Mebusu Hacim Muhiddin Bey, azaları da Bursa Mebusu Muhiddin Baha Bey, Urfa Mebusu Saib Bey, Denizli Mebusu Yusuf Bey idi. Saib Bey 9 Ocak 1922'de istifa etmiş, Ali Efendi (İçel) 31 Ocak 1922'de Başkomutan emriyle atanmıştır. Konya İstiklâl Mahkemesi görev bölgesi Konya, Isparta, Burdur, Antalya, Adana ve Mersin idi.¹⁸²

Konya İstiklâl Mahkemesi, 11 Ağustos'ta Konya'ya vardı. Mahkeme Konya'ya geldiğinin ertesi günü bir beyanname yayımlayıp, göreve başladığını ve düşman tarafından işgal altında bulunan yurdumuzun durumunu ve Millî Mücadele'nin önemini belirtti. Düşmana yardım eden, Millî Mücadele'ye yardım etmeyenler ve müşkülât çıkarıcıları Allah'ın, adaletin, insaniyetin emrettiği veçhile en şiddetli şekilde cezalandırılacaklarını belirtip, firarilerin teslim olması ve onlara yardım edilmesini iki maddeyle belirtti:

1. "Harp cepheleleri veya mensup oldukları kıtalardan firar edenler şekavet etmemiş iseler bu tarihten itibaren bir hafta zarfında (yani 20 Ağustos 1921 Cumartesi gününe kadar) beraberlerindeki teçhizat ve cephaneleri ile beraber askerlik şubesine teslim oldukları takdirde yalnız bu defaya mahsus olarak affedileceklerdir.
2. Firarileri muhafaza edenler, derdestlerine teşebbüs etmeyen köy ve mahalle heyet-i ihtiyarileri, hükümetçe emredilen tekâliften mal kaçırıcılar, asker firarilerini derdest, cem ve sevk hususunda müsamahası ve suistimalatı görülen memurîn-i mülkiye ve askeriye ile jandarma ve polis heyetleri, efkâr-ı umumiyeyi karıştıracak surette söz söyleyenler, telkinat ve teşebbüsatta bulunanlar İstiklâl Mahkemesi'nce şediden tecziye edileceklerdir.

12 Ağustos 1337 (1921)"¹⁸³

Mahkeme af konusunda ısrarla duruyor, gerekirse suçlulara yeniden fırsat tanınıyordu. Beyannameler, gazete ve görevliler aracılığıyla halka duyurulmakta, pişman olarak teslim olanların soyguncu olmamışlarsa affedileceği, bu müddet içinde teslim olmayanların şiddetle cezalandırılacağı belirtilmekte, ellerinde silah bulunduranlara da aynı hak tanınmaktaydı. Verilen sürenin bitmesi yaklaştıkça, gazeteler ve görevliler uyarıyorlardı.¹⁸⁴

Konya'da ayaklanma bastırılmış ve aradan aylar geçmiş olmasına rağmen ayaklanma ile ilgili suçu bulunanların çeşitli yerlerde yakalanmasına devam ediliyordu. Bir kısım asiler özellikle Antalya'ya, Mersin dolaylarına kaçmış olup, burada aleyhte propagandaya devam ediyorlardı. Yakalananlar Konya'ya getiriliyor, Bidayet Mahkemesi'nce yargılanıyorlardı. Bidayet Mahkemesi 22 Haziran 1921'den beri bu davalara bakmakta olup, 14 Ağustos 1921'de Konya İstiklâl Mahkemesi'ne 300 davadan bitmemiş olan çok

¹⁸² Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C.1, s.155.

¹⁸³ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C.1, s.155.

¹⁸⁴ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C.1, s.156.

önemli 22 davayı devretti. 24 Ağustos'a kadar İstiklâl Mahkemesi geri kalan bu 22 davayı sonuçlandırdı. Konya'daki işlerini bitiren mahkeme 1 Ekim 1921'de Karaman'a hareket etti.¹⁸⁵

Konya İstiklâl Mahkemesi, Delibaş Mehmet İsyanı'nda Konya'ya vali atanan Mustafa Remzi ve kardeşi ile suç ortaklarını yargılayıp bunlara idam cezası vermiştir. Karar 26 Ağustos 1921 Cuma sabahı infaz edilmiştir. Bununla ilgili olarak *Açıksöz* gazetesinde yer alan bir haber şöyleydi:

“Konya'da Usât Valisi ve Rûfekasının İdamı

Konya İsyanı amillerinden usât valisi Mustafa Remzi ile rûfeka-yı cinayetten biraderi Kadı-zâde Hilmi, Mazlum-zâde Hacı Osman, Kalfa-zâde Sabit, Molla Mustafa, Paşa-zâde Mustafa'nın bil-muhakeme idamlarına karar verilerek infaz edildiği Konya Mıntakası İstiklâl Mahkemesi'nden bildirilmiştir.”¹⁸⁶

Benzer diğer bir haber de şöyleydi:

“Konya'da İdam

Konya 26 AA [Anadolu Ajansı]- İkinci Konya İsyanı reis ve amillerinden olan asiler valisi Mustafa Remzi ile şürekâ-yı hıyanetten biraderi Kadı-zâde Hilmi, Mazlum-zâde Hacı Osman, Kalfa-zâde Sabit, Molla Mustafa, ve Beşe Mustafa hakkında verilen idam kararı Cuma sabahı icra edilmiştir.”¹⁸⁷

3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Ağustos 1921 başlangıcından 1922 sonuna kadar çalışmasının özeti şöyledir: Mahkemeye gelen maznun: 14 bin 71, İdam: 166, Müebbet kürek: 56, Hapis ve darp: 4 bin 718, Muvakkat kürek: 312, İkamete memur: 48, Tebid: 54, Ceza-i nakdi: 21, Müeccel idam: 1479, Berat: 7 bin 217. Verilen cezaların dağılımı da şöyledir: Fiil-i şeni: 26, Rüşvet ve memurluk vazifesini suiistimal: 54, Muhtelif cürüm: 215, Ahval-i adliye-i şahsiye: 46, Casusluk: 23, Şekavet: 145, Firari: 754, Hıyanet-i vataniye: 118, Ceza-i nakdi miktarı: 667 bin kuruş.¹⁸⁸

1 Ağustos 1922 tarihinde 274 numaralı TBMM Kararı ile İstiklâl Mahkemelerinin faaliyetleri durduruldu. Böylelikle Konya İstiklâl Mahkemesi'nin de görevi sona erdi.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C.1, s.156, 162.

¹⁸⁶ *Açıksöz*, 28 Ağustos 1337 (1921), nr. 268, s.2.

¹⁸⁷ *Açıksöz*, 28 Ağustos 1337 (1921), nr. 268, s. 2. Haberde Delibaş Mehmet İsyanı'nın İkinci Konya İsyanı olarak adlandırıldığı görülmektedir. Sebebi 6 Mayıs 1920 tarihli isyan girişiminin İlk Konya İsyanı olarak nitelendirilmesidir. Bugün de bazı eserlerde aynı şekilde “İlk Konya İsyanı”, “İkinci Konya İsyanı” şeklinde isimlendirmeler yapılmaktadır. Yeri gelmişken belirtilmelidir ki gerek Konya gerek Bozkır ya da diğerleri için isimlendirme yaparken, il, ilçe ya da etnik köken ile isimlendirme yapılmamalı, geniş kitleler zan ve töhmet altında bırakılmamalıdır. Zira isyanlara iştirak edenlerin sayısı azdır ve doğal olarak o bölgeyi ya da etnik yapıyı temsil etmemektedir.

¹⁸⁸ Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, C. 1, s. 177 sonrası Ek 1-2. İlerleyen aylarda tutuklu olup affedilen subaylarla ilgili bir arşiv belgesi şöyleydi: “Konya İsyanı'na katılmış olup af kanunuyla tahliye olan subayların listesinin verilmiş olduğu, rütbelerinin geri alınarak devlet hizmetinde çalıştırılmamaları gerekliliğinin Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bildirildiği.” Bkz. TİTE Arşivi, Sıra No:2304, Kutu No:24, Belge No: 107, Adet: 3, Tarih: 31/07/1339 (1923).

¹⁸⁹ Güven, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları İçin Seçilmiş Tam Metin Anayasalar, Kanunlar ve TBMM Kararları (1876-2016)*, s. 105.

7. Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'ya Ziyaretleri

Millî Mücadele Dönemi'nde Mustafa Kemal Paşa Konya'ya ilki 3-5 Ağustos 1920, ikincisi 1-4 Nisan 1922, üçüncüsü 24-27 Temmuz 1922, dördüncüsü 19-20 Ağustos 1922 tarihlerinde olmak üzere dört kez gelmişlerdir.

7.1. Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'ya İlk Ziyareti

Mustafa Kemal Paşa ve misafirlerini Konya'ya getiren tren 3 Ağustos 1920¹⁹⁰ sabahı 6.00'da istasyonda karşılandı. Mülki ve askerî erkân, ileri gelenler, bütün okullar ve halk tarafından coşkun bir şekilde karşılama yapıldı. Karşılıyıcılar arasında Şeyh Sünusî¹⁹¹ de bulunmaktaydı. Millî Müdafaa Vekili Fevzi Çakmak Paşa, İstanbul Mebusu Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Burdur Mebusu Mehmed Akif (Ersoy), Antalya Mebusu Rasih (Kaplan) gelen misafirler arasındaydı. Askerî tören birliğinin denetlenmesinden sonra valiliğe gidilmiş, akşam Vali Haydar Bey'in konağında verilen akşam ziyafetine katılmışlardı.¹⁹²

Mustafa Kemal Paşa Konya'ya geldiğinde ele alınan konular arasında 6 Mayıs 1920'deki Konya Hadisesi'nde tutuklanan kişiler de olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa 4 Ağustos 1920'de BMM İkinci Reisi Celaleddin Arif Bey'e gönderdiği telgrafta, Konya'nın mevcut durumundan memnun kaldığını, halkın tenvir edilmiş olduğunu Konya Hadisesi'nde mahkûm olanların affedilmelerinin uygun olduğunu, valinin de kendisiyle aynı fikirde olduğunu belirtmiştir. Kendisi misafirleriyle Konya'dan ayrılmadan, bu konuya mahsus olmak üzere Bakanlar Kurulu ve meclisin 5 Ağustos tarihinde toplanarak af kararı almalarını rica etmişti. Ancak affa özel bir içtima yapılamadığı anlaşılmaktadır. 7 Ağustos tarihli meclis toplantısında bu telgraf okunarak görüşme yapılmış ve af kararı alınmıştır.¹⁹³ Karar ertesi gün tarihli olarak yayımlanmıştır.

8 Ağustos 1920 tarihli 32 sayılı "Konya Meselesinden Mevkuf Olanların Afları Hakkında" meclis kararı şöyleydi: "Konya meselesinde mevkuf olanların afları kabul edildi."¹⁹⁴ Bu af kararının en azından affa mazhar olanların kazanılmasında nasıl sonuçları olduğu belirsizdir.

Mustafa Kemal Paşa 4 Ağustos'ta Konya Hükümet Meydanı'nda kalabalık bir topluluğa şu konuşmayı yapmıştır:

"Konyalılar! Millî emellerimize ihanet eden bu bedhahlar (kötü niyetliler), yine millet iradesiyle cezalarını bulacak, hatalarını anlayacaklardır. Millet, Kuvâ-yı Milliye ile hemfikirdir. Daima uyanık olunuz.

¹⁹⁰ Konya'da 3 Ağustoslarda, "Atatürk'ün Konya'ya Teşriflerinin Yıldönümü" kutlama töreni yapılmaktadır.

¹⁹¹ Şeyh Sünusî Konya'ya 17 Temmuz 1920'de gelmişti. Bkz. Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (30 Ekim 1918- 11 Ekim 1922)*, C. I, s. 113.

¹⁹² Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 6; Osman Akandere, "Atatürk'ün Konya'ya Ziyaretleri ve İlk Ziyareti ile İlgili Gözlemler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIV/ 40 (Mart 1998), s. 151.

¹⁹³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 7.8.1336 (1920), İ: 44, C: 1, s. 104-105.

¹⁹⁴ *T.B.M.M. Kavanin Mecmuası*, Ankara: T.B.M.M. Matbaası, 1943, C. 1, s. 418.

Arkadaşlar! Düşmanlarımız şeref ve haysiyetimizi, namusumuzu istiyorlar. Bunları bizden aldıktan sonra, kesin darbeleri kendiliğinden vurulmuş olacaktır. Bunu takdir ederek diyoruz ki istiklâl-i millimizi asla vermeyeceğiz. Kanımızın son damlasına kadar müdafaa edeceğiz. Arkadaşlar! Binlerce seneden beri istiklâl ve hürriyet saadetini yaşamış bir milletin istiklâl ve hürriyeti hiçbir zaman alınamaz.

Arkadaşlar! Kendi milletimize, kendi kudretimize istinaden mukaddes mücadelemize devam ediyoruz. Diyelim ki, bütün garp âlemi bize düşmandır. Garplılar bizim kudretimizin maddeten tecellisini görmedikçe bize merhamet etmezler. Biz de garbin cebin (korkak) zalimini affetmeyeceğiz. Tek bir neferimiz, tek millet ferdimiz kalsa da herhalde istiklâlimizi vermeyeceğiz. Düşmanlarımızı vatanımızın bağrında yaşamaya bırakmayacağız.

Konya'nın güzide gençleri! Sizin her birinizin memleketin mukadderatını alâkadar eden meselelerde mutlak hassasiyetinizi takdir ediyoruz. Uzun asırlar istiklâlini kendi millî şerefi ve mevcudiyetinin temeli kabul eden milletimiz bugün azim bir tehlikenin eşiğindedir. Bizi bu tehlikeden kurtaracak ancak millî beraberliğimiz ve millet yolunda fedakârlığımız olacaktır. Cehlin mağlûp ederek düşmanın pençesine attığı bedhahları sizler ancak bu gafletten çıkarabilirsiniz. Sizlere karşı itimadımız sonsuzdur. İstikbal her zaman sizlerin omuzlarında yükselecektir.”¹⁹⁵

Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Paşa Vali Konağı'nda, misafirler Konya İstasyonu'ndaki Bağdat Oteli'nde misafir edilmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa misafirleriyle 4 Ağustos'ta yoğun ziyaret ve incelemeler yaptı. Şeyh Sünusi evinde ziyaret edildi. Gureba Hastanesi, İdadi, Yusufağa Kütüphanesi, Mevlâna Türbesi ziyaret edildi ve görüşmeler yapıldı. Heyet 5 Ağustos 1920 sabahı Konya İstasyonu'ndan Pozantı'ya uğurlandı.¹⁹⁶

7.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya ve Azerbaycan Elçileri ile Cephe ve Cephe Gerisi Gezisi

Mustafa Kemal Paşa Büyük Taarruz öncesinde Sovyet Rusya ve Azerbaycan Elçileri ile Sivrihisar, Çay, Akşehir, Ilgın ve Konya'yı kapsayan cephe ve cephe gerisi gezisi düzenledi.¹⁹⁷ Bundan amaç Büyük Taarruz hazırlıklarını teftiş etmenin yanı sıra dosta güven, düşmana da gözdağı vermektir.

Mustafa Kemal Paşa Sovyet Rus Elçisi S. İ. Aralov ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Elçisi İbrahim Abilov ile iyi ilişkiler kurmuştu. Sovyetler Birliği'nin açık desteğini yanına almış ve Türkiye'yi Sovyet nüfuzu altına sokmadan, ancak onları İtilaf devletlerine karşı bir tehdit olarak kullanabilmişti. Böylelikle İtilaf devletlerine karşı bir denge kurulmuş ve bunun zaferin kazanılmasında önemli bir etkisi olmuştu.

¹⁹⁵ Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 7-8. Başka bir anlatım şöyleydi: “Mustafa Kemal, Konya'da Hükümet Konağı önünde toplanan halka bir konuşma yaparak millî kuvvetlerin küçük görülecek kuvvetler olmadığını, Türk hareketini takdir eden Rus hürriyetseverlerinin yardımdan geri kalmadığını söyledi. Konuşma halk tarafından şiddetle alkışlandı.” Bkz. Sarihan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, C. III, s. 157.

¹⁹⁶ Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 7-9.

¹⁹⁷ Bkz. Cemal Güven, “Mustafa Kemal Paşanın Büyük Taarruz Öncesinde Sovyet Rus ve Azerbaycan Elçileri İle Cephe ve Cephe Gerisi Gezisi (Sivrihisar - Çay- Akşehir- Ilgın - Konya)”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, 218 (Nisan 2006), s. 58-60.

Sakarya Muharebesi'nden beri genel taarruz için hazırlık yapmakta olan Türk ordusunu teftiş edememiş olan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rus Elçisi S. İ. Aralov'u, Askerî Ataşe Zvonaryev'i ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Elçisi İbrahim Abilov'u cephe ve cephe gerisine yapacağı teftiş gezisine katılmaları için bizzat davet etmişti.¹⁹⁸ Mustafa Kemal Paşa, Ankara'dan, 6 Mart 1922'de Garp cephesine hareket etti.¹⁹⁹ Sovyet Rus Elçisi Aralov, Askerî Ataşe Zvonaryev ve Azerbaycan Elçisi Abilov 27 Mart 1922'de Ankara'dan ayrılarak, 28 Mart'ta Sivrihisar'da Mustafa Kemal ve İsmet Paşalarla buluştular. Burada konuşulan ilk konu Batılı devletlerin teklif ettiği silah bırakışması üzerine olmuş ve Mustafa Kemal ile İsmet Paşalar teklif edilen şartların çok ağır olduğunu söylemişlerdi.²⁰⁰

27, 28 ve 31 Mart'ta Akşehir'de Garp Cephesi Karargâhı'nda²⁰¹ kalındı, İtilaf devletlerinin ateşkes teklifleri ve verilecek cevap üzerine görüşmeler yapıldı. 30 Mart günü Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rus ve Azerbaycan elçileri ve ataşemiliterleri ile birlikte İsmet Paşa da beraberlerinde olarak Akşehir'den otomobillerle Çay'a geldiler. I. Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın karargâhında misafir edildiler, askerî teftiş için tören alanına gittiler, İkinci İnönü Muharebelerinin yıldönümü münasebetiyle yapılan törene katıldılar.²⁰² Ertesi sabah Akşehir'e döndüler.²⁰³

1 Nisan 1922'de Ilgın'da Fahrettin (Altay) Paşa'nın Süvari Kolordusu'nu teftiş ettiler.²⁰⁴ Böylece askerî hazırlıklar ve gücümüz yerinde gösterilmiş oluyordu. 1 Nisan akşamı geç vakit, Konya'ya gelen Mustafa Kemal Paşa ile misafirleri istasyonda büyük bir törenle karşılandılar. Toplanan büyük kalabalığın içinden İstasyon caddesinin yarı yoluna kadar yürüyerek gelen Mustafa Kemal Paşa ve misafirlerini halk, "Yaşasın Türkiye, Mustafa Kemal Paşa yaşa, yaşasın müttfikimiz Rusya, Aralof yoldaş yaşasın kardeşimiz Azerbaycan, İbrahim Abilof Bey" diye alkışlarla bağrıışarak karşıladılar. Daha sonra

¹⁹⁸ S. İ. Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, Ankara: Birey Toplum Yay., 1985, s. 81; Y. A. Bagidov, *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Azerbaycan-Türkiye İlişkileri*, Çev. A. Hasanoğlu, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2000, C. II, s. 38; A. M. Şamsutdinov, *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi (1918-1923)*, Çev. Ataol Behramoğlu, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 234.

¹⁹⁹ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi (1918-1938)*, Ankara: TTK Yay., 1988, s. 313.

²⁰⁰ Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, s. 82-84. Bu geziye Azerbaycan Ataşemiliteri Askerof da katılmıştır. Bkz. *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Mart 1922, nr. 470, s. 1; *Babalık*, 4 Nisan 1338 (1922), nr. 859, s. 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Nisan 1922, nr. 483, s. 1.

²⁰¹ Burası günümüzde "Akşehir Batı Cephesi Karargâhı Müzesi"dir. Garp Cephesi Komutanlığı 18 Kasım 1921'de Akşehir'e taşınmıştır. Belediye binası karargâh binası olarak tahsis edilmiştir. Büyük Taarruz'un hazırlıkları ve planlarının yapıldığı, kararının verildiği karargâh bu binada 24 Ağustos 1922 tarihine kadar hizmet vermiştir.

²⁰² *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Mart 1338 (1922), nr. 470, s. 1; *Vakit*, 5 Nisan 1338 (1922), nr. 1551, s. 1.

²⁰³ Ali İhsan Sabis, *İstiklâl Harbi ve Gizli Cihetleri*, İstanbul: Nehir Yay., 1993, C. VI, s. 113.

²⁰⁴ Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*, s. 316. Fahrettin Paşa hatıratında, 1 Mart günü geldiklerini yazmaktadır. Baskı hatası olduğu anlaşılmaktadır. Belirttiğimiz gibi 1 Nisan'da gelmişlerdir. *Babalık* gazetesinin verdiği habere göre, Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların yanında, Rus Elçisi Aralov, ataşemiliteri Zvanayof (Zvonaryev) elçilik katibi İsmailof, tercümanı Feyzi, Azerbaycan Elçisi Abilov ve ataşemiliteri Askerof, bulunmaktaydı. Bkz. *Babalık*, 4 Nisan 1338 (1922), nr. 859, s. 1.

arabalara binilerek ikametlerine ayrılan²⁰⁵ şimdi Atatürk Müzesi olan eve gidildi.²⁰⁶ Burada da toplanan halk uzun süre ayrılmayarak coşkularını dile getirdiler ve Aralov'un balkona çıkarak bir kez daha Türkçe olarak "Teşekkürler ederim!" hitabı üzerine yavaş yavaş dağıldılar.²⁰⁷

Mustafa Kemal Paşa ile misafirleri 2 Nisan günü öğleden evvel "bazı zevatın ziyaretlerini" kabul ettiler. Mustafa Kemal Paşa ile misafirleri öğleden sonra otomobilleriyle, Vali Vekili Mustafa Abdülhalik Bey'i ziyarete gittiler, Vali Konağı'ndan ayrıldıktan sonra, Belediye Reisi Mehmed Muhlis Bey'i ziyaret ettiler. Buradan sonra, Nalbant Okulu'na diploma töreni için gidilmiştir. Burada yapılan törende ilk olarak Menzil Müfettişi Kâzım Bey okulun tarihçesi hakkında bir konuşma yapmıştır. Daha sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın da yaptığı konuşmadan sonra, okul gezilmiş ve misafirler huzurunda iki ata nal çakılmıştır. Bunun ardından diplomalar dağıtmaya başlanmış, Aralov, diplomasını verdiği ilk ustaya, "İstanbul'a ilk ayak atacak atın senin tarafından nallanmasını temenni ederim" dedikten sonra bir konuşma yapmıştır. Aralov'un ardından Abilov da bir konuşma yapmış ve daha sonra yapılan ikramların ardından, Nalbant Okulu'nun ikinci imalâthanesi ve sonra da Buğday Pazarı ziyaret edilmiştir.²⁰⁸

Bu ziyaretlerin ardından, yaralı subayların ve erlerin yattığı hastane ziyaret edildi, burada Mustafa Kemal Paşa ve misafirleri yaralıların hatırlarını sordular. Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle hastanede yatan tüm askerlere portakal ve sigaralar dağıtıldı. Aralov tarafından yüz, Abilov tarafından da elli lira hastanede yatan tüm askerlere hediye edildi. Akşam saat yedide Hilâl-i Ahmer Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi, Mustafa Kemal Paşa'yı kaldıkları evde ziyarete geldiler. Paşa, gelen heyeti, Aralov ve Abilov ile tanıştırmak istiklâl mücadelesinde Türk kadınlarının da büyük bir hisseleri olduğunu, cephe gerisinde hizmet eden kadınların gösterdikleri fedakârlığın tüm askerlere teşvik ve cesaret verdiğini söyleyerek, hanımlar heyetini taltif etmiştir.²⁰⁹

²⁰⁵ *Babalık*, 2 Nisan 1338 (1922), nr. 857, s. 1.

²⁰⁶ Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 157. Konya Atatürk Evi Müzesi: Atatürk Caddesi üzerinde 1912 yılında inşa edilen iki katlı tarihî bina 19 Temmuz 1928 günü Atatürk adına tescil edilmiş ve tapusuna "Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Konyalıların hediyesidir." kaydı konulmuştur. 1940'tan 1963 yılına kadar Vali Konağı olarak kullanılan bina 17 Aralık 1964'te Atatürk Evi Kültür Müzesi adıyla ziyarete açılmıştır. Atatürk'ün doğumunun 100. yılında İl Kutlama Komitesi Başkanlığı'nın talepleri üzerine restore edilmiş, sergileme ve düzenlemesi yeniden yapılarak 17 Nisan 1982'de "Atatürk Müzesi" adıyla ziyarete açılmıştır.

²⁰⁷ Afif Evren, *Atatürk'ün Konya'ya Gelişleri 1920-1937*, Konya: Babalık Basımevi, 1940, s. 9.

²⁰⁸ *Babalık*, 3 Nisan 1338 (1922), nr. 858, s. 1. Nalbant Okulu'ndaki diploma töreninde yapılan tüm konuşmalar, *Babalık* gazetesinde 4 Nisan'da yayınlanmıştır. Bkz. *Babalık*, 4 Nisan 1338 (1922), nr. 859, s. 4. Aralov, Ankara'ya dönünce Nalbant Okulu'nun üzerinde bıraktığı tesirleri şöyle ifade etmiştir: "Konya'daki Nalbant Mektebi ziyareti bende çok derin hisler bırakmıştır. Bana mektebin tevzi'-i mükafat resminde bulunma şerefi bahşolundu. Buradan çıkanlar derhal ordu içerisine gönderilir, fakat ellerinde yalnız bir bıçak, bir nal ve bir mih... Burası bana bütün Anadolu'yu temsil ediyor gibi göründü. Bu azimkâr ve yüksek ruhlu insanların önünde, bütün bu azmi ve bu yüksek ruhu temsil eden bir baş vardı ki o da benimle beraber bulunuyordu: Büyük Millet Meclisi Reisi, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri." Bkz. *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Nisan 1338 (1922), nr. 478, s. 2.

²⁰⁹ *Babalık*, 4 Nisan 1338 (1922), nr. 859, s. 1.

Mustafa Kemal Paşa ve misafirleri, 3 Nisan günü Yetimler Yurdu'nu ziyaret ettiler, Aralov burada erkekler ve kızlar kısmına yüzer lira hediye etti.²¹⁰ Aynı gün ayrıca Mevlâna Dergâhı, Sultan Selim, Aziziye, Şerafeddin ve Alaaddin camileri ile Karatay Medresesi, Topçu Talimgâhı ve Kız Öğretmen Okulu'nu ziyaret ettiler,²¹¹ akşam da Erkek Öğretmen Okulu'nda tertip edilen müsamereye katıldılar.²¹² Böylece, Konya'da resmî program çerçevesinde gezilecek yerler tamamlandı. Mustafa Kemal, Konya'da misafirleriyle yaptığı şehir gezintilerinde, halkla yakından temas kurmuş ve onlara Sovyetlerle amacın bir, "sırtımıza binmiş olan emperyalistleri atmak" olduğunu söyledi. Aralov'un hatıratında yazdığına göre, Mustafa Kemal, İtilaf devletlerinin teklifine verilecek kesin cevap hakkında, Aralov ile fikir alışverişini sürdürmüştü. Bu konuşmalarında Mustafa Kemal Aralov'a, "Şu anda Türk ordusunun yeteri kadar teşkilatlı, disiplinli ve güçlü olduğunu, ama donatım bakımından büyük bir yokluk içinde bulunduğunu" söylemiş, İtilaf devletleri ve Yunanlılarla yapılan mücadelede Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yaptığı yardımlarından dolayı teşekkür etti. Sovyetler Birliği'nin bundan sonra da "Türk halkına yardım edeceği umudunu" belirtti: "Her şeyden önce top ve tüfek mermisine, bir miktar top ve tüfeğe ve her şeyden çok paraya ihtiyacımız"ın olduğunu ve bu ricasını daha önce General Frunze'ye de bildirdiğini söyledi.²¹³

Aralov hatıratında, Mustafa Kemal'in yardım talebi konusunda şunları yazmaktadır: "Mustafa Kemal Paşa, Sovyetler Birliği'nin bir elçisi olarak bana birçok defalar şunları söylemişti: Biz Türkler sizin ağır durumunuzu hesaba katmıyor değiliz. Sovyetler Birliği'nin kendisi de şu anda zengin değildir. Bunun için, bize neler verip neler veremeyeceğinizi düpedüz ve açıkça söylemenizi rica ederim. Bundan dostluğumuza hiçbir zarar gelmeyeceğine emin olabilirsiniz! Biz yine de Sovyetler Birliği'ne saygı göstermekte kusur etmeyeceğiz. Aramızdaki dostluk, yalnız sizin maddi yardımınıza değil; manevi yardımınıza da dayanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin, durumunuzun en ağır olduğu bir sırada yardımımıza koştuğunu, bizi desteklediğini hatırimızdan çıkarmıyoruz. Türkiye bunu hiçbir zaman unutmayacaktır. Askerî hesaplar ve taarruz bakımından kaynaklarımızı bilmemiz çok önemlidir..."²¹⁴

Sovyet Rusya Elçisi Aralov ile Azerbaycan Elçisi Abilov maiyetleriyle beraber 4 Nisan 1922 akşamı Konya'dan Mustafa Kemal Paşa ve şehrin ileri gelenleri tarafından uğurlandılar.²¹⁵ Heyet 6 Nisan'da Ankara'ya ulaştı.²¹⁶

Mustafa Kemal, Aralov ve Abilov ile ataşemiliterlerini cephe ve cephe gerisine götürerek onlara Türk ordusu ve halkın durumunu göstermiştir. Bu gezi boyunca kendilerine çok yakın davranmış, özellikle Aralov ile İtilaf devletlerinin ateşkes ve barış önerileri üzerine konuşmuş ve ondan Sovyetlerin desteğinin artarak sürmesini istemiştir. Mustafa

²¹⁰ *Babalık*, 4 Nisan 1338 (1922), nr. 859, s. 1.

²¹¹ *Babalık*, 4 Nisan 1338 (1922), nr. 859, s. 1; *Hâkimiyet-i Milliye*, 16 Nisan 1338 (1922), nr. 483, s. 1.

²¹² *Babalık*, 4 Nisan 1338 (1922), nr. 859, s. 1.

²¹³ Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, s. 114.

²¹⁴ Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, s. 114-115.

²¹⁵ Evren, *Atatürk'ün Konya'ya Gelişleri 1920-1937*, s. 12.

²¹⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Nisan 1338 (1922), nr. 476, s. 2.

Kemal'in, Aralov'un desteğine ve fikirlerine değer verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim İtilaf devletlerinin 22 Mart tarihli ateşkes ve 26 Mart tarihli barış önerilerine kesin cevap onunla görüşmeleri bittikten sonra, 5 Nisan tarihinde verilmiştir.²¹⁷ Yine bu gezi sayesinde Büyük Taarruz'un hazırlıklarının yapıldığı dönemde, Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rusya ve Azerbaycan elçilerini cephe ve cephe gerisinde dolaştırması, İtilaf devletlerine karşı Türk ordusunun yalnız olmadığını gösterilmesi bakımından büyük değer taşımaktadır. Ayrıca, Aralov ve Abilov'un bu gezide gördüklerinden sonra, istilâcılara karşı verilen mücadeleden Ankara Hükümeti'nin başarıyla çıkacağına olan güvenleri çok daha artmıştır.

7.3. Mustafa Kemal Paşa'nın General Townshend ile Görüşmeleri

Konya'da Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Türk müdafii ve muhibbi olan General Sir Charles Townshend önemli bir şahsiyetti.²¹⁸ Kutulamare Muharebeleri esnasında Türk kuvvetleri tarafından muhasara altına alınan İngiliz Generali Townshend ve kuvvetleri 4,5 ay devam eden bir müdafaadan sonra 26 Nisan 1916 günü kayıtsız ve şartsız teslim olmuştu.²¹⁹ Esaret günlerini çok rahat geçiren General Townshend bundan müteşekkik olarak Osmanlı Hükümeti'ne, İngiltere ile arabuluculuk yapma önerisinde bulunmuş, bunun kabulü üzerine serbest bırakılmış, mütareke görüşmelerinin bir an önce başlamasında aktif rol üstlenmişti. Townshend ilerleyen dönemde İngiliz Avam Kamarası'na milletvekili olarak seçilmişti.²²⁰

İngiliz Avam Kamarası'nda Townshend'in da yer aldığı bir grup milletvekili "Müstakil Muhafazakârlar" adı altında bir grup teşkil etmişlerdi.²²¹ Bu grup içerisinde Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Orduları Genel Kurmay Başkanlığı görevini yapmış olan Mareşal Wilson da bulunuyordu. Grup üyeleri gerek basına yaptıkları açıklamalarda ve gerekse parlamentoda yaptıkları konuşmalarda İngiltere Hükümeti'nin Türkiye ile makul bir sulh yapmasının gerekli olduğunu ve bunun İngiliz menfaatleri açısından hayati önemi

²¹⁷ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, C. IV, s. 363-364. "Ankara Hükümeti, Müttefiklerin 22 Mart tarihli ateşkes ve 26 Mart tarihli barış önerilerine birlikte cevap verdi. Ateşkes ilke olarak kabul edildi. Esas koşul olarak ateşkes anlaşmasıyla birlikte Anadolu'nun boşaltılması işine hemen başlanmasını, bunun ateşkes süresi olan 4 ay içinde tamamlanmasını, boşaltma işi bittiği zaman barışla ilgili ön görüşmeler başlamamış olursa anlaşmanın üç ay daha uzamasını istedi. Ateşkes anlaşmasının ilk gününden başlayarak ilk on beş gün içinde Eskişehir-Kütahya-Afyon kesimi ve dört ay içinde İzmir'le birlikte düşman elindeki bütün toprakların boşaltılması istenecekti. Ateşkes önerileri kabul edilirse barış önerilerini incelemek üzere üç hafta içinde delegelerin, kararlaştırılacak şehre gönderilebileceği bildirildi. Müttefikler bu cevaba 15 Nisan'da olumsuz karşılık vermişlerdi." Bkz. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, C. IV, s. 363-364.

²¹⁸ Bkz. Osman Akandere, Cemal Güven, "İngiliz Generali Townshend'in Anadolu Seyahati ve Mustafa Kemal Paşa ile Konya'da Yaptığı Görüşme", *SÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi*, 9 (2002), s. 1-38.

²¹⁹ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklâl Harbi*, Ankara: TTK Basımevi, 1993, s. 157.

²²⁰ Townshend Kutulamare'de gösterdiği sebat ve kahramanlığın vatandaşları tarafından takdir edilmesi neticesinde mebusluğa seçilmişti. Bkz. Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, İstanbul: Temel Yay., 2002, s. 43.

²²¹ İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey, TBMM'nin gizli celsesinde Townshend'le ilgili bilgi verirken şunları söylemekteydi: "Bilahare mebus intihap edildi. Bugün hepimiz biliyorsunuz ki, İngiltere Parlamentosu'nda bir mebusur ve aynı zamanda İngiltere Parlamentosu'nda takriben 60'a yakın mebusu olan müstakil muhafazakârlar namı altında bir fırkanın azasıdır..." Bkz. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, 31.7.1338 (1922) İ: 83, C: 3, s. 641.

olduğunu dile getiriyorlardı. Mareşal Wilson ve General Townshend başta olmak üzere bu grup üyeleri, iktidarda bulunan Lloyd George Hükümeti'nin Türkiye'ye karşı sürdürdüğü düşmanca politikanın karşındaydılar.²²² Townshend İngiliz Hükümeti'nin muhalefetine rağmen Türkiye'ye geldi.

17 Temmuz 1922'de Halep'e müteveccihen hareket eden Townshend, önce İskenderun'a vardı ve oradan da Mersin üzerinden 22 Temmuz'da Adana'ya geldi. Burada iki gün misafir edildikten sonra 22 Temmuz akşamı özel bir trenle Konya'ya hareket etti.²²³ 23 Temmuz sabahı Konya'ya gelen Townshend, vali tarafından merasimle karşılandı.²²⁴

Sakarya Zaferi'nden sonra Türk ordusu Yunan işgal kuvvetlerine kesin bir darbe vurmak ve onları ülkemizden tamamen atmak amacıyla büyük bir hazırlık içerisindeydi. Bu hazırlıklar gizlilik içerisinde yapılıyor ve ordumuz başlatacağı büyük taarruza hazırlanıyordu. Mustafa Kemal Paşa bu amaçla Garp Cephesi karargâhının bulunduğu Akşehir'e gitmek istiyordu. Bu günlerde de General Townshend Adana'ya gelmiş ve Gazi ile görüşme arzusunu Ankara'ya bildirmişti. Mustafa Kemal Paşa görüşmenin Konya'da yapılmasını istedi. Böylece Garp Cephesi karargâhına yapacağı ziyaret dikkatlerden kaçırılarak gizlenecekti. Bu amaçla 24 Temmuz 1922 günü Konya'da görüşmek için İngiliz Generali Townshend'e randevu verdi.²²⁵ Bu randevu kamuoyu ve basına da duyuruldu.

Mustafa Kemal Paşa 23 Temmuz'da Ankara'dan ayrılarak, o gün akşam üstü Garp Cephesi karargâhının bulunduğu Akşehir'e gelmiştir. Nutuk'ta bu konuyla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa şu bilgileri vermektedir: "Konya'ya gelmiş olan General Townshend'in arzusu üzerine, kendisiyle görüşmek vesilesiyle, Ankara'dan hareket ederek 23 Temmuz 1922 akşamı Garp Cephesi karargâhının bulunduğu Akşehir'e gittim..."²²⁶

23 Temmuz'da Akşehir'e gelen Mustafa Kemal Paşa, Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile görüştü.²²⁷ Ancak taarruz planı üzerindeki görüşmeler, Genelkurmay Başkanı olan Fevzi Paşa'nın henüz Akşehir'e gelmemiş olmasından dolayı yapılmadı ve onun beklenmesine karar verildi. İşte bu arada Mustafa Kemal Paşa, Townshend ile görüşmek için Konya'ya gitti.

²²² *İkdam*, 26 Temmuz 1338 (1922), nr. 9109, s. 1.

²²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Temmuz 1338 (1922), nr. 564, s. 1. Aynı mahiyette bir haber için bkz. *Vakit*, 27 Temmuz 1338 (1922), nr. 1661, s. 1.

²²⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Temmuz 1338 (1922), nr. 565, s. 1. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde "General Townshend Bugün Konya'da" başlıklı haber için bkz. *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Temmuz 1338 (1922), nr. 564, s. 1.

²²⁵ Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 20.

²²⁶ Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. II, s. 671-672.

²²⁷ Mustafa Kemal Paşa, 23 Temmuz 1922 günü sabah erkenden Ankara'dan ayrılmış, aynı gün akşam saatlerinde Garp Cephesi karargâhının bulunduğu Akşehir'e gelmişti. İbrahim Hakkı Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir (Tarihi-Turistik Kılavuz)*, İstanbul: Numune Matbaası, 1945, s. 715, Ayrıca bkz. Yaşar Anılır, *Akşehir Tarihi ve Turistik Eserleri*, Konya: 1984, s. 16-17.

Mustafa Kemal Paşa, 24 Temmuz 1922 günü özel bir trenle Konya'ya hareket etti ve aynı günün akşam saatlerinde, saat altı buçukta Konya'ya geldi.²²⁸ İstasyonda karşılayıcılar arasında bir gün önce Konya'ya gelmiş bulunan General Townshend de vardı. Ayrıca vilâyet erkânı, askerî ümera, belediye reisi ile Konya'daki bütün mektep talebeleri, İzmir ve Trakya Yurtları öğrencileri, esnaf cemiyetleri ve kalabalık bir halk topluluğu bulunuyordu.²²⁹ Karşılama merasiminden sonra Mustafa Kemal ve General Townshend bir otomobile binerek kendilerine tahsis edilen köşke (Şimdi Atatürk Müzesi) geldiler. Burada yenilen akşam yemeğinden sonra Mustafa Kemal Paşa ile Townshend görüştüler.²³⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Temmuz 1922 günü İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey'e gönderdiği şifre telgrafta bu görüşmede ele alınan konuların bütün ayrıntıları bildirilmektedir. Buradan anlaşıldığına göre, görüşmede özellikle sulh meselesi üzerinde durulmuş ve Townshend bir sulhun gerçekleşmesinden ümitli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmaları konusunun bir süre önce İtilaf devletleri temsilcilerince Paris'te kararlaştırıldığını, ancak Türk tarafının şimdilik Trakya konusunda aşırı taleplerde bulunmaması gerektiğini, Edirne'nin söz konusu edilen Trakya meselesinin dışında tutulması kanaatinde olduğunu bildirmiştir. Çanakkale Boğazı'nın geleceğiyle ilgili olarak da uluslararası bir komisyonun idaresine bırakılmasının uygun olacağını söylemiştir. Türk-Yunan savaşının sona ermesi gerektiğini, savaşın sona ermesinden en fazla istifade edecek devletin İngiltere olacağını, eğer İngiltere'nin sulha taraftar olmaması halinde Hindistan ve Mısır gibi Müslüman sömürgelerinde karışıklıklar ve huzursuzluklarla karşı karşıya gelebileceğine işaret etmiştir. Kapitülasyonlar konusunda İtilaf devletlerinin Türkiye'yi sıkboğaz etmeyeceklerini ve aşırı isteklerde bulunmayacaklarını söylemiştir. Türk Millî Mücadele'sini haklı bulduğunu da ifade eden Townshend, ülkesine döner dönmez sulhun gerçekleşmesi için çalışacağını da özellikle belirtmiştir. Townshend, Ankara'ya gitmek arzusunun dile getirmiş olacak ki Mustafa Kemal Paşa "Ankara'ya gitmesini tensip ettim" demektedir.²³¹

Bu görüşmede dikkati çeken bir konu da iktisadî ve malî konularda dile getirilen taleplerdir. Townshend barışın gerçekleşmesinden sonra kayınpederinin iktisadî ve malî konularda Ankara'ya büyük yardımlarda bulunabileceğini söylemiştir. Banker olan kayınpederi Kont Cahen'in Rothschild, Morgan Harjes gibi İngiltere'nin zengin

²²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi "Başkumandanımız Konya'ya Muvasalat Ettiler" başlığı ile Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'ya gelişi ile ilgili bilgiler vermiştir. Bkz. *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Temmuz 1338 (1922), nr. 566, s. 1.

²²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'da "parlak bir surette istikbâl edildiğini" belirtmektedir. Bkz. *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Temmuz 1338 (1922), nr. 566, s. 1.

²³⁰ *Vakit* gazetesi bu görüşmeyle ilgili haberini "Generalin Mustafa Kemal Paşa ile mülâkatı Konya'da vuku bulmuştur. Elyevm Başkumandan bera-yı teftiş Konya'da bulunduğu General Konya'dan geçerken kendisini ziyaret etmiş ve iki defa uzun uzun görüşmüştür." cümleleriyle vermiştir. *Vakit*, 28 Temmuz 1338 (1922), nr. 1662, s. 1.

²³¹ Komisyon, *Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923, C. I, Belge No: 79, s. 438-443.*

bankerleriyle yakın temasta olduklarını, İngiliz ve Fransız maliyecilerinin hemen hemen yarısının kayınpederi ile iş yapmak istediklerini belirtmiştir. Kayınpederinin de içinde olduğu bu grubun Anadolu'da demiryolları hatları döşemek, madenleri işletmek gibi konularda çok arzulu olduklarını söyleyen Townshend, kendisinin bunlar üzerinde tesir yapabileceğini eklemiştir.

Townshend, kendisiyle yakınlığı bulunduğunu söylediği ve o tarihte İcra Vekilleri Heyeti Reisi olan Rauf Bey ile doğrudan doğruya bu konularda görüşeceğini de belirtmiştir. Ayrıca yakını olan Kont Rothschild'a pasaport verilip Anadolu'ya gelmesine müsaade edilirse birkaç ay sonra bir uzmanla birlikte bahsedilen konularda işe başlanabileceğini ifade etmiş, bahsettiği Kont Rothschild ile Ankara Hükümeti'nin Paris temsilcisi Ferit Bey arasında Paris'te bir borçlanma meselesine dair görüşmeler yapıldığını da söylemiştir.

Görüldüğü gibi Townshend, Ankara Hükümeti'yle barış yapıldıktan sonra ciddi anlamda iktisadî ve malî konularda iş birliği yapabileceklerini, kendisinin ve çevresinin buna arzulu olduklarını, özellikle demiryolları ve madenler konusunda yatırım yapabileceklerini açıkça Mustafa Kemal'e teklif etmişti. Ayrıca gerek halihazırda ve gerekse savaş sonrasında Ankara'nın talep edeceği dış borçlanma konusunda da yakın çevresinin yardımcı olacağını vaat etmişti.

General Townshend'ın bu konuya bu kadar hassasiyet göstermesi boşuna değildi. Çünkü Millî Mücadele'nin başında ülkemizi işgal etmiş olan ancak sonradan bu düşmanlıklarını sona erdirip, anlaşmalar yaparak ülkemizden askerlerini çıkaran İtalya ve Fransa hükümetlerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile ciddi anlamda iktisadî, malî ve ticarî görüşmeler başlattıkları ve bazı yatırım imtiyazları alma konusunda çabalarının olduğu basında ve siyasî çevrelerde bilinen bir husustu. Bu durum Anadolu'da yatırım niyetinde olan İngiliz yatırımcı ve girişimcilerini endişeye sevk ediyordu.

Bu görüşmeden sonra, Townshend'ın Mustafa Kemal Paşa ile ilgili düşüncelerinin neler olduğunu 28 Temmuz tarihli *Babalık* gazetesinde yayımlanan Sâmizâde Süreyya'nın yaptığı mülâkattan anlamaktayız. Townshend, Mustafa Kemal Paşa'nın geç saatlere kadar görüşmelerinde kendisine nasıl bir tesir ve intiba bıraktığı sorusunu şöyle cevaplamıştır: "Çok memnun kaldım, hakikaten bahtiyarım. Kemal Paşa cidden büyük bir nüfuz-ı nazara malik. Paşa müstesna insanlardandır, harikulâde insanlardan... Öyle olmasaydı hiç şu eser, şu şaheser meydana gelir miydi? Düşününüz ki Kemal Paşa, yalnız başına meydana çıktığı zaman bütün dünya aleyhinize idi. Hatta kendi vatandaşları bile bidayette onun fikirlerine, onun kararlarına, muarız bulunuyorlardı. Öyle iken o hiç meyus olmadı... Millî müdafaayı bu parlak dereceye isal etti. Bu işleri gören adam nasıl harikulâde olmaz? Hayır, hayır. Mustafa Kemal Paşa'nın dehası kudret ve zekâsı zerre kadar şek ve şüphe götürmez. O, büyük bir kumandan, büyük bir teşkilatçı büyük bir vatanperverdir..."²³² Townshend'ın Mustafa Kemal Paşa'dan nasıl etkilendiği konusunda

²³²*Babalık*, 28 Temmuz 1338 (1922), nr. 954, s. 1.

başka bir anlatımı da şöyleydi: “Ben şimdiye kadar on beş hükümdar ve cumhurreisi ile resmî konuşmalar yaptım. Bu gece kadar ezildiğimi hatırlamıyorum. Mustafa Kemal’de büyük bir ruh kudretinin esrarı var.”²³³

Mustafa Kemal Paşa ile General Townshend arasında ikinci görüşme 25 Temmuz 1922 akşamı olmuştur. Nitekim yukarıda bahsi geçen Rauf Bey’e gönderdiği şifre telgrafta Mustafa Kemal Paşa “General ile bu gece birlikte yemek yiyeceğiz” demektedir. Bu ikinci görüşme ile ilgili olarak şöyle bir anekdot anlatılır: “General Townshend ile son görüşmesinde Atatürk, ona kırmızı mercandan bir tespih hediye etmiş, sonra da kolundaki saati çıkararak generale vermiş: - Bu saati bana Anafartalar’da bir Türk askeri, ölen bir İngiliz subayının kolundan çıkardığını söyleyerek verdi. Saatin arkasında, subayın adı yazılı. Bu subayın ailesini arattım, bulamadım. İngiltere’ye döndüğünüzde ailesini bulur, saati verirseniz çok memnun olurum, demiştir.”²³⁴

Mustafa Kemal Paşa ve General Townshend arasında cereyan eden görüşmelerle ilgili olarak İngiltere’nin Beyrut Başkonsolosu Satow’un İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon’a 10 Ağustos 1922’de gönderdiği telgrafta da bazı bilgiler verilmektedir. Satow, General Townshend ile Anadolu seyahati dönüşünde kısa bir görüşme yaptığını, generalin çok açık bir şekilde kendisiyle konuştuğunu ve Ankara’ya gitmeden önce ve sonra yaptığı gezi ile ilgili dikkatlice yazmış olduğu önemli detayları içeren günlüğünün özetini kendisine verdiğini belirtmektedir.²³⁵ Başkonsolos Satow, Townshend’in günlüğüne dayanarak telgrafında şu bilgileri vermektedir: “Onun gezisi şöyle: Konya’ya Temmuz 23’te vardı ve ertesi gün Mustafa Kemal onu görmeğe geldi. Temmuz 26’da Ankara’ya bir araba ile götürülmüş ve oradan da 30’da ayrılmış. 31 Temmuz akşamı ise Konya’dan ayrılarak İskenderun’a özel bir trenle gitmiş. Görünen o ki, General Kemalistlerle hemen bir barış yapılması düşüncesini kafasına takmış ve bunun İngiliz İmparatorluğu için gerekli olduğuna inanıyor ve böylece Hindistan’da bir Müslüman tehdidini ve başka başkaldırmaları bertaraf etmiş olacağını söylüyor. Mustafa Kemal ile barış için olası koşulları konuşmuş. Mustafa Kemal kendisine, eğer İzmir ve Anadolu’dan Yunanlılar hemen çekilirse diğer bütün konular kolayca çözülebilir, demiş. Mustafa Kemal bir tehditte de bulunmuş ve eğer şartları hemen kabul edilmezse, bugüne kadar kullanmadığı doğudaki (Hindistan) İngiliz çıkarlarına zarar verecek bir Müslüman isyanı çıkaracağını bildirmiş. General Townshend Mersin’de bir konferansın yapılmasını öneriyor ki Mustafa Kemal şahsen katılabilin. Böylece meselelerin çözümlenmesi hızlandırılmış olacak ve Ankara ile ilgili mesele çözüme kavuşmuş olacaktır...”²³⁶

²³³ İslam Ansiklopedisi, “Atatürk Maddesi” maddesi.

²³⁴ Önder, *Atatürk Konya’da*, s. 22.

²³⁵ Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C. IV, Ankara: TTK. Yay., 1984, Belge No: 140, s. 343-344.

²³⁶ Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C. IV, Belge No: 140, s. 344-345. Anadolu seyahati sonrası Fransa’ya geçmiş olan Townshend Fransa’da yayımlanan *Le Temps* gazetesinde yayımlanan bir demecinde şöyle diyordu: “İngilizlerin Türk düşmanlığı, özellikle, Türkiye’nin bütün ticaretinin Fransa, İtalya ve ABD ile olmasından ileri geliyor. Biz Yunanlıları desteklerken Amerikalılar Ankara’da bir

Bu temasların ardından General Townshend kendisine tahsis edilen bir otomobil ile 26 Temmuz'da Konya'dan ayrılarak Ankara'ya,²³⁷ Mustafa Kemal Paşa ise 27 Temmuz günü Konya'dan ayrılarak Garp Cephesi karargâhının bulunduğu Akşehir'e gitmiştir.²³⁸ Mustafa Kemal Paşa Akşehir'de Garp Cephesi karargâhında komutanlarla yaptığı gizli toplantılarda Büyük Taarruz hazırlıklarının hızla başlatılması emrini verdikten sonra Ankara'ya dönmüştür. Büyük Taarruz öncesi Mustafa Kemal Paşa Garp Cephesi karargâhına gitmek için 19-20 Ağustos 1922 tarihinde dördüncü kez Konya'ya gelmiştir. Cepheye gidişinin saklanması amacıyla bu ziyaret tamamen gizli tutulmuş, ajanslara da 20 Ağustos saat dörtte Çankaya Köşkü'nde gazetecilere bir çay ziyafeti vereceği duyurulmuştu.²³⁹

8. Sakarya Muharebesi Öncesi ve Sonrasında Konya

8.1. Galib Paşa'nın Akşehir, Ilgın ve Kadınhanı Kazalarıyla İlgili Gözlemleri

Konya Valisi Galib Paşa Konya'nın Akşehir, Ilgın ve Kadınhanı ilçelerini ziyaret ederek teftiş etmiş, incelemeleriyle ilgili olarak Konya'da bir gazeteye beyanat vermiş, 23 Ağustos 1921 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi de onun gözlemlerini "Konya'da Vali Galib Paşa'nın Beyanâtı" başlığıyla yayımlanmıştı.

Galib Paşa'nın beyanlarına göre halk tasviri mümkün olmayan bir heyecan ve hamiyetle fedakârlık etmekteydi. Galib Paşa seyahatine cephenin tam gerisi olan Akşehir'den başlamıştı. Akşehir ahali bütünü kuvvet ve mevcudiyetiyle ordunun muzafferiyetini temin için hizmet ve muavenetlerini esirgemedi yapmaktaydı. Tam emniyet ve itimat dairesinde lütuf ve inayet-i Rabbaniyeye muntazır bulunmaktaydı. Akşehir halkı "Biz fiilen ve maddeten muzafferiyetin sebeplerini ihzar ve temine çalışıyoruz. Bu işgalattan fariğ oluncaya kalplerimizi bütün samimiyetle ve amik bir huzû ve huşu ile Allah'ımıza teveccüh ve tazarruatımızı bargâh-ı ilahiyeye isal ediyoruz. Şüphe yoktur ki büyük Allah'ımız bize maddi ve manevi hizmetlerimizin mükafatını ve matlubumuzu verecektir." diyordu.

Ilgın hava cihetiyle pek talihsiz bir yerdi, gölün teşkil ettiği bataklıklar, ahalinin hayatı üzerinde büyük mazarratlara sebep oluyordu. Bu mazarratları izale etmek için hükümetin ilk fırsatta göreceği ilk işi fennî ve fiilî sebeplerle teşebbüse tevessül etmek olmalıydı. Gayretli ahali memleketin mezruatını mümkün olduğu kadar terakki ettirmeye çalışmaktaydı.

konsüllük açtılar. Fransa ve İtalyanların Konya'da heyetleri var..." Bkz. Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuyu 1919-1922*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 287.

²³⁷ "General Townshend Ankara'da", *Vakit*, 28 Temmuz 1338 (1922), nr. 1662, s. 1; "...Temmuz 26'da Ankara'ya bir araba ile götürülmüş." Bkz. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, C. IV, Belge No: 140, s. 343; "İngiliz Milletvekili Townshend, kendi adına görüşmeler yapmak üzere Konya'dan Ankara'ya geldi..." Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, C. IV, s. 547.

²³⁸ Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. II, s. 672.

²³⁹ Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 23-25.

Galib Paşa'nın gezdiği bu kazalar ahalisi, beş vakit namaz kılmayı müteakip millî ordunun muzafferiyeti için dualar etmekteydi. Galib Paşa, Kadınhanı'nda bulunduğu gün ikinci namazını müteakip kadı efendi tarafından verilen çok etkili vaazı müteakip cemaatin helalleşerek Müslümanlar arasında nifak ve iftiraka sebep olanların lanet ve gazab-ı ilâhiye duçar olmalarını temenni ve aralarında yeniden akd ve ittihad ettiklerini görmüş ve bu ruhanî manzara karşısında çok müteahhas ve müteessir olarak bu sebepten âfât ve harp elemelerinden salimen ve muzafferden kurtulacağımıza bir kat daha kalp ve iman kuvvetiyle kanaat getirmişti.

Kadınhanı'nda genç belediye reisinin himmetinden çok şeyler beklenmekteydi. Halkın medeni terakkiye meyil ve rağbeti eserleriyle belli oluyordu.

Galib Paşa, ziyaret ettiği kazalarda harp durumuyla ilgili olarak katiyen yeis ve fütür görmemişti. Bilakis kuvvetli bir ümit, fevkalade bir himmet ve gayret müşahede etmişti. Büyük küçük herkes bugünkü harbi, İslamiyet'in imhası maksadıyla îka ve idame eylemekte olduğuna kanaat getirmişler ve vatan ve İslamiyet'i muhafaza için de her türlü fedakarlığı göze alarak sonuna kadar ve bir Müslümana layık olduğu veçhile ispat etmeye ahdetmişlerdi. Galib Paşa, fahr ve sürur ile dolu olarak Konya'ya dönmüştü.

Ona göre milletimiz İstanbul'unu da, İzmir'ini, Trakya ve diğer işgal altındaki yerleri de geri alacak, alını yüksek, göğsü şişkin olarak iftihar ederek yaşayacaktı. Ve inşallahü teala o zaman vicdanını, dinini satmış kişiler de utanacaktı, kahrolacaktı. Galib Paşa'nın son sözleri şöyleydi: "Ordumuzun hal ve vaziyeti kat kat kavidir. Sabır ve sebat gösterelim. Düşmanın eriyip bittiğini yakında göreceğiz."²⁴⁰

Sakarya Meydan Muharebesi'nin başladığı gün yayımlanan bu beyanatın içeriğinden halkın bilinçli oluşu, moral durumu, sabır ve sebatı, mücadele azmi, birlik ve beraberlik içinde oluşu, zafere dair kati inancı görülmektedir.

8.2. Ermenek, Karaman ve Kadınhanı Kazalarında Mitingler

Sakarya Harbi sürerken ordumuza destek olmak için Konya'nın Ermenek, Karaman ve Kadınhanı kazalarında mitingler (tezahürat) yapılmıştı. Gazetelerde konu ile ilgili Anadolu Ajansı'ndan mitinglere dair haberler yer almıştı.²⁴¹ Ermenek'ten 20 Ağustos 1921 tarihinde telgrafla bildirildiğine göre kaza halkı ordumuza selam ve ihtiram göndermeye karar vermiş ve harbin düşman kovuluncaya kadar devamı için malen ve bedenen bütün fedakarlıkları ifaya amade olduklarını bildirmişlerdi. Bu içtima esnasında ordu namına iane de toplanmıştı.

Kadınhanı'ndan alınan telgrafa göre ise 21 Ağustos'ta Hükümet önünde toplanan binlerce halk şu kararları almışlardı: "1- Anadolu'nun içerilerine kadar uzanan akrep sürülerine karşı arslancasına müdafaada bulunan ordumuza selam ve hürmet. 2- Sevr Muahedesi denilen zincir-i esareti kırıncaya kadar mücahedeye devam ve bu uğurda taş üstünde taş kalmayınca kadar mücadele."

²⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Ağustos 1337 (1921), nr. 270, s. 2. Muhtemelen bu ziyaretler gazetenin yayım tarihinden önceki hafta 2-3 gün kadar sürmüştür.

²⁴¹ *Açıksöz*, 28 Ağustos 1337 (1921), nr. 268, s. 2.

Akşehir’de 21 Ağustos’ta öğleden sonra bütün halk Hükümet Meydanı’na toplanmış, ordumuzun bilhassa son harekâtlarda ibraz ve ifa ettiği hamaset-i civanmerdânenen dolayı selam ve şükranlarını takdim etmişler, kutsî ve millî davamızın amacına ulaşmasına kadar müzaheret ve muavenet olunacağına ve bütün maddi ve manevi kuvvetleri sarf ve ibzâle amade olduklarına dair kararlar alınmıştır.

Karaman halkı 23 Ağustos’ta fevç fevç köylerden gelenlerle birlikte on bin kişilik bir içtima akdederek pek heyecanlı nutuklar teati olunmuş ve hazır bulunan halk milletin ulvi gayesi istihsal edilinceye kadar malen ve bedenen bütün varlığını feda edeceğine yemin etmiştir. Bu münasebetle Başkomutanlığa çekilen telgraf şöyledir: “Vatanın emr ü müdafaasında fevkalbeşer ve kahramanâne çalışan zat-ı devletinize ve bilumum kumandanlara ve arslan yürekli şecî efradımıza selamla hürmetlerimizi îsal ederiz.”

8.3. Bozkır’da Miting

13 Eylül 1921 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesindeki “Anadolu’da Müzaheret” başlıklı habere göre, ülkenin muhtelif yerlerinden bir türlü arkası alınamayan telgraflar ile millî gayenin istihsali için her türlü fedakârlığın yapılacağı bildiriliyordu. Telgraf gönderilen yerlerden birisi de Bozkır idi. Bozkır’dan gönderilen telgraf şöyleydi:

“Bozkır- Bugün²⁴² Hükümet Meydanı’nda binlerce ahali içtima ederek mevcudiyet-i milliye ve diniyemizi imha etmek maksad-ı melunânesiyle vatanımızın harim-i ismetine giren sefil düşmanı arslanca savletleriyle kahretmekte olan muazzam ordumuzun ifa eylemekte olduğu mukaddes vazifeye cephe gerisinde bulunan bizler bütün mevcudiyetimizle iştirak ve bu uğurda hayatımız da dâhil olduğu halde varımızı yoğumuzu fedaya ahd ü peyman eylediğimizi hükümet-i milliye ve meşruamızın bütün evamir ve tekâlifini büyük bir sürur ve ibtihac ile telakki ve bunun ifasında yekdiğerimizle müsabaka edercesine çalışacağımızı vaat eder ve muzaffer ordumuzun muazzez başkumandanıyla kahraman kumanda heyetine ve bilumum zabitan ve efradına kalbi ve samimi şükranlarımıza terdîfen selam ve ihtiramlarımızın takdimine tavassutlarını rica ederiz. Umum Ahali Namına Belediye Reisi Abdullah, Müdafaa-i Hukuk Reisi Müftü Hasan, Tenvir ve İrşat Heyeti Reisi Mehmed, Eşraftan Hacı Mustafa, Eşraftan Tahir, Eşraftan Mehmet, Eşraftan Ali, Eşraftan Hafız Şevki, Eşraftan Mehmed Hilmi, Eşrafdan Hacı Mehmed.”²⁴³

Sakarya Muharebesi zaferle sonuçlandıktan sonra, Bozkır’da binlerce kişi toplanarak miting yapmıştır. Millî Hükümet’in yanında ve safında olarak düşmana karşı verilen mücadelede maddeten ve manen lazım gelen bütün fedakarlıkları yapacaklarını ilan etmişler, muzaffer ordumuzun komuta heyetine selam ve hürmetlerini de bildirmişlerdir.

²⁴² Tarih verilmemiştir. Muhtemelen 11, 12, 13 Eylül tarihlerinden birisidir.

²⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1337 (1921), nr. 291, s. 2.

8.4. Konya Halkının Yardımları ve Gönüllü Alayların Kurulması

11 Ağustos 1921 tarihli Anadolu Ajansı'nın haberine göre, yaklaşan Kurban Bayramı'nda²⁴⁴ misafirlere ikram olarak verilecek şekerin bedelinin Hilâl-i Ahmer'e verilmesi için *Babalık* gazetesince bir kampanya başlatıldı. "Konya'nın hamiyetperver insanları bunu hüsnü suretle karşılamış" ve şeker bedellerini *Babalık* gazetesine vermeye başlamışlardı. Kesilecek kurbanların da ordumuzun ihtiyaçlarına tahsisi için şer'i müsaade dâhilinde aynen veya bedellerinin Hilâl-i Ahmer'e teslimi düşünülmekteydi. Bunun için valilik makamından bir tebligat yapılmak üzereydi.²⁴⁵

25 Ağustos 1921 tarihli Anadolu Ajansı'nın haberine göre, "Hamiyetli Konyalılar" şimdiye kadar bağış yaptıkları beş yüz bin lira kıymetinde araba ve ata ilaveten bugün de ordumuza yeniden on iki bin lira kıymetinde yüz at hediye etmişlerdi.²⁴⁶

6 Eylül 1921 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde "Akşehir ve Karaman'da Millî Süvari Bölükleri" başlıklı 5 Eylül tarihli Anadolu Ajansı'ndan alınan habere göre, Akşehir ve Karaman kazalarının hamiyetli ahalisi Konya Süvari Alayı'na kıyasen kendi kazaları tarafından da birer süvari bölüğü teşkiline karar vermişler ve bunun için bağış yapmaya başlamışlardı.²⁴⁷

21 Eylül 1921 tarihli *Anadolu'da Yeni Gün* gazetesi "Yeni Konya Ordusu - Konya'da Eli Silah Tutanlar Toplanıyorlar" başlıklı haberde Fevzi Paşa'nın bir tebliği üzerine Konya Valisi ve Havalı Komutanı Galib Paşa'nın neşrettiği beyannameyi yayımlanmıştı. Konyalıların vatanperverliğini takdir eden habere göre,²⁴⁸ Büyük Sakarya Zaferi'nden sonra Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa tarafından Anadolu'nun Yunanistan'a mezar olmasının ve bu suretle son darbenin vurulmasının temini için eli silah tutanların düşman gerilerinde faaliyete geçmesi için vuku bulan tebligat üzerine Vali ve Havalı Komutanı Galib Paşa tarafından bütün eli silah tutanlar son vatani ve millî vazifelerine davet olunmuşlardı. Bu beyanname üzerine savaşmaya gücü yeten bütün Konyalılar müracaata başlamışlardı. Bu suretle teşkil olunacak yeni bir Konya Ordusu düşman gerilerinde faaliyet icra edecekti.

Fevzi Paşa'nın tebliği şöyleydi: "1- Üç haftadan beri devam eden meydan muharebesi neticesinde ordumuz Sakarya'daki bütün düşman ordusunu inayet-i hakla mağlup etmiştir. Perişan bir surette çekilen düşman her tarafta şiddetle takip edilmektedir. 2- Anadolu'nun bütün Yunanistan'a mezar olacağı saat hulul etmektedir. Yunanlılığa son darbeyi vurmak ve ordusunun bakayasını Anadolu içerisinde imha etmek ve tek bir

²⁴⁴ 15 Ağustos 1921 günü Kurban Bayramı'nın birinci günüdür.

²⁴⁵ *Açıksöz*, 13 Ağustos 1337 (1921), nr. 258, s. 1. Gazetede "Konyalıların Hilâl-i Ahmer'e Yardımı" başlığı "Hamiyetperver Konyalı Vatandaşlarımız Kurban Bayramında Sarf Edilecek Şeker Bedelâtını Hilâl-i Ahmer'e Terk Ediyorlar" alt başlığı ile haber yapılmıştır.

²⁴⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1337 (1921), nr. 274, s. 2. Gazetede "Dâhili Haberler" kısmında "Konya Bir Hamiyet Numunesi Teşkil Ediyor" başlığı ile haber yapılmıştır.

²⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1337 (1921), nr. 284, s. 2.

²⁴⁸ *Anadolu'da Yeni Gün*, 21 Eylül 1337 (1921), nr. 18-331-718, s. 1.

Yunan neferinin İzmir'e kaçabilmesine meydan bırakmamak için kamilen eli silah tutanların askerî bir inzibat altında düşman gerilerine ve bilhassa Uşak-İzmir hattında faaliyete geçmesini rica ederim."²⁴⁹

Fevzi Paşa'nın bu emirnamesi üzerine Vali ve Havali Komutanı Galib Paşa'nın neşrettiği beyanname şöyleydi: "İşbu emr-i celilin derhal tatbikine başlanmıştır. Harp ve darbe kadir olanlar silah ve bilhassa atlarıyla beraber, harbe kadir olmayanlar silah ve atlarını istimale muktedir olanlara terk etmek suretiyle, merkezde kumandam altında içtimai teemmül edilen takip kuvvetlerine merkez kazasından müsellağ süvari ve piyade ve bunlardan silahsız olarak iltihak edeceklerin hemen müracaat etmelerini ve Anadolu'da Yunan fecayii ve mezalimine suret-i katiyede hatime çekilerek son tarihi ve vatani vezaifi milliyemizi ifaya şitâb eylemelerini dinini, vatanını seven evlad-ı vatana tavsiye eylerim."²⁵⁰

Galib Paşa'nın yukarıda verilen beyannamesi gereği hemen harekete geçildiği görülmektedir. Nitekim Sakarya Zaferi sonrası Konya'nın kazaları ve köylerinde eli silah tutan gençler gönüllü yazılmak için birbirleriyle yarışa girmişlerdi. Yeni kurulan "Galib Paşa Gönüllü Alayı" piyade ve süvarilerden oluşuyordu. İhtiyaçları kısa zamanda karşılanarak cepheye hareket etti. Bu alaya, Sultaniye, Ereğli, Bozkır ve Iğın kazalarında kurulan gönüllü alaylar da Konya'ya gelerek dâhil oldular ve cepheye gönderildiler. 1921 yılı sonuna kadar bu durum devam etti.²⁵¹ Görüldüğü gibi Sakarya Zaferi'nden sonra artık tek mil bütün kuvvetlerin ortaya konması ve nihai mücadeleyle Yunan işgal kuvvetlerinin sökülüp atılması için yeni bir ruh ve güçle harekete geçilmişti.

9. Bayram ve Zafer Kutlamaları

9.1. 23 Nisan Millî Bayram Kutlaması

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışının yıldönümü, 23 Nisan 1921'de 112 sayılı kanun ile Millî Bayram olarak kabul edildi.²⁵² O gün Ankara'da tezahürat yapıldı. 23 Nisan 1922'de Türkiye'nin ilk millî bayramı, vatanın her yanında coşkulu resmî törenlerle kutlandı.

İlk kez kutlanan Millî Bayram Konya'da çok büyük katılımı ile gerçekleşti. Kutlamaların detaylarını *Babalık* gazetesinde "23 Nisan İd-i Millîsi"²⁵³ başlıklı haberden öğrenmekteyiz. 23 Nisan sabahından itibaren sayısı yirmi bini geçkin halk, Hürriyet Meydanı'nı (Bugünkü Zafer Meydanı) ve etrafındaki binaları damlarına kadar doldurdular. Mülkî ve askerî daireler ile bütün ticarethaneler kapanmış ve her taraf tezyin edilmişti.

²⁴⁹ *Anadolu'da Yeni Gün*, 21 Eylül 1337 (1921), nr. 18-331-718, s. 1.

²⁵⁰ *Anadolu'da Yeni Gün*, 21 Eylül 1337 (1921), nr. 18-331-718, s. 1.

²⁵¹ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 237-238.

²⁵² *Ceride-i Resmîye*, 2 Mayıs 337 (1921), nr. 13, s. 4.

²⁵³ *Babalık*, 24 Nisan 1338 (1922), nr. 876, s. 2.

Büyük bir geçit töreni düzenlendi. Askerî birlikler, bütün okullar, Mevleviler törene iştirak etti. Meydanda, Depo Alayları Efradı, Şehit Muhtar Bey, Mahmud Şevket Paşa, Şehit Asım Bey, Darüleytam, İnas, Sultani, Askerî, İdadi, Darülrifan, Şoför, Rehber-i Hürriyet, İntibah, Mahmudiye, Aziziye, Selimiye, Mecidiye mektepleri talebeleri yer aldılar. Mektepler mahsus armalar ve bayraklarıyla gelmişlerdi. Darümuallimin talebesinin süvarinin tazimleri arasında “münci-i mübeccelimiz Mustafa Kemal Paşa”nın resmini önde taşıyarak gelişleri alkışlarla karşılandı. Sanayi Mektebi talebesi ise önde bandoları ve sanatı temsil eden armaları ve daha sonra üstünde muhtelif sanatları temsil eden eşyalarla yüklü, halı ve dallarla müzeyyen kamyon ile merasime iştirak ettiler. Bu kamyonunda demirci örsü ile ocak ve aletleri, marangoz tezgâhı, terzilik ve kunduracılık aletleri sergileniyordu. Mevlevî tarikatı mensupları kudümleri ve Âgâhî tarikatı mensupları da mazharlarıyla kutlama geçidine katıldılar.

Vali, mebuslar, Askere Alma Heyeti Reisi Rüştü Paşa, Menzil Müfettişi Kâzım, Depo Kıtaatı Müfettişi Vekili Naci Bey ve sair mülki ve askerî erkân ve eşraf bayram törenine katıldılar. Mızıka selam havasını çaldı.

Belediye Reisi Muhlis Bey kürsüde, “Efendiler, muhterem halk! bugün ölmüş zannolunan Türkiye'nin, tarih-i âleme şan veren kendi tarihinin muhalled sahifeleri arasından tekrar tecelli ettiği gündür.” sözleriyle başladığı konuşmasını, “Yaşasın Türkiye, Yaşasın Büyük Millet Meclisi!” diyerek bitirdi. Daha sonra başka heyecanlı konuşmalar yapanlar oldu. Talebeler tarafından millî, vatani manzumeler, şiirler okundu, alkışlarla dinlenildi. Arada askerî ve sanayi mektebi bando mızıkaları güzel havalar çalıyordu. Şehit Muhtar Bey Mektebi kız talebelerinden birisi tarafından okunan manzume gözyaşlarıyla dinlenildi.

Sabık Şarkikarahisar (Şebinkarahisar) Maarif Müdürü, *Tevhid-i Efkâr* Anadolu Muhabiri Bahaeddin Tefvik Bey, mesut günün ehemmiyet ve büyüklüğünden bahseden konuşmasında, mazimizin Plevne Müdafaası, Çanakkale Zaferleri gibi yüzlerce şerefli hatıralarla dolu olduğunu, fakat 23 Nisan'ın bütün bu zaferlerin fevkinde pek kıymetli bir mevki, pek müstesna ve pek yepyeni bir şerefi olduğunu söyledi.

Tam bir buçuk saat süren merasimden sonra valilikte bir resm-i kabul icra edildi. Talebeler ve askerî birlikler tarafından resmigeçit yapıldıktan sonra merasime son verildi.

Babalık gazetesinde “Tes'îdât-ı Leyliyye”²⁵⁴ başlıklı diğer bir habere göre, aynı gün gece “İd-i Millîye” hürmeten bütün minareler aydınlatılmıştı. Kalabalık bir cemaatin iştirakiyle bir de fener alayı tertip edilmişti.

²⁵⁴ *Babalık*, 24 Nisan 1338 (1922), nr. 876, s. 2.

9.2. Sakarya Zaferi Kutlaması (11 Eylül 1921)

Sakarya Meydan Muharebesi'nin son günlerinde, 11 Eylül 1921 sabahı Yunan'ın hezimetini haberi Konya'ya ulaşınca, halk bütün gün ve gece sevinç gösterilerinde bulundu. Emsali görülmemiş surette başlayan şenliklere bütün mektepler talebesiyle mızraklı süvari bölükleri, piyade efradı ve müteaddit mızıkacı takımları iştirak etti.²⁵⁵

Sakarya Zaferi'nden sonra, Konya'dan pek çok tebrik telgrafları gönderildi. Bir örnek verilecek olursa, Hilâl-i Ahmer ve Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti Reisesi Şerife Hanım Sakarya Zaferi dolayısıyla 22 Eylül 1922'de Ankara'da Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği tebrik telgrafında, bütün Konya kadınları namına minnet ve şükranlarını bildirdi. Milletimizin namusunu kurtaran bu azim zaferin mesut neticeye ulaştırması dualarıyla, sevinç ve memnuniyetlerini izhar ettiklerini beyan etti.²⁵⁶

9.3. Büyük Taarruz Zaferi Kutlaması (4 Eylül 1922)

Başkomutanlık Meydan Muharebesi sonrası büyük zafer nedeniyle 4 Eylül 1922 akşamı Konya'da büyük bir fener alayı yapıldı. *Babalık* gazetesinde yer alan "Fener Alayı" başlıklı haberde, 4 Eylül akşamı Hükümet Meydanı'nda toplanılarak fener alayının yapılacağı duyurulmuş, program detayı yayımlanmıştı.²⁵⁷

Babalık gazetesindeki habere göre "Fener Alayı Tafsilatı" şöyledir:²⁵⁸ Şanlı ordumuzun tarihinde nam bırakan harika muzafferiyet, kesintisiz devam eden galibiyet ve muvaffakiyeti tebci etmek ve kalplerden taşan süruru ilan etmek üzere 4 Eylül akşamı tertip edilen fener alayı pek şatafatlı surette icra edilmiştir. Daha gün batarken Hükümet Meydanı ve park önünü kadın erkek ahali doldurmuştu. Program mucibince saat sekize doğru Hükümet önündeki meydana subay namzetleri gelmiş, sonra askerî mektebin genç ve dinç efendileri ve sıra ile Sultani, Darülmualimin, Sanayi ve İptidai mektepleri talebesi fenerler ve meşalelerle gelmişlerdi. Hükümet Meydanı'nda havai fişekler atılıyor, Sanayi Mektebi mızıkası millî marşlar terennüm ediyordu. Saat tam sekizde önde Sanayi Mektebi mızıkası olduğu halde ortada ve sağ tarafta subay namzetleri, bunları müteakiben Askerî Mektep talebesi, yolun solunda Sultani Mektebi ve Darülmualimin talebeleri ile bütün sokaklardan karışan kalabalık halk, yaralı gazileri tebrik etmek üzere hareket ettiler. Bu saf meyânında Tayyare Mekteplilerince aydınlatma tabancalarıyla atılan fişekler pek şatafatlı ve muhteşem bir tarzda göğü aydınlatıyordu.

Reji İdaresi karşısında Gazi Alemşah mahallesine sapılarak Hariciye ve Mütenevvia hastanelerinin muhtelif kısımları önünde birer birer durularak yaralı gazilerimizin gazaları tebrik edildi. Tatar mahallesi içerisinden Feridiye Karakolu semtinden Konya

²⁵⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Eylül 1337 (1921), nr. 291, s. 2. 8 Nisan 1921'de İkinci İnönü Zaferi'ni kutlamak üzere Konya'da parlak törenler yapılmıştı. Bkz. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)*, C. III, s. 485.

²⁵⁶ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01016675, Belge No: 161, Fihrist No: 1-171.

²⁵⁷ 4 Eylül 1922, *Babalık*, nr. 982, s. 2. 5 Eylül 1922 tarihli *Babalık* gazetesinde umum Konya halkının iştirakiyle yapılan fener alayının "pek mutantan" olduğu ve tafsilatının ertesi gün yayımlanacağı haber yapılmıştı. Bkz. *Babalık*, 5 Eylül 1338 (1922), nr. 983, s. 2.

²⁵⁸ *Babalık*, 6 Eylül 1338(1922), nr. 984, s. 1.

Hilâl-i Ahmer Hastanesi²⁵⁹ binaları önünde bir saat kadar duruldu ve mızıka gazilerimize güzel parçalar çaldı. Subay namzetleri namına İstanbullu Cevad Efendi tarafından bir nutuk söylendi. Yaralı gazilerimiz namına yaralı bir subay, millet ve vatana karşı borçlu olduğu vazifesini ifa ettiğini, Anadolu'ya geçmek cesaretinde bulunan hain Yunan'a karşı şanlı bir ders bir ibret verildiğini, yaralarının düşmana pek pahalıya mal olduğunu ve yaralı olarak milletinden gördüğü iltifattan memnun ve müteşekkir bulunduğunu samimi bir dille anlattı.

9.4. İzmir'in Kurtuluşu Kutlaması (10 Eylül 1922)

9 Eylül 1922'de Türk Ordusu İzmir'i Yunanlılardan kurtardı. İzmir'in alındığı haberini duyan Konya halkı 10 Eylül'de sokaklara döküldü. 12 Eylül 1922 tarihli *Babalık* gazetesinde "İhtifal-i Muazzam Tafsilatı" başlıklı haberde kutlamaların detayları yer almaktaydı. Haberi veren *Babalık* gazetesinin ilaveleri satanları parçalayacak gibi büyük bir sabırsızlıkla kapışıldı. Her tarafta hamd ve sürur sesleri yükseliyordu. Çocuklar sevinçlerinden bağırıyor, mektepliler şiirler okuyor, mızıklar çalınıyordu. İzmir Yurdu'nda saat dörtten sonra bir anma töreni düzenlendi. Törende İzmir Yurdu azalarından Mebus Hacim Muhittin Bey elinde kırmızı beyaz kordonlarla müzeyyen bir bayrak direğine çekilmiş üstünde 'Ah İzmir' yazılı siyah bir sancakla ortaya gelerek selamlama sonrası şu konuşmayı yaptı:

"Üç dört sene evvel İzmir civarında Ayvalık'ın Torbalı derelerinde patlayan kurşun bugünkü ordunun ilk silahı idi. O fedakârlıkları düşünelim. Tarih, görmediği, kaydetmediği kahramanlıklara şimdi hayret ediyor. Efendiler! İzmir işgal edildiği zaman oraları artık karanlıktı. Bayrakları siyahlanmıştı. Her şeyi matem içinde idi. Belki güneş bile doğmuyordu. Fakat dünyada efendi geçinmeğe, efendi olarak yaşamaya alışmış, dünyada saltanatlar kurmak için yaratılmış olan Türk esir olamazdı. İzmir'in istirdadı bu milletin tarihine bir sahife-i şeref ilave ediyor. Efendiler! Misâk-ı Millî husûl bulmuştur. Sözümü kısa keseceğim. Buraya teşrif buyuran zevata teşekkürler ederim. Eğer lütfen meydana kadar giderseniz orada bu siyah matem bayrağını indirerek şerefli sancağımızı çekeceğiz."²⁶⁰

Hükümet Meydanı'nda merasim şöyle olmuştu: Bütün okullar ve halk, mahşerî bir kalabalık halinde Hükümet Meydanı'nda toplandı. Kalabalık, İzmir Yurdu Azası kürsüsü etrafında yerleşmişti. Hacim Muhittin Bey elindeki bayrakla kürsünün solunda duruyordu. O esnada al ve beyaz kumaşlarla tezyin edilmiş bir top meydana getirildi. Halk alkış tufanı ile "en büyük bir âmil-i zafer" olan topu selamlıyordu. Kürsüye Hacim Muhittin Bey'in ilkin iki kızı Necade ve Perihan hanımlar çıkararak istiklâl manzumesini teganni ettiler. Sonra merhum Komiser Abidin Bey'in kızı Nevzad Hanım gayet müessir ve müheyyiç bir manzume okudu. İzmir Yurdu azasından Atıf Bey bir hitabe ile orduya

²⁵⁹ Sakarya Harbi'nde Konya'ya çok miktarda yaralı asker gönderilmişti. Hilâl-i Ahmer Hastanesi'nde tedavi edildiler. Doktor sıkıntısı çekildiği için doktor mebuslardan bir heyet Konya'ya gelmişlerdi. Bkz. Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 237.

²⁶⁰ *Babalık*, 12 Eylül 1338 (1922), nr. 989, s. 2.

ve millete teşekkür etti. Ondan sonra Hacim Muhiddin Bey'in oğlu küçük Ahmed Targan kürsüye çıkarak "hakikaten bir aşk ve iman ile manzumeyi okurken" herkes sürur yaşları döküyordu. Hıçkırma hıçkırma ağlayanlar çoktu. Artık tüyler ürperiyor, sürur artıyordu. Halk bütün bunları alkışlıyordu. Nihayet Kütahya Mebusu Besim (Atalay) Bey çıktı. "Müjde, müjde ey milletim!" diye başlayan vatani ve ruhi güzide bir hitabesi ile halk coşup taşı.²⁶¹

Sancak merasimi de şöyle oldu: Hacim Muhittin Bey'in elinde tuttuğu siyah sancak hemen bir kurban kesildikten sonra indirilerek yerine al bayrağımız, şanlı sancağımız çekildi. Ortalık büyük alkışlarla inliyordu. Bayrak çekilirken ikinci ezanı okunmaya başladı. Şerafeddin Camii müezzini "Allahu Ekber, Allahu Ekber!" demeye başladığı sırada bayrak da tam çekilmişti. Bu uğurlu bir hal olarak görüldü. Merasimin sona ermesini müteakip Yalvaçlı Ömer Efendi bir dua okudu. Daha sonra mızıka çalmaya başladı. Askerî Mektep talebesi arkada olduğu halde nümayiş başladı. İzmir Yurdu Azası teşekkür için belediyeye gitti. Daha sonra Vilâyette Vali Vekili Rüştü Paşa'ya tebrikatta bulunuldu. Böylece gündüzki merasim son buldu.²⁶²

Fener Alayı ise şöyle olmuştu: Şehrin her tarafı bütün çarşı gece fenerlerle donatıldı. İlk akşamdan halk Hükümet Meydanı'na akın etmeye başladı. Bütün mektepler, mektepliler ellerinde meşalelerle, fenerlerle alaya iltihak ediyorlardı. Önde süvari mızıkası, polisler, inzibat memurları ve İzmir Yurdu Azası olduğu halde hareket edildi. Her taraftan havai fişekler atılıyor, aydınlatma tabancalarından atılan fişeklerle ortalık gündüz gibi şenleniyordu. Şimdiye kadar misli görülmemiş bir kalabalık, büyük bir insan seli büyük caddeden akıyordu. *Babalık* gazetesini matbaası önünde durularak konuşmalar yapıldı. Şehrin umumi caddeleri heyecanla dolaşıldı. Her tarafta alkışlar, sevinç nidaları yükseliyordu. Hilâl-i Ahmer Hastanesi ve diğer hastaneler önünde durularak yaralı gazilerimize teşekkür ediliyordu. Gece yaralarına kadar halk böyle bir sürur ve heyecanlı bir alayla şehri gezmişti. Bütün çarşı gece yarısına kadar açıldı.²⁶³

9.5. Bursa'nın Kurtuluşu Kutlaması (11 Eylül 1922)

11 Eylül 1922'de Türk Ordusu Bursa'yı Yunanlılardan kurtardı. 13 Eylül 1922 tarihli *Babalık* gazetesinde "Bursa İhtifalinin Tafsilatı" başlıklı haberde kutlamaların detaylarına yer verildi. İzmir'in kurtuluşu üzerine geceli gündüzlü büyük bir kutlama yaparak yorgun düşen Konyalılar, Bursa'nın da kurtarıldığını duyar duymaz, 11 Eylül'de aynı şevk ve heyecanla ordumuzu alkışlamış ve sevinç gösterileri başlamıştı.²⁶⁴

²⁶¹ *Babalık*, 12 Eylül 1338 (1922), nr. 989, s. 2.

²⁶² *Babalık*, 12 Eylül 1338 (1922), nr. 989, s. 2.

²⁶³ *Babalık*, 12 Eylül 1338 (1922), nr. 989, s. 2.

²⁶⁴ *Babalık*, 13 Eylül 1338 (1922), nr. 990, s. 2.

Gündüz camilerden çıkarılan sancaklarla Konya Hükümet Meydanı'nda toplanılarak ordumuzun ve hükümetimizin zaferlerinin devamı için dualar edilerek kurbanlar kesilmişti. Gece ise bir gece evvel İzmir için yapılan kutlamanın tıpkısı yapıldı. Fenerlerle, meşalelerle ve fişeklerle gece yapılan fener alayı ve şenlik pek şatafatlıydı. Askerî ve mülki mektep talebeleri ellerinde fenerler ve meşalelerle meydanda toplanarak tertip olunan fener alayı, akşam namazından bir saat sonra meydandan hareket ederek tramvay caddesini takiben Hariciye Hastanesi'nin ve hastane olarak kullanılan diğer binaların önünde dura dura, yaralı gazilerimiz şükranlar sunularak ziyaret olunduktan sonra, nihayet Hilâl-i Ahmer Hastanesi önünde durdu.²⁶⁵

Nuriye Burgan ve Meliha, Remziye ve Nuran hanımlar tarafından manzumeler okundu. Konya Mebusu Refik ve Lazistan Mebusu Abidin Bey tarafından heyecanlı konuşmalar yapıldı. Okunan manzumeler ve nutuklar heyecanlı bir surette alkışlandı. Özellikle Meliha ve Remziye hanımların karşılıklı olarak söyledikleri Edirne ve İstanbul manzumeleri hemen herkesi ağlattı. Ordumuza ve hükümetimize hayır duaları edilerek bütün gece sevinç gösterileri devam etti.²⁶⁶

Sille nahiyesinde tezahürat şöyle olmuştu: Sille'de de aynı heyecan devam etmişti. Üç gün üç gece her yer bayraklarla donatılmış, fener alayları yapılmıştı. Çömlekçi mahallesi camisinde şehitlerin ruhlarına Mevlid-i Nebevi okundu, Allah'ın yardımının devamı ve zafer için dualar edildi. Memurlar, ulema, eşraf ve ahali Sille Askerî Hastanesi'ndeki yaralı gazilerimizi ziyaret ederek gazalarını tebrik ettiler. Ziyaret esnasında yaralılara birer paket sigara ve dört yük üzüm hediye edildi. Eşraftan Mehmed Ali Usta tarafından yaralılara 10 lira ve çömlekçi esnafı tarafından 110 çorba kasesi hediye ve Saray ve Sulutaş köyleri ihtiyar heyeti tarafından kırk kıyye süt ve 20 okka kadar yoğurt bağış yapıldı. Nâhiye Meclisi azasından Hasan Hüseyin ve Maliye Tahsildarı Ahmed Efendiler tarafından satın alınan şeker ve lokumlar camide Mevlid-i Şerif esnasında dağıtıldı.²⁶⁷

Büyük Zafer'den sonra, 3-11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi yapılmış ve nihayet silahlı mücadele evresi tamamlanmıştır. Müdafaa-i Hukuk Konya Heyeti Merkeziyesi Reisi Yusuf Ziya Bey 14 Ekim 1922'de Ankara'da Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği tebrik telgrafında, bî-gayet azim ve irâde-i milliyenin şahsınızda temessülünü gören Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Konya Heyeti Merkeziyesi'nin Edirne de dâhil olmak üzere Türkiye'nin kurtulduğunu öğrenmekten hasıl olan şükranlarını büyük bir heyecanla hisseden muhitin tercümanı olarak kendisine takdim ettiklerini arz ediyordu.²⁶⁸

²⁶⁵ *Babalık*, 13 Eylül 1338 (1922), nr. 990, s. 2.

²⁶⁶ *Babalık*, 13 Eylül 1338 (1922), nr. 990, s. 2.

²⁶⁷ *Babalık*, 13 Eylül 1338 (1922), nr. 990, s. 2.

²⁶⁸ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, EBİS No: 01016626, Belge No: 658, Fihrist No: 1-696.

10. İstiklâl Harbi'nde Konya Şehitleri

Millî Savunma Bakanlığı'nca hazırlanan 5 ciltlik *Şehitlerimiz* adlı eserin interaktif CD'sinden şehit künyelerine ulaşılabilmektedir. Bu başlığın ilk kısmı bu kaynaktan hazırlanmıştır. *Şehitlerimiz* eserinde içerik şu alt-başlıklar altında verilmiştir. Sıra No, Savaş, Cephe, Birlik (Kuvvet, Ordu, Kolordu, Fırka, Alay, Tabur, Bölük), Lakap, Baba Adı, Adı, Sınıf, Rütbe, Doğum Yılı, İlçe, Bucak, Köy, Ölüm Tarihi (Gün, Ay, Yıl), Ölüm Yeri, Askerlik Şubesi, Özel Birlik. Bu bilgilerden tespit edilemeyen kısımlar boş bırakılmıştır.²⁶⁹

Osmanlı Rus Harbi'nden (1877-1878) Kıbrıs Barış Harekâtı'na (1974) kadarki evrede Konya'dan 4 bin 787 askerî personel şehit olmuştur. İstiklâl Harbi'nde şehit olanların künyeleri incelendiğinde toplam 784 kişinin olduğu görülmektedir. İstiklâl Harbi Garp Cephesi: 643, Şark Cephesi 12, İç İsyanlar: 8 (hepsi 1925 yılı), cephesi belirsiz olanlar (tespit edilemeyen): 121 kişi olmak üzere toplam 784 kişinin kayıtları bulunmaktadır. Toplam 784 kişiden zayıat yılı 1925 olan 25; 1924 olan 2; 1923 olan 7 kişi olmak üzere toplam 34 kişiyi düşünce geriye 762 kişi kalmaktadır. Konya İstiklâl Harbi'nde en çok şehit veren illerimiz arasında ikinci sıradadır. 913 şehitle Ankara ilk sırada, 759 şehitle Kastamonu üçüncü sırada yer almaktadır.

Bu kısımda, İstiklâl Harbi'nde Konya'ya kayıtlı şehit olan 1919'da 3; 1920'de 17; 1921'de 489; 1922'de 228 ve zayıat tarihi belirsiz 25 kişi olmak üzere şehit olan toplam 762 askerî personelin bilgileri üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Bunlardan bir kişinin özel birliği "sivil efraddan" şeklinde kaydedilmiştir.

10.1. Dağılımlar

10.1.1. İsim Dağılımı

Şehit olan 762 kişinin kayıtları incelendiğinde en yoğun olarak şu isimlerin olduğu görülmektedir: Mehmet: 109; Mustafa: 76; Ahmet: 43; Ali: 41; Hasan: 35; İsmail: 34; Osman: 28; Ömer: 27; Halil: 19; Abdullah: 15; Yusuf:13.²⁷⁰

10.1.2. Yaş Dağılımı

Aşağıdaki tabloda 762 şehidin doğum yılları rütbelere göre ayrı ayrı olarak verilmiştir. Şehadet tarihleri ve yaş ortalamaları ise asker ve subay olarak beraber verilmiştir. Bu hesaplanırken ortalama bir sonuç çıkması için her biri için şehadet yılı olarak 1337 (1921) esas alınmıştır. Doğum tarihi belirsiz olan 34 kişi; vefat tarihi belirsiz olan toplam 25 kişi bulunmaktadır. Bunlardan iki kişinin aynı zamanda hem doğum hem de vefat tarihi belirsizdir. Dağılımlar şöyledir:

²⁶⁹ Millî Savunma Bakanlığı, *Şehitlerimiz*, Ankara: MSB Personel Dairesi Arşiv Müdürlüğü, *Şehitlerimiz (CD)*, Göksem Bilgisayar Elektrik Elektronik Tic. Ltd. Şti., 2004. Millî Savunma Bakanlığı'nın internet sayfasında "Şehit Bilgi Kapısı" kısmından da *Şehitlerimiz* adlı eserde verilen şehit künyelerine ulaşılabilmektedir. (Askerlik şubesi, ölüm yeri, lakap, birlik bilgileri hariç). (Konya için İstiklâl Harbi ile ilgili arama yapıldığında iki kişi eksik gösteriyor.) Bkz. <https://www.msb.gov.tr/SehitBilgiKapisi/SehitListesi>

²⁷⁰ İki isimli olanların ilk isimleri de ortalamaya dâhil edilmiştir.

Doğum Yılı		Doğum Yılı Dağılımı					Şehadet Yılı Dağılımı (asker-subay)					Şehadet Yaşı (asker-subay)	
Rûmî	Milâdî	Er- Onbaşı- Çavuş	Yedek Subay	Teğmen	Üsteğmen	Yüzbaşı	1335-1919	1336-1920	1337-1921	1338-1922	Belirsiz	Toplam Sayı	1337-1921 Yılına Göre Hesaplanmıştır
Belirsiz	Belirsiz	27	1	5	0	1	0	3	20	9	2	34	-
1296	1880/1881	1					0	0	0	0	1	1	41
1297	1881/1882	1					0	0	0	1	0	1	40
1298	1882/1883	13					0	0	4	8	1	13	39
1299	1883/1884	14					0	0	4	9	1	14	38
1300	1884/1885	15					0	0	9	6	0	15	37
1301	1885/1886	5					0	0	4	1	0	5	36
1302	1886/1887	15					0	0	5	9	1	15	35
1303	1887/1888	16					0	0	5	11	0	16	34
1304	1888/1889	15		1			0	0	10	6	0	16	33
1305	1889/1890	21		1			0	1	15	5	1	22	32
1306	1890/1891	27					0	0	18	8	1	27	31
1307	1891/1892	33		1	1		0	1	23	10	1	35	30
1308	1892/1893	53					0	1	40	12	0	53	29
1309	1893/1894	56					0	0	43	12	1	56	28
1310	1894/1895	66	1				1	2	47	16	1	67	27
1311	1895/1896	31	2				2	4	16	10	1	33	26
1312	1896/1897	42		1			0	0	32	8	3	43	25
1313	1897/1898	41		2			0	0	27	13	3	43	24
1314	1898/1899	84	3	2			0	0	59	27	3	89	23
1315	1899/1900	108	1	1			0	5	73	30	2	110	22
1316	1900/1901	42	2				0	0	27	16	1	44	21
1317	1901/1902	7					0	0	6	1	0	7	20
1318	1902/1903	1					0	0	1	0	0	1	19
1319	1903/1904	1					0	0	0	0	1	1	18
1324	1908/1909	1					0	0	1	0	0	1	13
Toplam		736	10	14	1	1	3	17	489	228	25	762	Şehadet Yaşı Ortalaması 26,789
Genel Toplam		762					762						

Tablo içeriğinden şu sonuçlara ulaşılmaktadır: Asker ve subay olarak şehadet yaşı ortalaması 26,78'dir. Şehadet yaş durumunun ilk beş dağılımı şöyledir: 1315 (1899/1900) doğumlu 110 kişi 22 yaşında, 1314 (1898/1899) doğumlu 89 kişi 23 yaşında, 1310 (1894/1895) doğumlu 67 kişi 27 yaşında, 1309 (1893/1894) doğumlu 56 kişi 28 yaşında, 1308 (1892/1893) doğumlu 53 kişi 29 yaşında şehit olmuşlardır. 21-29 yaş aralığı şehadet yaşı olarak yoğun olarak görünmektedir.

Şehit künyeleri kayıtlardan incelendiğinde doğum tarihi en eski olan şehit Cihanbeyli nüfusuna kayıtlı 1296 doğumlu Er Ahmet oğlu İbrahim'dir. Askerde ilk seferberlikte şehit olmuştur. Şehadet tarihi belirsizdir. Doğum ve şehadet tarihi belirli olan en yaşlı şehit Çumra Dinek nüfusuna kayıtlı 1297 doğumlu Er Hasan oğlu İbrahim'dir. 1922 yılında 6. Kolordu Seyyar Hastanesi'nde 41 yaşında şehit olmuştur. En genç yaşta olan şehit Beyşehir nüfusuna kayıtlı 1318 doğumlu Er Osmanoğlu Hasan'dır. 16 Eylül 1921'de Eskişehir Merkez Hastanesi'nde 19 yaşında şehit olmuştur.

Bozkır nüfusuna kayıtlı 1319 doğumlu Er Ahmet oğlu Mustafa'nın kaydı bulunmaktadır. Şehadet tarihi belirsizdir. Ortalama olarak 1921 yılını esas aldığımızda 18 yaşında olarak en genç şehit olan erin bu kişi olduğunu ifade edebiliriz. Yine kayıtlara göre yaşı en küçük olan şehit Akşehir nüfusuna kayıtlı 1324 doğumlu Mestanoğlu Hüseyin'dir. 17 Ekim 1921'de Akşehir Menzil Hastanesi'nde 13 yaşında vefat etmiştir. Kayıtlarda "Özel Birlik:

Sivil Efraddan” olarak geçmektedir. Bir asker olmadığı görülmele beraber çocuk yaşta iken askerî bir görev icrasında yaralandığı ve hastanede hayatını kaybetmiş olduğu anlaşılmaktadır.

10.1.3. Lâkaplar

762 kişilik şehit listesinde 518 kişinin lakabı bulunmaktadır. Lakaplar incelendiğinde büyük çoğunluğunun ayırt edici bir vasfı görülmemektedir. Bütününden seçilen 99 lakap şöyledir:

Şehitlerin Lakapları		
Abacurtekmenoğulları	Ezder	Molla Mustafaoğulları
Abdullahoğulları	Gökmenoğulları	Müdür
Abid	Hacı Musaoğulları	Mülazımoğulları
Ahmetefendioğulları	Harmancı	Nafioğulları
Ak Ali	İbiş Velioğulları	Ömeroğulları
Akçaoğulları	İbrahimioğulları	Pancarlı
Alemdar	İkizoğulları	Portakal
Aliçavuşoğulları	İraniogulları	Poyraz
Arap	İsabeyoğulları	Resuloğulları
Arapoğulları	İskender	Salihoğulları
Aşıkoğulları	Kadı	Sarı
Ata	Kadioğulları	Sarı Süleymanoğulları
Battaloğulları	Karaali	Sebil
Baytaroğulları	Karabacakoğulları	Seferoğulları
Bekiroğulları	Karaca	Semerci
Bektaşoğulları	Karagöz	Süllü
Bosalcı	Karamahmut	Süvari
Bozoğlanoğulları	Keleşoğulları	Şerefli
Canavar	Kervanoğulları	Şeyh Osmanoğulları
Cemaloğulları	Kocaali	Tahmazoğulları
Çakal	Körömer	Tarhan
Çalıkoğulları	Köse	Tataroğulları
Çalıkuş	Köse Ahmetoğulları	Tazıcı
Çerkes	Kumruoğulları	Tekeli
Çilmusaoğulları	Kurşun	Tekinoğulları
Çolakimamoğulları	Kuyumcuoğulları	Topal Ahmetoğulları
Dadoğullarından	Küçük Ahmet	Topçuoğulları
Deli Ahmet	Külekoğulları	Tüfekçioğulları
Delibaş	Kürt Ahmetoğulları	Vanacı
Durmuşoğulları	Kürt Osman	Veliçavuşoğulları
Dülgeroğulları	Melik	Yörükkadiroğulları
Efeoğulları	Memişhocaogulları	Yusufoğulları
Emiroğulları	Molla	Zıptinoğulları

10.1.4. Nüfusa Kayıtlı Oldukları İlçeleri

Konya nüfusuna kayıtlı 762 şehitten 229 kişinin ilçe-bucak-köy kaydı bulunmamaktadır. 533 şehidin nüfuslarının 24 ilçede olduğu görülmektedir. Belirtilen yerlerin bir kısmı bugün ve o gün için ilçe olmamasına rağmen kayıtlarda ilçe olarak yer almaktadır. İlçeler şunlardır: Ahırlı, Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Cihanbeyli, Çeltik, Çumra, Derbent, Doğanhisar, Emirgazi, Ereğli, Hadim, Halkapınar, Hüyük, Ilgın, Kadınhanı, Karapınar, Kulu, Meram, Sarayönü, Seydişehir, Sille, Taşkent, Yunak.

10.1.5. Askerlik Şubeleri

Konya nüfusuna kayıtlı 762 kişiden 27 kişinin askerlik şubesi tespit edilemediği için boş bırakılmıştır. 742 kişinin kayıtlı olduğu askerlik şubeleri şunlardır: Akşehir, Altınsaray, Beyşehir, Bozkır, Cihanbeyli, Çumra, Emirdağ, Ereğli, Ilgın, Kadınhanı, Karaman, Karapınar, Karatay, Koçhisar, Konya, Saiteli, Sarayönü, Seydişehir, Sille, Sultaniye.

10.1.6. Vefat Yerleri

İzmir'in işgaliyle başlayan ve II. İnönü Muharebesi, Kütahya Eskişehir Muharebeleri, Sakarya Muharebesi ve bu muharebelerin akabindeki süreçte cephede ya da yaralanmadan mütevellit olarak hastanelerde hayatlarını kaybeden Konya nüfusuna kayıtlı şehitlerin şehadet yerlerinin kayıtlara nasıl geçtiğine dair şu örnekler verilebilir: II. İnönü Muharebesi, Afyonkarahisar Harbinde, Eskişehir Muharebesi, Sakarya Muharebesi Haymana Civarında, Kanlısırt'ta, Polatlı'da, Taşlıtepe'de. 3. Kolordu 9. Seyyar Hastanesi, Afyonkarahisar Hastanesi, Ankara Sarıkışla Hastanesi, Eskişehir Hastanesi, Eskişehir Hilâl-i Ahmer Hastanesi, Konya Hariciye Hastanesi, Konya Hilâl-i Ahmer Hastanesi. 762 şehitten, vefat yerleri belirsiz olan 35 kişi bulunmaktadır.

10.2. Ziyaret Mekânı: İstiklâl Harbi Şehitleri Abidesi

Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından İstiklâl Harbi'nde şehit olan ecdadımızın aziz hatırası için yaptırılan ve 2008 yılında ziyarete açılan "İstiklâl Harbi Şehitleri Abidesi"nde, başta İstiklâl Harbi olmak üzere 1. Dünya Savaşı, Kore Savaşı, Kıbrıs Barış Harekâtı ve iç güvenlik faaliyetleri sırasında şehit olanların isimlerinin yer aldığı iç avlu, Konya'nın o dönemdeki sosyal yapısını anlatan müze, tarihteki 16 Türk devletinin bayraklarının yer aldığı havuzlu yol ve Gaziler Lokali yer almaktadır.

Müze kısmı, Çanakkale Cephesi, 1915 yılı sonrası Konya'nın durumu, İstiklâl Harbi hazırlığı, harp ve savaşın kazanılmasından sonraki Konya ve köy hayatını anlatan bir kompozisyon ile düzenlenmiştir. Abide, Mevlâna Müzesi ile Mevlâna Kültür Merkezi'nin arasında Üçler Mezarlığı'na bitişik olarak yer almaktadır.

11. Sonuç

Konya, Bağdat Demiryolları'nın üzerinde stratejik bakımdan çok önemli bir konumda yer alıyordu. Ayrıca II. Ordu da Konya'ya nakledilmişti. İngilizler Mondros Mütarekesi'nin hemen akabinde Konya'ya kontrol subaylarını gönderdiler.

Konya İtalyan askerî birliklerince işgal edildi. Konya İstasyonu'na asker göndermelerinden itibaren (7 Ocak 1919) bir yıl iki ay bir hafta, Konya'yı işgal etmeleri tarihi (24/25 Nisan 1919) itibariyle 14 Mart 1920'ye kadar 10.5 ayı geçkin süre İtalyan işgal süreci yaşanmıştır. İtalyanlar oldukça yumuşak bir siyaset izlemiş, ciddi bir olay veya herhangi bir çatışma yaşanmamıştır. Hatta işgal süreci içinde Konya'da miting ve protesto gösterileri de yapılabilmektedir. İngilizler ise Konya İstasyonu'nu 23 Ocak-17 Mayıs 1919 tarihleri arası 4 aya yakın bir süre işgal etmişlerdir.

Millî Mücadele'nin karşısında yer alan Vali Cemal Bey Konya'dan ayrılmak zorunda kaldıktan sonra Eylül 1919 sonu itibariyle Konya Kuvâ-yı Milliye'ye iltihak etti ve akabinde 8 Ekim 1919'da Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu.

Konya'nın en talihsiz zamanı ayaklanmaların ortaya çıkış dönemi idi. Bozkır kazasındaki iki ayaklanmanın (27 Eylül-4 Ekim 1919; 20 Ekim- 4 Kasım 1919), Konya'daki ilk ayaklanma girişiminin (6 Mayıs 1920) ve yine Konya'da Delibaş Mehmet ayaklanmasının (2 Ekim-22 Kasım 1920) ciddi sonuçları oldu. Neticede bu isyanlar Nasihat Heyetlerinin çalışmaları, tedip ve tenkil harekâtları ile bastırılabilirdi. Konya'da sıkıyönetim ilanı ile başlayan süreçte kurulan Divan-ı Harpler ve buradan kalan davaların yeni kurulan Konya İstiklâl Mahkemesi'ne devredilmesiyle ve bu mahkemenin çalışmalarıyla ayaklanma ile ilgili davalar halledildi. Asayiş ve otorite tamamen sağlandı.

Konya'da yayımlanan *Babalık* ve *Öğüd* gazeteleri Millî Mücadele'nin yanında yer aldı, önemli hizmetlerde bulundu. Özellikle *Öğüd* gazetesinin tüm serileri mevcut olmasa da dönemin tarihinin ortaya konulmasında en önemli kaynak grubunu teşkil etmektedir.

15 Mayıs 1919-22 Mart 1920'de Konya'da sekiz miting yapıldı. Bu mitingler Konya'da millî heyecan ve galeyanın olduğunun ve Kuvâ-yı Milliyeci kadronun mevcudiyetinin en büyük kanıtıydı. Bu mitinglerle halk daha da bilinçlendi ve mücadele azmi arttı.

Konya Millî Mücadele'de en etkin ve faal merkezlerden birisi oldu. Bu dönem zarfında Mustafa Kemal Paşa Konya'yı dört kez ziyaret etti. Özellikle Sovyet Rusya ve Azerbaycan elçileri ile General Townshend'in Konya'ya gelişleri, görüşmeleri önemliydi.

Sakarya Muharebesi öncesi ve sonrasında Konya Valisi ve Komutanı Galib Paşa'nın Akşehir, Ilgın ve Kadınhanı kazalarıyla ilgili gözlemleri ümit vericiydi. Ermenek, Karaman, Kadınhanı ve Bozkır kazalarında yapılan mitingler Konya halkının millî orduya yardımları ve gönüllü alayların kurulması halkın mücadele azmi ve dirayetini yansıtıyordu. Galib Paşa'nın bu anlamda hizmetleri büyük takdire şayandı. Büyük Taarruz sonrası bayram ve zafer kutlamaları, halkın engin sevinç ve coşkusunu ortaya koyacak şekilde çok canlı ve heyecanlı olmuştu.

Konya İstiklâl Harbi'nde en çok şehit veren illerimiz arasında ikinci sıradadır. Nitekim Millî Mücadele ile ilgili Konya'da ziyaret edilebilecek önemli yer ve mekanlar vardır: Atatürk Müzesi, İstiklâl Harbi Şehitleri Abidesi, Akşehir Batı Cephesi Karargâhı Müzesi, Alavardı Şehitliği, Sivaslı Ali Kemali Efendi ile Telgraf Memuru Manastırlı Hamdi Bey'in kabirleri ziyaret edilmelidir. Konya Valisi ve Komutanı Galib Paşa'nın Konya'daki hizmetleri yöre halkınca pek bilinmemektedir. Hizmetleriyle ilgili -müzedede sergi, anıt, kitabe vb.- bir çalışma başlatılmalıdır. Sivaslı Ali Kemali Efendi'nin kabri ve kabir taşı kitabeleri yenilenmelidir. Konya merkez ve ilçelerinde yapılan mitinglerin yapıldığı yerlere -münasip olanlara- bilgilendirici panolar konulmalıdır. İsyancılar konusu yazılırken veya anlatılırken o yerin (ilçe, il) adından sonra ya da etnik kökeni ile beraber elebaşının adından sonra "ayaklanması veya isyanı" kelimesini ekleyerek isimlendirme yapılmamalıdır. Örneğin "Bozkır İsyancı" olarak isimlendirme yapmak, hafızalara bu şekilde nakşetmek doğru değildir. Nihayetinde Bozkır Konya Vilayeti'nin orduya en çok asker gönderen ve millî hareketin canlı olduğu ilçelerinden birisidir.

Kaynaklar / References

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

EBİS No: 01000207, Belge No: 1-3, Fihrist No: 1, 1-2.

EBİS No: 01000266, Belge No: 1-6, Fihrist No: 60-1, 60-2, 60-3, 60-6.

EBİS No: 01000364, Belge No: 4, Fihrist No: 45-3.

EBİS No: 01010516, Belge No: 1-3, Fihrist No:10, 10-7.

EBİS No: 01014900, Belge No:153, Fihrist No: 1-207.

EBİS No: 01016626, Belge No:658, Fihrist No:1-696.

EBİS No: 01016675, Belge No:161, Fihrist No: 1-171.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi

TİTE Arşivi, Sıra No:738, Kutu No: 18, Belge No:85, Adet: 1, Tarih: 28/09/1335(1919)

TİTE Arşivi, Sıra No: 748, Kutu No: 28, Belge No: 60, Adet: 1, Tarih:24/01/1336 (1920)

TİTE Arşivi, Sıra No:928, Kutu No:19, Belge No:15, Adet:1, Tarih: 12/02/1336 (1920)

TİTE Arşivi, Sıra No:1206, Kutu No: 308, Belge No: 88, Adet:2, Tarih:26/09/1335(1919)

TİTE Arşivi, Sıra No:1031, Kutu No:303, Belge No:76, Adet:2, Tarih:17/09/1335(1919)

TİTE Arşivi, Sıra No:2304, Kutu No:24, Belge No: 107, Adet: 3, Tarih: 31/07/1339 (1923)

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi. Gnkur. Basımevi, 36 (Haziran-1961), Vesika No: 880.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi. Gnkur. Basımevi, 39 (Mart-1962), Vesika No: 925, 926, 930.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi. Gnkur. Basımevi, 48 (Haziran-1964), Vesika: 1115.

Komasyon. *Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge)1919-1923*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, C.I, Belge No: 14, 15, 16, 17, 79.

Şimşir, Bilâl N. *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*. Ankara: TTK. Yay., C. IV, Belge No: 140, 1984.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 5.7.1336 (1920), İ [İctima]:28, C [Celse]: 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 7.8.1336 (1920), İ:44, C:1.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 23.10.1336 (1920), İ:88, C:2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 6.12.1336 (1920), İ:109, C:2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 19.3.1337 (1921), İ: 9, C:2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 25.8.1337 (1921), İ:66, C:1.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.7.1338 (1922), İ:83, C: 3.

Gazeteler

Açıksöz, 13 Ağustos 1337 (1921), nr. 258; 28 Ağustos 1337 (1921), nr. 268.

Alemdar, 19 Eylül 1335 (1919), nr. 1578-278.

Anadolu'da Yeni Gün, 5 Temmuz 1338 (1922), nr. 534-911.

Babalık, 2 Nisan 1338 (1922), nr. 857; 3 Nisan 1338 (1922), nr. 858; 4 Nisan 1338 (1922), nr. 859; 24 Nisan 1338 (1922), nr. 876; 3 Ağustos 1338 (1922), nr. 909; 28 Temmuz 1338 (1922), nr. 954; 5 Eylül 1338 (1922), nr. 983; 6 Eylül 1338 (1922), nr. 984; 12 Eylül 1338 (1922), nr. 989; 13 Eylül 1338 (1922), nr. 990.

Ceride-i Resmîye, 2 Mayıs 337 (1921), nr. 13.

Hâkimiyet-i Milliye, 13 Nisan 1336 (1920), nr. 21; 23 Ağustos 1337 (1921), nr. 270; 27 Ağustos 1337 (1921), nr. 274; 1 Eylül 1337 (1921), nr. 279; 6 Eylül 1337 (1921), nr. 284; 13 Eylül 1337 (1921), nr. 291; 31 Mart 1338 (1922), nr. 470; 7 Nisan 1338 (1922), nr. 476; 10 Nisan 1338 (1922), nr. 478; 16 Nisan 1338 (1922), nr. 483; 23 Temmuz 1338 (1922), nr. 564; 25 Temmuz 1338 (1922), nr. 565; 26 Temmuz 1338 (1922), nr. 566.

İkdam, 23 Mayıs 1335 (1919), nr. 8005; 26 Temmuz 1338 (1922), nr. 9109.

İfham, 14 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 165.

İrade-i Milliye, 19 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 21.

İstiklâl Harbi Gazetesi, 18 Mayıs 1919, nr. 4; 27 Eylül 1919, nr. 119; 16 Ocak 1920, nr. 211; 26 Ocak 1920, nr. 219.

Milliyet, 01.11.1996.

Öğüd, 18 Mart 1336 (1920), nr. 307; 21 Mart 1336 (1920), nr. 309; 22 Mart 1336 (1920), nr.310; 23 Mart 1336 (1920), nr.310. 22 ve 23 Mart 1336 (1920) tarihli *Öğüd* gazeteleri 310 sayı numarasıyla çıkmıştır.

Vakit, 5 Nisan 1338 (1922), nr. 1551; 28 Temmuz 1338 (1922), nr. 1662.

Yeni Gün, 17 Kânunusani 1336 (Ocak 1920), nr. 307.

Hatıratlar, Telif ve Tetkik Eserler

Akandere, Osman. *Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Konya*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2016.

Akşin, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele (Mutlakiyete Dönüş 1918-1919)*. C. I. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Akyüz, Yahya. *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Altay, Fahrettin. *10 Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922*. İstanbul: İnsel Yayınları, 1970.

Anılır, Yaşar. *Akşehir Tarihi ve Turistik Eserleri*. Konya: 1984.

Arabacı, Caner. Ayhan, Bünyamin. Demirsoy, Adem. Aydın, Hakan. *Konya Basın Tarihi*, Konya: Palet Yayınları, 2009.

Aralov, S. İ. *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*. Ankara: Birey Toplum Yay., 1985.

- Arıkoğlu, Damar. *Hâtıralarım*. İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası, 1961.
- Atalay, Ahmet. *Millî Mücadele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri (İlk Meclise Girenler)*. C. I. Konya: Damla Matbaası, 1997.
- Atatürk, Kemal. *Nutuk*. C. I-III. İstanbul: MEB Yay., 1969-1970.
- Avanas, Ahmet. *Millî Mücadele'de Konya*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998.
- Aybars, Ergün. *İstiklâl Mahkemeleri*. C. I. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1975.
- Aybars, Ergün. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. C. I. Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 1994.
- Ayhan, Bünyamin. *Millî Mücadele'de Basın (Olağan Üstü Durumlarda Propaganda)*. Konya: Tablet Kitabevi, 2007.
- Aytekin, Hanefi. *İz Bırakan 100 Ünlü Konya Valisi*. Konya: Ülkü Basımevi, 1994.
- Bagidov, Y. A. *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Azerbaycan-Türkiye İlişkileri*. Çev. A. Hasanoğlu. C. II. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A. Ş., 2000.
- Bayat, Sevgi. *Millî Mücadele Döneminde Konya Halkının Durumu Babalık Gazetesi*. Ankara: Son Çağ Yayınları, 2015.
- Baykal, Bekir Sıtkı. *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1986.
- Berkem, Süreyya Sami. *Unutulmuş Günler*. Haz. İbrahim Hilmi Çığırçan. İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1960.
- Cebesoy, Ali Fuat. *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Temel Yay., 2000.
- Cebesoy, Ali Fuat. *Siyasi Hatıralar*. İstanbul: Temel Yay., 2002.
- Çavuş, Remzi. *Galip Paşa (Pasiner)'nin Askerî ve Siyasî Hayatı (1868-1939)*. Doktora Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2015.
- Duman, Hasan. *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928*. C.1-2. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2000.
- Erdeha, Kâmil. *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- Es, Selçuk. "Makbule Hanım". *Büyük Konya Ansiklopedisi*.
- Esengin, Kenan. *Millî Mücadele'de Ayaklanmalar*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1998.
- Evren, Afif. *Atatürk'ün Konya'ya Gelişleri 1920-1937*. Konya: Babalık Basımevi, 1940.
- Ezherli, İhsan. *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yay., 1992.
- Görgülü, İsmet. *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklâl Harbi*. Ankara: TTK Basımevi, 1993.
- Güven, Cemal. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları İçin Seçilmiş Tam Metin Anayasalar, Kanunlar ve TBMM Kararları (1876-2016)*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2016.
- İnuğur, M. Nuri. *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları, 1993.

- Jaeschke, Gotthard. *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (30 Ekim 1918- 11 Ekim 1922)*. C. I. Ankara: TTK. Yay., 1989.
- Kansu, Mazhar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. C. I. Ankara: TTK Yayınları, 1998.
- Kaplan, Leyla. *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998.
- Karpat, Kemal H. *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Kocatürk, Utkan. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi (1918-1938)*. Ankara: TTK. Yay., 1988.
- Komisyon. *Türk İstiklâl Harbi-Batı Cephesi*. C. II. Kısım 1. Ankara: Genel Kurmay Basım Evi, 1994.
- Komisyon. *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*. Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1974.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir (Tarihi-Turistik Kılavuz)*, İstanbul: Numune Matbaası, 1945.
- Koralan, Refik. *Bir Politikacının Anıları Her Şey Vatan İçin*. Haz. Coşkun Ertepinar. Ankara: Hacettepe-Taş Yayınları, 1999.
- Millî Savunma Bakanlığı. *Şehitlerimiz*. Ankara: MSB Personel Dairesi Arşiv Müdürlüğü. *Şehitlerimiz* (CD), Göksem Bilgisayar Elektrik Elektronik Tic. Ltd. Şti, 2004.
- Önder, Mehmet. *Atatürk Konya'da*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1989.
- Önder, Mehmet. *Millî Mücadele'de Konya 1 Delibaş Hadisesi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1953.
- Sâbis, Ali İhsan. *İstiklâl Harbi ve Gizli Cihetleri*. C. VI. İstanbul: Nehir Yay., 1993.
- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü (23 Temmuz 1919-22 Nisan 1920)*, C. I-III. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993-1995.
- Selek, Sabahattin. *Anadolu İhtilali*. C. II. İstanbul: Kastaş A.Ş. Yay., 1987.
- Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2006.
- Sonyel, Salahi R. *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*. C. II. Ankara: TTK. Yay., 1987.
- Şamsutdinov, A. M. *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi (1918-1923)*. Çev. Ataol Behramoğlu. İstanbul: Doğan Kitapçılık A.Ş., 1999.
- T.B.M.M. Kavanin Mecmuası*. 1. CİLT, Ankara: T.B.M.M. Matbaası, 1943.
- Ulubelen, Erol. *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*. İstanbul: Çağdaş Yay., 1982.

Bildiri ve Makaleler

- Akandere, Osman. "Atatürk'ün Konya'yı Ziyaretleri ve İlk Ziyareti ile İlgili Gözlemler". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. XIV/ 40 (Mart 1998):147-157.
- Akandere, Osman, Güven, Cemal. "İngiliz Generali Townshend'in Anadolu Seyahati ve Mustafa Kemal Paşa ile Konya'da Yaptığı Görüşme". *SÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi*. 9 (2002): 1-38.

- Arıkan, Mustafa. "Hâdimizâde Mehmet Emin ve Gazetesi İbret - Millî Mücadele'ye Konya'dan Bir Destek". *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu. Uşak, 2-4 Ekim 2012*. C. II. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014: 719-754.
- Atalay, Ahmet. "Konya ve İlçelerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Kuruluşları ve Karakteristik Özellikleri". *İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya Kitabı V, Özel Sayı (Aralık-2002)*: 219-250.
- Eski, Mustafa. "İlk Kadın Mitingi". *Kastamonu'da İlk Kadın Mitinginin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu 10-11 Aralık 1994*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1996: 33-46.
- Gök, Dursun. "Mersinli Cemal Paşa". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. XII/34 (Mart-1996): 125-148.
- Güven, Cemal. "Millî Mücadele Döneminde Konya Mitingleri". *İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya Kitabı V, Özel Sayı (Aralık-2002)*: 251-269.
- Güven, Cemal. "Mustafa Kemal Paşanın Büyük Taarruz Öncesinde Sovyet Rus ve Azerbaycan Elçileri İle Cephe ve Cephe Gerisi Gezisi (Sivrihisar- Çay- Akşehir- Ilgın - Konya)". *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*. 218 (Nisan-2006): 58-60.
- Önder, Mehmet. "Cumhuriyet'ten Önce ve Cumhuriyet Döneminde Konya'da Basın". *Millî Mücadele'den Günümüze Konya (1915-1965)*. C. I. Konya: Konya İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1999.
- Önder, Mehmet. "Millî Mücadele'nin Yanında ve Safında Ögüd Gazetesi (1917-1923)", *X. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrıbasım*, Ankara: TTK Kurumu Basımevi, 1994.

EK 1. 7'nci Tümen Komutanı Miralay Naci Eldeniz, Konya Sille'deki Topçu Endaht Kursu öğrencisi subaylarla (TTK Arşivi)

EK 2. Hilal-i Ahmer Heyeti reisi Dr. Şemsettin Bey ve heyet Haymana'da Yunan mezalimi kurbanlarıyla (TTK Arşivi)

EK 3. Büyük Taaruz öncesi, Akşehir Komutanlar Toplantısı için Başkomutan, Batı Cephesi Komutanı, Genelkurmay Başkanı, 1nci ve 2nci ordu komutanlarıyla kolordu komutanları birlikte (TTK Arşivi)

EK 4. Batı Cephesi Komutanı İsmet (İNÖNÜ) Paşa, karargâh subayları ile karargâh binası önünde, Akşehir-Konya, 1 Aralık 1921. (Millî Savunma Bakanlığı Millî Mücadele Albümü)

EK 5-6. Büyük Taarruz öncesi, Başkomutan Iğın'da Süvari Kolordusu'nun manevralarını izliyor. Azerbaycan ve SSCB sefirleri de geziye katılmışlardır. / Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Semyon Aralov, İbrahim Abilev, Mürsel Bakü, Muzaffer Kılıç (TTK Arşivi)

EK 7. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Karargâhında, Akşehir, 13 Aralık 1921. (Millî Savunma Bakanlığı Millî Mücadele Albümü)

EK 8. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi'nde denetlemelerde bulunmak üzere Akşehir'de, Akşehir-Konya, 28 Mart 1922. (Millî Savunma Bakanlığı Millî Mücadele Albümü)

EK 9. Öğrenciler Hilal-i Ahmer (Kızılay) yararına rozet dağıtırken, Akşehir-Konya, 28 Mayıs 1922. (Millî Savunma Bakanlığı Millî Mücadele Albümü)

EK 10. Akşehir Mekteb-i İdadi öğrencilerinin İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşu kutlamaları, Akşehir-Konya, 10 Eylül 1922. (Millî Savunma Bakanlığı Millî Mücadele Albümü)

EK 10. Akşehir Mekteb-i İdadi ¼ğrencilerinin İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşu kutlamaları, Akşehir-Konya, 10 Eylül 1922. (Milli Savunma Bakanlığı Millî M¼cadele Albümü)

Yazar Hakkında / About Author

**Prof. Dr. Cemal GÜVEN | Necmettin Erbakan Üniversitesi |
cemalguven[at]gmail.com | ORCID: 0000-0001-5649-1273**

1971 yılında Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya'da tamamladı. 1993 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. 1994 yılında Selçuk Üniversitesi Hadim Meslek Yüksekokulu'nda Okutman olarak göreve başladı. 1996 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı'ndan, 2005 yılında aynı enstitünün Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı Doktora Programı'ndan mezun oldu. 2006 yılında Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı'na Yardımcı Doçent Doktor olarak atandı. 2011 yılında "Atatürk İnkılâpları ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" Bilim Alanında Doçent oldu. 2017 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı'na Profesör Doktor olarak atandı. Görevine halen devam etmektedir. Çalışmaları daha ziyade I. Dünya Harbi ve Millî Mücadele Dönemi üzerinedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

**Prof. Dr. Cemal GÜVEN | Necmettin Erbakan University |
cemalguven[at]gmail.com | ORCID: 0000-0001-5649-1273**

He was born in Konya in 1971. He completed his primary and secondary education in Konya. He graduated from Selçuk University, Faculty of Education, Department of History Teaching in 1993. In 1994, he started working as an instructor at Selçuk University Hadim Vocational School. He graduated from Selçuk University Institute of Social Sciences, Department of Modern History, Master's Program in 1996, and in 2005, he graduated from the PhD Program of the same institute, Department of Atatürk's Principles and History of Revolution. In 2006, he was appointed as an Assistant Professor at Selçuk University Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education, Department of Social Studies Education. In 2011, he became an Associate Professor in the Field of Science "Atatürk's Revolutions and the History of the Republic of Türkiye". In 2017, he was appointed as Professor Doctor at Necmettin Erbakan University, Department of Social Studies Education. He still continues his duty. His works are mostly about the First World War and the War of Independence Period. He is married and has three children.